

s. Tart.

28897

*Prof. E. Theodorale ja
Prof. E. Einile hindamiseks
magistritöona. Mõnede
13. märtsil 1944. Aigustenduse
M. K.*

E. V.
TARTU ÜLIXKOHU
KIRJASTADUSKOHU

13 märts 44.

132
TARTU

A u g u s t M ö l d e r

Ad

2365

A U T O R I Ö I G U S E

O L E M U S J A O B J E K T

T a r t u 1944

*28.10.44. Aruandekohal
magister iuris kraad
väärilised*

S i s u k o r d .

Lk.

I päätükk.

Sissejuhatus.

§ 1. Autoriõigusest üldiselt	4
§ 2. Autoriõiguse ajaloolise arengu põhijooni	5
§ 3. Autoriõigus ja töenduslikud ainuõigused	12

II päätükk.

Autoriõiguse olemus.

§ 4. Ülevaade autoriõiguse olemust selgitavaist teooriaist	15
§ 5. vanemad teooriad autoriõiguse olemuse selgitamiseks	17
§ 6. Varaõiguslikud teooriad	25
§ 7. Isikuõiguslikud teooriad	40
§ 8. Isikuõiguslik-varaõiguslikud segateooriad	
I. Ülevaade	54
II. Dualistlik teooria	56
III. Monistlik teooria	69
§ 9. Kokkuvõte	76

III päätükk.

Autoriõiguse objekt.

§ 10. Autoriõiguse objektist üldiselt	84

§ 11. Kirjanduslikud teosed	90
§ 12. Helikunsti teosed	105
§ 13. Lavakunsti teosed	111
§ 14. Kujutava kunsti teosed	117
§ 15. Teaduslikud ja tehnilised kujutused	119
§ 16. Fotograafilised teosed	121
§ 17. Film autoriõiguse objektina	122
§ 18. Raadioalane autoriõiguslik kaitse	126
Kasutatud kirjandus	130

I päätükk.

S i s s e j u h a t u s .

§ 1. Autoriõigusest üldiselt.

Autoriõigus, kui isikule kuuluv ainuõigus oma vaimsele loomingule, on võrdlemisi uus ja omapärane instituut tsiviilõiguses. Ta põhjeneb veendumusel, et vaimse töö tulemust, mis omas vormivalamises moodustab autori isikupärase loomingu, tuleb kaitsta omavolilise ja lubamatu kasutamise eest võõraste poolt. Autori loomingus peituvad vaimsed ja varalised väärtused peavad põhimõtteliselt kuuluma vaid nende loojale, muidugi teatavate kitsendustega ühiskonna huves, ning vaid autorile peab kuuluma otsustamine, kas, kunas ja missugusel määral kõrvalseisjad neist väärtustest osa saavad. Eriti peab aga autorile jääma õigus kasutada oma vaimse töö tulemust majanduslikus mõttes, sellest igal mõeldaval ja lubatud viisil tulu hankides. ¹

Seega autoriõigus õigusinstituudina peab kaitsma õieti kolmesuguseid huve: esiteks autori isikuõiguslikke huve, teiseks autori varaõiguslikke huve, ning kolmandaks, autoriõigus peab suurel määral silmas pidama ka ühiskonna

¹ P h i l i p p A l l f e l d, Urheber- und Erfinderrecht, Berlin 1929, lk. 1.

huve², sest indiviid kujutab endast ikkagi vaid ühiskonna osa, olles sellega nii füüsiliselt kui vaimselt paratamatult seotud. Nii pole ju vaimses maailmaski mõeldav, et üksikisik saavutaks midagi tähelepanuväärset, ilma et ta seejuures ei kasutaks suurel määral eelkäijate vaimset pärandit.

§ 2. Autoriõiguse ajaloolise arengu põhijooni.

Et selgitada autoriõiguse mõistet ja olemust, samuti tema asendit teiste tsiviilõiguslike institutide süsteemis, osutub vajalikuks väike ekskursse autoriõiguse ajaloolisse arengusse, mis võiks olla üsna tagajärjekas seetõttu, et autoriõiguse kui instituudi iga on suhteliselt lühike, mispärast tema arengu ajalooline tagapõhi ilmestub eriti reljeefselt.

Tänapäeva õiguskorras autoriõiguse kui intellektuaalse töö tagajärgede kaitset reglementeerivate õigusnormide kogumi olemasolu tarvidus ei vaja erilist põhjendamist. Just vastuoksa, on otse mõeldamatu, et õiguskord lubaks kolmandail isikuil vabalt kasutada võõra vaimutöö vilja

2 J. A. K a n t o r o v i t š, Avtorskoje pravo na literaturnõja, muzõkalnõja, hudožestvennõja i fotografitšeskija proizvedenija, S.-Peterburg 1911, lk. III. - G o t t f r i e d T r i n k l e i n, Der Musikveranstalter und seine Stellung im Urheberrecht, Eisfeld i. Thür. 1937, lk. 5 jj. - S. A. B e l j a t s k i n, Novoje avtorskoje pravo v jego osnovnõh printsipah, S.-Peterburg 1912, lk. 9 jj.

oma suva järgi, tungides seega lubamatult teiste isikute õigussfääri. Autoriõiguse ajaloolist arengut vaadeldes aga näeme, et selline suhtumine on alles hilisema arengu tulemus.

Vanad kultuurrahvad kreeklased ja roomlased on meile pärandanud küll kõrgeväärtusliku ilu- ja teadusliku kirjanduse, aga autoriõiguse algeid otsime nende juures asjata³. Kogu vana- ja keskaja jooksul jäi autori loomingu kaitse õiguse poolt tähelepanuta, ja seda peamiselt seetõttu, et raamatute paljundamine toimus tol ajal käsitsi ümberkirjutamise teel, mis oli väga vaearikas ja aegavii- tev töö, mispärast selle töö sooritajaile tuli vaadata pigemini kui inimkonna häätegijaile, mitte aga kui autoriõiguse rikkujaile⁴.

Alles trükikunsti leiutamise 15. sajandi keskel, ning ühenduses sellega raamatute massilise levimisega, muutusid vastavad küsimused aktuaalseks. Aga autoriõigusest tänapäeva mõttes polnud tol ajal veel juttugi, sest privileegide kujul valitsejate poolt antav kaitse kuulus raamatute trükkijaile ning kirjastajaile, mitte aga autoreile. Antavad privileegid käisid alul kõikide teoste kohta, mis vas-

3 G. F. Š e r š e n e v i t š, Avtorskoje pravo na literaturnõja proizvedeniija, Kazan 1891, lk. 76 j. - R. M o - t h e s, Das Recht an Schrift- und Kunstwerken, Leipzig und Berlin 1913, lk. 1. - L u d w i g G e r t u n g, Soziale Bindungen urheberrechtlicher Befugnisse, Halle-Saale 1934, lk. 11.

4 J. G. T a b a š n i k o v, Literaturnaja, muzõkalnaja i hudožestvennaja sobstvennost, S.-Peterburg 1878, lk.174 jj.

tav trükkija või kirjastaja turule saatis, kaitstes neid järeletrükkimise vastu, hiljem aga hakati privileegidega kaitsma ka üksikuid teoseid, olenemata sellest, kas autor oma töö paljundamisega ja levitamiseга nõus oli või mitte.⁵ Esimene teadaolev privileeg pärineb 1469. a-st, mil Johann von Speyerile anti luba Veneetsias raamatuid trükkida viie aasta jooksul. Sageli oli privileegide andmisega seotud ka preventiivtsensuur.⁶

Üks esimestest, kes juhtis tähelepanu autori kaitse vajadusele vähemalt isikuõiguslikus mõttes, oli Martin Luther, kes ühes oma töös nõudis kaitset moonutamise vastu, mida järeletrükkijad tihti teostasid.⁷

Möte, et ka kirjandusliku või muusikateose autor ise peaks kaitset leidma, leidis õigusteaduses väljendust küll juba 17. sajandil, kuid seadusandlus reageeris sellele üsna aegamööda. Esimene seadus, mis tunnustas autoriõigust lahus kirjastajast ja trükkijast, olgugi üsna piiratud määral, anti välja 1709. a. Inglismaal, millega igale juba trükitud teose autorile, kes oma õigust ei olnud loovutanud, samuti ka isikule, kes sellise õiguse oli omandanud, anti ainuõigus vastavat teost trükkida 21 aasta jooksul, igale veel mitte trükitud teose autorile

5 A l l f e l d, op. cit., lk. 4. - G e r t u n g, op. cit., lk. 11 j.

6 M o t h e s, op. cit., lk. 2.

7 A l e x a n d e r E l s t e r, Das deutsche Urheber- und Verlagsrecht, Berlin und Leipzig 1923, lk.9. - G e r t u n g, op. cit., lk. 12.

või tema õigusjärglasile aga kuulus selline õigus 14 aasta jooksul.⁸

Autoriõiguse reglementeerimisele tänapäeva mõttes Prantsusmaal andis tõuke 1789. a. revolutsioon, mil 1791. a. seadustega sätiti dramaatiliste teoste kaitse, kuna seadus, mis laiendas autoriõigusliku kaitse kõiki-
dele kirjanduslikkudele teostele, anti 1793. aastal. Veel tänapäeval on sel seadusel põhjanev tähendus, kuna hilisemad lisandid on vaid vähese tähtsusega. Selle seaduse art. 1 määrab, et autoril on droit exclusif d'exploitation oma teosele. Üksikküsimuste lahendamine on aga jäetud teaduse ja kohtupraksise lahendamisele, kuna ollakse arvamusel, et suuremal määral üksikküsi-
muste lahendamine seadusandluse kaudu takistaks asjata autoriõiguse vaba arengut.⁹

Mis puutub saksa õigusesse, siis peab märkima, et Preisi Maaõigus 1794. a-st püsib veel suurel määral kirjastaja kaitse põhimõttel. Alles 1837. a. preisi vas-
tava seadusega pääses lõplikult võidule moodne vaade, et ainuõigus vaimuteosele juurdub autori isikus ning vaid temale peab kuuluma autoriõiguslik kaitse. Preisile järg-
nesid varsti teised osariigid. Esimene üldsaksa autori-

⁸ E l s t e r, op. cit., lk. 10 j. - A l l f e l d, op. cit., lk. 4.

⁹ K a r l - H e i n z M ö l l e r - K l e p z i g, Das Urheberrecht an Sammelwerken nach deutschem und französischem Recht, Leipzig 1934, lk. 4, 6 j. - M o t h e s, op. cit., lk. 3.

õiguse seadus saabus a. 1870, mis esialgu kehtis vaid Põhja-Saksa Liidu maa-alal, hiljem aga laiendati kogu Saksa riigile. Ta käsitleb autori "vaimset omandiõigust" oma kirjanduslikele ja muusikateoseile ning sisaldab üsna üksikasjalisi sätteid vastavate küsimuste lahendamiseks. Sellele seadusele järgnes 1876. a-l autoriõiguse seadus kujutava kunsti ja fotograafiliste teoste kohta.¹⁰

Ajajooksul aga ilmneseid puudused eelmainitud seadustes, mis viisid nende reformimisele. See oli seda kergem, et uus kodifikatsioon võis toetuda Kohleri, Osterriethi jt. põhjapanevaile tööle vastavais küsimusis. Nii saabusidki autoriõiguse seadused kirjanduslike ja helikunsti teoste kohta a. 1901 ning kujutava kunsti ja fotograafiliste teoste kohta a. 1907, millised ühenduses Berni konventsiooniga üksikuis sätteis muudeti 1910. aastal.¹¹ Hiljem on 1934. a-l muudetud autoriõiguse normistikku vähemal määral. Nii pikendati kirjanduslike teoste senist kolmekümneaastast kaitsetähtaega viiekümnele aastale.

Inglise autoriõiguse arengut iseloomustavad 18-ndal ja 19-ndal sajandil antud terve hulk seadusi, millistest tähtsamad on Sculpture Copyright Act 1814, Dramatic Copy-

¹⁰ M o t h e s, op. cit., lk. 4 jj. - E l s t e r, op. cit., lk. 11. - A l l f e l d, op. cit., lk. 4 j. - G e r t u n g, op. cit., lk. 12 jj.

¹¹ H e i n r i c h D e r n b u r g, Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens, VI Band: Urheber-, Patent-, Zeichenrecht, Versicherungsrecht und Rechtsverfolgung, herausgegeben von Josef Kohler, Halle 1910, lk. 3 jj., 90 jj., 154 jj. - E l s t e r, op. cit., lk. 11.

right Act 1833, Copyright Act 1842 ja Fine Arts Copyright Act 1862. a. Kuna selline suur hulk üksikakte raskendas tunduvalt õiguse ühtlast ja täpset rakendamist, kodifitseeriti see laialipaisatud materjal 1911. aastal Copyright Act'i, mis hakkas kehtima 1912. a-l, ning moodustab praegukehtiva Inglise autoriõiguse seaduse.¹²

Siirdudes autoriõiguse arengu vaatlusele Venes, peab otsekohe märkima, et siin autoriõiguse mõiste kujunes hoopis hiljem kui Lääne-Euroopas, mis on silmnähtavalt tingitud asjaolust, et trükikunst ning ühes sellega ka üldine kirjaoskus levis siin palju hiljem kui mujal.¹³ Esimesi algeid autoriõiguse kaitse kohta leiame alles 1828. a-l, mil tsensuuriseadusse paigutati mõned paragraafid autorite ja kirjastajate kohta ning samal ajal anti välja seadus autoriõiguse kohta, millest viimane ei räägi omandiõigusest, vaid lihtsalt autori ainuõigusest, näides seega oma aja kohta küllalt moodne. Kaks aastat hiljem sama seadust täiendades nimetab aga seadusandja autoriõigust juba omandiõiguseks.¹⁴

1887. a-l vastavad sätted võeti lisandina Vene

12 Vt. Rudolf Theodor Weiss, Das Urheberrecht an dramatisch-musikalischen Werken, Altstätten 1933, lk. 7 jj.

13 I. V. Aleksandrovski, Avtorskoje pravo, S.-Peterburg 1911, lk. 3. - Kantorovits, op. cit., lk. 68 j. - Tabasnikov, op. cit., lk. 344 jj.

14 Šeršenevits, op. cit., lk. 125.

tsiviilseadustikku (VSK X k. I jagu § 420 märkus 2), kujutades omandiõiguse eriliiki.¹⁵

Balti Eraseaduses leidus sätteid pärimiskorra kohta kirjandus- ja kunstiteoseile §-is 1971, mis toetusid vastavaile Vene allikaile, ning kirjastuslepingu kohta §§-ides 3981-3994, mis põhjenesid tavaõigusele.

Vene autoriõiguse normid olid ajajooksul tublisti vananenud ega vastanud enam moodsa aja õiguslikule arusaamisele, mispärast 1897. a-st alates hakati töötama autoriõiguse reformi kallal lahus üldtsiviilseadustiku väljatöötamisest.¹⁶ Vastava töö tulemusena saabus lõppeks 20.III 1911 uus Autoriõiguse Seadus (AÕS)¹⁷, mis laiendati ka Baltimaade kohta, tühistades seega BES-i vastavad sätted. See seadus paigutati 1914. a-l Vene tsiviilseadustikku § 695 juurde märgikestega 1-75 (VSK X k. I j. § 695¹⁻⁷⁵).¹⁸

Mainitud Autoriõiguse Seadus kehtib meil praegugi, ning ta on üks väheseid veneaegseid seadusi, mida Eesti Vabariigi seadusandlus pole täiendanud ega muutnud. Küll töötati aga 1937. a-ks välja uus autoriõiguse seaduse projekt, kuid seaduseks see ei jõudnud veel saada.

Lõppeks mõni sõna autoriõiguse kohta rahvusvahelises ulatuses. Autoriõigus ei oleks küllaldaselt määralt kaits-

15 Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 126.

16 A l e k s a n d r o v s k i, op. cit., lk. 5 jj.
- K a n t o r o v i t š, op. cit., lk. 71 jj.

17 1911. a. Autoriõiguse Seadus (Položenije ob avtorskom prave) on järgnevalt lühendatud AÕS.

18 Vrd. ka A. P i i p, Kaubandusõigus ja -protsess, Tartu 1939, lk. 166.

tud, kui kaitse piirduks vaid oma maaga, sest vastasel korral oleks võimalik autoriõiguse rikkumine välismaal asuvate isikute ja ettevõtete poolt. Selle vältimiseks sõlmisid üksikud riigid omavahel vastavaid lepinguid. Varsti aga jõuti arusaamisele, et tõhusama kaitse võimaldamiseks on vajalik sõlmida laiaulatuslikum kokkulepe rahvusvahelises ulatuses. Nii kirjutatigi Bernis 1886. a-l alla konventsioon kirjandus- ja kunstiteoste kaitseks, mida hiljem on mitmel korral revideeritud ning millise konventsiooniga 1908. a. redaktsioonis ja 1914. a. lisaprotokolliga liitus ka Eesti 1927. a-l.¹⁹

§ 3. Autoriõigus ja töönduslikud ainuõigused.

Tänapäeva õigusteaduslik literatuur eristab üldiselt autoriõigust ja töönduslikke ainuõigusi, kuigi mõlemad mainitud instituudid oma olemuselt on lähedalt seotud. Põhimõtte, mis neid mõlemaid õigusinstituute läbib, on arusaamine intellektuaalse töö kaitse tarvidusest. Ka leiutaja on oma vaimse töö tulemuse autor laiemas mõttes. Seega on täiesti mõeldav ja praktiliselt ka paljude autorite (eriti vanemate) poolt teostatud, käsitleda mõlemaid instituute koos, allutades neid siis ühele üldisele mõistele - autoriõigusele laiemas mõttes või, teisiti nimetades, ainuõigusele.²⁰

¹⁹ Vt. RT 1927, 44.

²⁰ Vrd. D e r n b u r g, op. cit., lk. 3 j. - C a r l C r o m e, System des deutschen bürgerlichen Rechts, Vierter Band, Tübingen 1908, lk. 1 jj. toob ühendava üldmõistena

Siiski on autoriõiguse ja töenduslike ainuõiguste vahel oluline vahe, mida ei saa jätta tähelepanemata. E s i t e k s, autoriõiguses leiab vastav teos kaitset juba oma olemasolu tõttu, ilma et tal tarvitseks olla erilist eesmärki, kuna aga leiutiste puhul kaitse oleneb sellest, kas vastav leiutis on sobiv teatavat tehnilist laadi otstarvet täitma, s.o. ta peab olema töenduslikult kasutatav. ²¹ T e i s e k s, töenduslike ainuõiguste alal leiab kaitset üldpõhimõtte järgi idee kui selline, kuna autoriõiguse alal idee ilma vormivalamiseta üldse kaitset ei leia, vaid oluline on just idee ja vormi ühendamine. ²² K o l m a n d a k s, töenduslikud ainuõigused on formaalse iseloomuga, mis avaldub selles, et siin kaitse andmine oleneb teatud riiklikust aktist, nagu patendiandmisest, registratsioonist jne., kuna aga autoriõiguse objektid leiavad kaitset ilma sellise avaliku aktita. ²³

immateriaalvaraõiguse mõiste. - F. G. Š e r š e n e - v i t š, Utšebnik ruskago graždanskago prava, Moskva 1912, lk. 407 jj. - E l s t e r, op. cit., lk. 6: "In höherem und weiterem Sinne also gehören diese beiden Rechtsgebiete eng zusammen Zur Erkenntnis des grundlegenden Rechtsgedankens ist die Auffassung der beiden Rechtsgebiete als Formen einer materiell einheitlichen Erscheinung wichtig."

²¹ A l l f e l d, op.cit.,lk.1. - P i i p, op.cit., lk.167.

²² O t t o G i e r k e, Deutsches Privatrecht, Erster Band, Leipzig 1895, lk.854: "Auf dem Gebiete des Urheberrechts ist die Idee als solche schutzlos Dem Erfinder dagegen soll in der That an einer Idee, die er zuerst gehabt hat, ein ausschliessliches Recht gewährt werden ..."

²³ G i e r k e, op.cit.,lk.857. -Allfeld, loc.cit.

Nimetatud asjaoludel näib õigem ja otstarbekohasem käsitleda autoriõigust ja töönduslikke ainuõigusi eraldi, nagu seda teevad ka seadusandlused ja uuem teaduslik literatuur, kuna oma loomult autoriõigus kuulub tsiviilõigusse, töönduslikud ainuõigused aga kaubandusõiguse valdkonda.

II päätükk.

A u t o r i õ i g u s e o l e m u s .

§ 4. Ülevaade autoriõiguse olemust selgitavaist teooriaist.

Autoriõiguse kui uudse ja omapärase õigusinstituudi olemuse selgitamiseks on juristide poolt ajajooksul esitatud terve rida teooriaid. Kui paljude juba ammu tsiviilises käibes tuntud instituutide, nagu omandiõiguse ja valduse juriidilise konstruktsiooni ja olemuse selgitamine pole teadlaste peres veel lõplikult ja üksmeelselt õnnestunud, siis veel vähem võib oodata, et see oleks sündinud sellise uue ja iselaadse instituudi suhtes kui seda on autoriõigus.²⁴ Ühelt poolt võib see asjaolu olla tingitud käesoleva instituudi iseloomu keerukusest, kuna temas peituvad väga mitmekesised ja omavahel tublisti erinevad elemendid, teiselt poolt aga põhjustab seda asjaolu, mis asetseb küsimuse sisust väljaspool. Nimelt juristid, kes on kasvanud ja arenenud rooma õiguse vaimus, juba inertsi tõttu püüavad suruda õiguslikus elus esilekerkivaid uusi nähtusi rooma õiguse raamesse. Et see ei anna igakord

²⁴ G. F. Š e r š e n e v i t š, Avtorskoje pravo na literaturnõja proižvedenija, Kasan 1891, lk. 28.

loodetud tulemusi, seda võib arvata juba a priori, kuna pole olemas sellist ideaalset õigust, mis oleks rakendatav igal ajal ja igas kohas. ²⁵

Edasi ei saa jätta tähelepanemata, et autoriõigus nagu teised õigusinstituudidki, alatasa muutub ja areneb, kohanedes moodsa aja nõudeile. Seepärast teooria, mis täna on täiesti vastuvõetav, ei pruugi seda olla enam homme. Sama on maksev ka möödunud aja kohta. Nii mõnigi tänapäeval vananenud ja naiivsena näiv teooria võis osutada omal ajal üsna rahuldavaks. Kuna aga igasugune teoreetiline arutelu peaks järgima teatavat praktilist sihti, nimelt võimaldama ja kergendama teatud instituudi süstemaatilise käsitlemise kaudu tema rakendamist tegelikkuses ²⁶, siis näib otstarbekohane vaadelda vanemaid teooriaid, mis tänapäeva teadlaste üldise arvamuse järgi on lõplikult kõrvale heidetud ning millistest seetõttu moodsa autoriõiguse mõiste ja olemuse selgitamisel suurt abi loota ei ole, vaid lühidalt, selleks et saada laiemat vaatepiiri ajaloolises perspektiivis.

Seega tulevad järgnevalt lühidalt käsitlesele vanemad

25 V. I. S i n a i s k i, Osnovõ graždanskogo prava v svjazi s tsastju III svoda uzakoneni, deistvu-juštšei v Latvii i Estonii, Võpusk 1., Riga 1931, lk. 393 j. - Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 28 j. - K a n t o r o v i t š, op. cit., lk. 29 j.

26 Vrd. A l p h o n s M e l l i g e r, Das Verhältnis des Urheberrechts zu den Persönlichkeitsrechten, Bern 1929, lk. 12.

teooriad autoriõiguse olemuse kohta, nagu privileegiteooria, deliktiteooria, vaimse omandiõiguse teooria jt., kuna üksikasjalikumalt kuuluvad käsitlemisele moodsamad teooriad, mis vaatlevad autoriõigust kui varaõiguslikku instituuti, teiseks teooriad, mis käsitlevad autoriõigust isikuõigusliku instituudina, ning kolmandaks teooriad, mis ühendavad autoriõiguse mõistesse nii varaõiguslikud kui ka isikuõiguslikud momendid. ²⁶

§ 5. Vanemad teooriad autoriõiguse olemuse selgitamiseks.

I. Vanemaist teooriaist käsitleme kõigepäält nn. p r i v i l e e g i t e o o r i a t. Kuna autoriõigus oma arengu algstaadiumis leidis kaitset just riikliku võimu poolt antavate privileegide kaudu, siis on arusaadav, et terve rida teadlasi püüdis autoriõiguse olemust teoreetiliselt selgitada samal alusel. Selle teooria esindajaist võiks nimetada prantslasi L o c r é'd, R e n o u a r d'i, R o g u i n'i, venelast S p a s o - v i t š'i jt. ²⁷ Selle teooria lähtekohaks on õigus-

²⁶ Vrd. T r i n k l e i n, op. cit., lk. 15 j.

²⁷ Vt. T a b a š n i k o v, op. cit., lk. 52 jj., 57 jj., 95 jj. - Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 60 jj. - R o b e r t M i c h a e l i s, Persönlichkeitsrechtliche Befugnisse im deutschen Urheberrecht und droit moral des französischen Rechts, Berlin 1926, lk. 14 j.

filosoofiline mõttekäik, mis ka prantsuse revolutsiooni-aegset autoriõiguse seadusandlust näib olevat mõjustanud, nimelt et autor oma loominguga kaudu osutab ühiskonnale teene, mida tuleb tasuda monopoli andmise kaudu, mis annaks autorile ainuõiguse kasutada oma teost majanduslikult.²⁸ Seega ühiskond tasub autori vaeva talle erandõiguse võimaldamise teel paljundada ja levitada oma teost.

Selle teooria vastu astus teravalt välja K o h l e r, väites, et autorid ei vaja avaliku võimu heldust ja häätahtlikkust, vaid nad nõuavad tõelist õigust oma teoseile, kusjuures sellise õiguse mitteandmine võrduks keeldumisega anda kaitset omandile.²⁹ Tuleb aga märkida, et selline väide, mis kutsutud esile eitavast suhtumisest monopoli teel autoreile kaitse võimaldamisse, rõhutades samal ajal vaimse töö erilist üllast iseloomu, ei oma juriidilise vastuväitena mingisugust kaalu, sest on ju lõppeks ükskõik, mil teel õiguskord vaimutöö tegijaid kaitseb.

Kaaluvam on aga väide, et autoriõiguse kaitse privileegide andmise teel oli vaid mõeldav varemajal, mil ei eksisteerinud üldist autoriõiguse normistikku, vaid kehtis üldine järeletrükkimise keeld, millest siis avalik võim võis teha erandeid üksikuile isikuile.³⁰ On

28 M i c h a e l i s, op. cit., lk. 15.

29 Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 61.

30 Vrd. M i c h a e l i s, op. cit., lk. 14 ja Š e r š e n e v i t š, loc. cit. - Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 62 j., leiab, et monopoli mõiste ja iseloom

selge, et selline moodus tänapäeva õiguskorras üldiselt rakendamist ei leia ³¹, mispärast käesolevat teooriat autoriõiguse olemuse selgitamisel tänapäeva mõttes vastu võetavaks pidada ei saa.

II. Edasi vaatleme lühidalt nn. d e l i k t i - t e o o r i a t, mille esindajaks on päämiselt G e r - b e r. ³² See teooria asub seisukohal, et pole üldse olemas autoriõigust tsiviilõiguslikus mõttes, vaid autori kaitse põhjeneb ainuüksi kriminaalõiguslikul normil, mis keelab kolmandail isikuil järele trükkida autori poolt loodud teoseid. Seadusandlus keelab järeletrükkimise, kuna see kujutab endast tegevust, mis pole kooskõlas ühiskonna kõlblate alustega, ning seob sellise tegevuse kriminaalkaristusega. Seega autoril ei teki teose loomisega mingit subjektiivset õigust, vaid autoriõigus avaldub alles siis, kui keegi kolmas isik rikub autori huve, saates korda kriminaalkaristuse ähvardusel keelatud teo. Vastavalt sellele paigutab Gerber autori-

pole üldse täielikult selgitatud. Nii väidab ta, et on suu- sarnasus privileegi alusel antud õiguse vahel, mis võimal- dab autorile erandlikult kasustada oma teost majanduslikus mõttes, ja maatüki omaniku õiguse vahel kasustada seda monopoolselt, keelates kõikidel teistel seda harimast.

31 Huvitava tõsiasi jana tuleb konstateerida, et privi- leegide süsteemi hakkas rakendama hilisemal ajal E. V. Ha- ridusministeerium, lubades õpperaamatuid koolidele kirjas- tada mitte ainult teatavail kirjastusil, vaid andis ka üksikuile autoreile ainuõiguse teatavate õpperaamatute koostamiseks.

32 Teatavate modifikatsioonidega asub samal seis- kohal ka L a b a n d - vt. Š e r š e n e v i t š, op.cit., lk. 60 ja M i c h a e l i s, op. cit., lk. 14.

õiguse lubamatutest tegudest tekkivate kohustuste kate-
gooriasse. Kokkuvõtlikult öeldes autoriõigus käesoleva
teooria järgi on vaid kriminaalõiguslike keelunormide
refleks.³³

Selline arusaamine autoriõigusest on silmnähtavalt
vastuolus tänapäeva õigusliku arusaamisega ning tegeliku
olukorraga. Tänapäeva seadusandlused üksmeelselt tunnus-
tavad autoriõigust iseseisva eraõigusliku kategooriana,
nii et ei saa olla juttugi autoriõigusest kui vaid krimi-
naalõiguslike normide refleksist. Sama eduga võiksime
siis väita, et nt. omandiõigus on vargust keelava krimi-
naalõigusliku normi refleks.³⁴ See aga tähendaks seda,
et me segaksime ära tagajärje põhjusega. Tunnustades, et
autoriõigus tekib alles tema rikkumise momendil kolman-
date isikute poolt, peaksime tegema analoogilise järeld-
duse ka omandiõiguse suhtes, ja nimelt et omandiõigus
teatavale esemele tekib alles siis, kui tekib vaidlus
tema kohta, ning varem omandiõigus üldse ei eksisteeri.³⁵
Kuna sellised järeldused oleksid aga täiesti meelevald-
sed, siis peame tunnustama käesoleva teooria autoriõiguse
olemuse selgitamisel täiesti kasutuks.

III. Mõned teadlased on püüdnud autoriõiguse olemust
selgitada l e p i n g u t e o o r i a kaudu. Selle

33 Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 56 jj. -
T a b a š n i k o v, op. cit., lk. 90 jj. - K a n t o -
r o v i t š, op. cit., lk. 28 j. - Vt. ka I. M. T j u -
t r j u m o v, Graždanskoje pravo, Tartu 1927, lk. 263.

34 G e r t u n g, op. cit., lk. 15.

35 S e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 58 jj.

vaate esindajaist olgu mainitud P ü t t e r, M a n - z o n i ja teatavate reservatsioonidega ka O r t - l o f f.³⁶ Nad leiavad, et autoriõigus on tekkinud vaikiva kokkuleppe teel ühelt poolt autori või kirjastaja ning teiselt poolt teose omandaja vahel, mille alusel raamatu müüja reserveerib endale ainuõiguse teose reprodutseerimiseks, raamatu ostja aga kohustub teost mitte paljundama. See teooria viib autoriõiguse obligatsioonioõiguse kategooriasse, kasutades selleks vaikiva kokkuleppe fiktsiooni, mille järgi raamatu ilmumisel toimub leping autori ja publiku vahel, mis on siduv ka järglasile. Manzoni märgib sel puhul, et ühiskond ei või loobuda sellest lepingust, mis on õiglane ühe ühiskonna liikme suhtes, kasulik aga, vähemalt mitte kahjulik, teiste suhtes.³⁷

See äärmiselt kunstlik teooria näib olevat lähedases suguluses omal ajal valitsenud arusaamisega ühiskondlikust lepingust. Tegelikult pole aga mingisugust alust oletada sellist lepingut autori ja publiku vahel, kuna pole mingit võimalust teha kindlaks kontrahentide tahet, mis oleks suunatud lepingu sõlmimisele, ilma milleta aga leping pole mõeldav.³⁸ Vaadeldes õiguslikku tõelisust, näeme, et autoril tekib oma loomingu suhtes õigus objek-

36 Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 46 j. - K a n t o r o v i t š, op. cit., lk. 27. - T a b a š n i k o v, op. cit., lk. 19 jj.

37 Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 46 j. - Vrd. ka T a b a š n i k o v, op. cit., lk. 23 j.

38 Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 47.

tiivse õiguse normistiku alusel teose loomise momendist alates, sõltumata sellest, kas kolmandad isikud sellega nõustuvad või mitte. Nii on keelatud kontrafaktsioon, kuigi vastav isik pole autori suhtes millegagi oma pääle võtnud kohustust teose reprodutseerimisest hoidumiseks.

IV. Siirdudes nn. v a i m s e o m a n d i õ i - g u s e t e o o r i a käsitlusele, tuleb kohe alguses märkida, et see teooria vanemas õigusteaduslikus literatuuris oli valitseval kohal ning mõjustas ka seadusandlust. Tema rohkearvulisist pooldajaist varemajal olgu nimetatud vaid L a b o u l a y e, F r a n c, E i s e n - l o h r, W a g n e r ja T a b a š n i k o v,³⁹ kuna uuemal ajal seda vaadet esindavad O s t e r r i e t h⁴⁰ ja D e r n b u r g⁴¹.

See tänapäeval peaaegu täiesti hüljatud teooria kut- sus omal ajal esile lõputuid vaidlusi üksikküsimusis, nagu nt. autoriõiguse omandamise küsimuses iganemise teel jne.⁴² Nende üksikküsimuste vaatlusele laskumine osutub tänapäeval autoriõiguse üldise loomuse selgitamise seis- kohalt otstarbetuks.

39 Üksikasjalikumalt nimetatud autorite vaateid käsit- leb Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 29 jj. - Vt. ka T a b a š n i k o v, op. cit., lk. 160 jj.

40 Vt. A l b e r t O s t e r r i e t h, Altes und neues zur Lehre vom Urheberrecht, Leipzig 1892, lk. 78 jj.

41 D e r n b u r g, op. cit., lk. 35: "Wir bezeichnen das ausschliessliche Recht der Verfügung und Verwertung hinsichtlich geistiger Schöpfungen als geistiges Eigentum."

42 B e l j a t s k i n, op. cit., lk. 15.

Selle teooria pooldajad vaatlevad autoriõigust kui omandiõiguse üht eriliiki, viies autori õiguse oma loomingule asjaõiguste kategooria alla ning käsitlevad vaimset omandit ühistel alustel omandiõigusega kehalistele asjadele. Nende vaate järgi pole mingit põhimõttelist vahet õiguse vahel, mida omab ühelt poolt maaomanik oma maa suhtes ning teiselt poolt autor oma teoste suhtes.⁴³ Nagu omandiõigus kehalisele asjale annab omanikule absoluutse õiguse selle eseme kasutamiseks ja käsutamiseks, nii ka autori õigus oma vaimsele loomingule sisaldub autori absoluutses õigustuses kasutada ja käsutada oma vaimset loomingut.⁴⁴ Kuigi on olemas üksikud erinevused, on omandiõigus asjale ja vaimne omandiõigus oma põhiloomult samalaadsed: mõlemad omandiõiguse liigid on kaitsuvad mitte üksikute teatavate isikute vastu, vaid igaühe vastu, kes neid rikub; mõlemad omandiõiguse liigid on üleantavad ja panditavad.⁴⁵ Nii nagu kehaliste asjade suhtes, niisamuti ka vaimse loomingu suhtes eksisteerivad pääle omandiõiguse veel piiratud asjaõigused, nt. kirjastaja õigus.⁴⁶

Vastavalt arusaamisele, et autoriõigus kujutab endast

43 K a n t o r o v i t š, op. cit., lk. 13 j.

44 Vrd. O s t e r r i e t h, op. cit., lk.84: "Das Recht des Urhebers am Geistesgut ist die ausschliessliche, prinzipiell unbeschränkte, vollständige Beherrschung einer unkörperlichen Sache. Damit sind die Merkmale des Eigentums gegeben: Der Ausdruck Geistiges Eigentum ist nicht ein leerer Name, er giebt das Wesen des Rechts wieder."

45 D e r n b u r g, op. cit., lk. 38.

46 Kirjastaja õigus kui piiratud asjaõigus ei tühista

omandiõiguse eriliiki, tuleb ta ka allutada omandiõigust reglementeerivale normistikule, kuivõrd see võimalik.⁴⁷

Analüüsides kriitiliselt käesolevat teooriat, jõuame tulemusele, et autoriõigust vaimse omandiõigusena mõista ei saa. Kõigepäält tuleb konstateerida, et omandiõiguse objektiks saab olla ikkagi kehaline asi, mitte aga immateriaalne ese.⁴⁸ Vaimne omandiõigus, "propriété littéraire", on metafoor, kuid mitte juriidiline mõiste, mis kujutaks endast tõelise omandiõiguse reaalselt liiki, sest see esoteeriline, vormivalatud ja käibeks kõlbulik idee ei saa olla omandiõiguse objektiks, kuna üksikud seda ideed edasikandvad objektid (nt. raamatud, noodid) alluvad ise omandiõigusele selle tavalises, õiges mõttes.⁴⁹ Selline käsitlus viiks paratamatult mõistete segipaiskumisele, kuna omandiõiguse objekti mõiste alla kuuluks heterogeenne mass õigushüviseid.

Samuti ei saa salata, et see tihe side, mis seob autori isikut tema vaimse loominguga, on hoopis teist laadi kui omaniku suhe teatud materiaalsele asjale. Ka kehtiv õigus ei anna üldiselt alust autoriõiguse identimiseks omandiõigusega, kuigi mõningad rudimendid sellest

autori õigust, vaid ainult suspendeerib. - vt. D e r n - b u r g, loc. cit.

47 T a b a š n i k o v, op. cit., lk. 173: "... ono jest pravo sobstvennosti, i naskolko eto sovместimo s jego objektom, ono podtšinjajetsja tem že pravilam, kak i pravo sobstvennosti na svsjakuju inuju veštš."

48 K a n t o r o v i t š, op. cit., lk. 20. - B e l j a t s k i n, op. cit., lk. 16. - M i c h a e l i s, op. cit., lk. 16.

49 E l s t e r, op. cit., lk. 14.

varem üldtunnustatud vaatest temas leiduvad.⁵⁰ Edasi tuleb märkida, et omandiõigus on põhimõtteliselt igavene õigus, kuna aga autoriõigus on ajaliselt piiratud.

Seega kokkuvõttes peame tunnustama, et vaimse omandiõiguse teooria idendib mõisteid, millede suhtes esineb ainult analoogia. Kui aga sisustada vastavad autoriõiguses esinevad mõisted teisiti, kui need esinevad omandiõiguses, siis jääb sellest teooriast püsima vaid nimi, mis ei vasta küsimuse juriidilisele sisule ning annab päälegi aluseid suurteks segadusteks ja eksiarvamusteks autoriõiguse juriidilise olemuse kohta. Neil toodud põhjusil peame tunnustama käesoleva teooria vastuvõetamatuks.⁵¹

§ 6. Varaõiguslikud teooriad.

I. Uuemaist vaateist autoriõiguse olemuse kohta väärivad tähelepanu kõigepäält v a r a õ i g u s l i - k u d t e o o r i a d. Kuigi sellesse gruppi kuuluvaist teooriaist igauks omab erinüansi, olenevalt vastava teooria esindaja arusaamisest käesolevas küsimuses, siiski on neile kõigile ühine see, et nad autoriõiguse loevad varaliseks õiguseks, millega nad tahavad esile tõsta seda, et autoriõiguse olemus ei lange mingil tingimusel ühte

⁵⁰ Kehtiv AÕS kahes paragraafis (§ 5 ja 6) räägib, et teatavail juhtudel autoriõiguse suhtes tulevad rakendamisega ühisomandi kohta kehtivad eeskirjad, kuna § 6-ndas öeldakse, et pärimise korral autoriõigus läheb üle teatavaile isikuile omandisse.

⁵¹ Vrd. ka G e r t u n g, op. cit., lk.17. - F. G. Š e r š e n e v i t š, Utšebnik russkago graždanskago prava, Moskva 1912, lk. 408 j.

isikuõiguse olemusega.

Mõned sellesse gruppi kuuluvate teooriate esindajaist näevad autoriõiguses lihtsalt varalist õigust, ilma lähemalt tema iseloomu määritlemata. Teised vaatlevad teda kui immateriaalvaraõigust, kuna kolmandad käsitlevad teda kui varaõiguse üht eriliiki ainuõiguste kategoorias. Enne kui nende üksikute seisukohtade vaatlemisele asuda, püüame määrata kindlaks varaõiguste mõiste kui üldise lähtealuse.

Üldise arvamuse järgi mõistetakse varaõiguste all rahaliselt hinnatavaid õigusi, kusjuures rahaline väärtus ei pruugi olla tingimata vahetusväärtus, vaid teda tuleb võtta laiemalt, nimelt majandusliku väärtuse mõttes.⁵² Seega varaõiguste all tuleb mõista õigusi, millede suhtes on m a j a n d u s l i k, v a r a n d u s l i k i n t e r e s s mõõduandev. Tervel real üksikjuhtudel on see aga vaieldav. Nii on kujuteldav omandiõigus asjale, mil pole varanduslikku väärtust, samuti on mõeldavad obligatsioonioõiguses sammed ilma varalise väärtuseta.⁵³ Seepärast on

52 Vt. Ludwig E n n e c c e r u s, Theodor K i p p, Martin W o l f f, Lehrbuch des bürgerlichen Rechts, Erster Band, erste Abteilung, Marburg 1923, lk. 171. - M e l l i g e r, op. cit., lk. 3 ja sääl tsiteeritud autorid.

Teiselt poolt on olemas isikuõigusi, millel on tunduvalt varaline väärtus, nt. nimeõiguse rikkumine võib vastavale õigustatud isikule tekitada tunduvalt varanduslikku kahju.

53 Meie Tsiviilseadustiku eelnõu § 1284 ütlebki, et võlaõiguse järgi kohustub võlgnik usaldaja kasuks teatavaks soorituseks, millel on t a v a l i s e l t varaline väärtus.

Fundamentum divisionis'e leidmise raskust arvestades mõned autorid ei eristagi tsiviilõiguses erilist varaõiguste

püütud leida vastaval klassifitseerimisel varaliste õiguste eristamiseks teistest eraõiguse liikidest muid aluseid, kuid ilma eriliste tunnustamisväärtete tagajärgedeta.⁵⁴ Näib, siiski õigem vastava klassifikatsiooni aluse määramisel lähtuda varandusliku väärtuse mõistest, nagu ka vastavate õiguste nimetus ise sellele viitab, mõistes varaõiguste all selliseid õigusi, millede sisu ja juriidilise loomuse määrab varaliste väärtuste kaitsmise idee.⁵⁵

II. Asudes nüüd teooriate vaatlusele, mis autoriõigust käsitlevad varaõigusliku instituudina, vaatleme kõigepäält teooriat, mille järgi autoriõigus on eriline varaline õigus, kusjuures selle vaate esindajad lähemalt ei määra autoriõiguse asendit varaõiguste kategoorias. Esindajaist olgu nimetatud Mandry, Klostermann, Daude, Förster, Wächter, Pouillet.⁵⁶ Vaadeldes autori-

kategooriat, rajades klassifikatsiooni hoopis teistele alustele - vt. nt. Otto Gierke, Deutsches Privatrecht, Erster Band, Leipzig 1895, lk. 260 jj.

54 Nii püüab Enneccherus varaõigusi eristada sellega, et varaõigused pidavat võimaldama isiku vajaduste rahuldamist, seega leidvat oma lähema otstarbe õigustatud isikus endas - vt. Enneccherus, Kipp, Wolff, op. cit., lk. 172. Nii laia aluse puhul aga tekib põhjendatud kartus, et ka nn. isikuõigused võidakse lugeda samasse kategooriasse.

55 Vt. Melliger, op. cit., lk. 5.

56 F. G. Šeršenevitš, Avtorskoje pravo na literaturnõja proizvedenija, Kasan 1891, lk. 65. - Tašnikov, op. cit., lk. 100 j.

õiguse objekti, ei pea nad võimalikuks identida autori loomingu ja asja (res) kui õigusobjekti, ning vastavalt sellele ei tunnusta nad autoriõigust omandiõiguseks. Autoriõiguse olemus seisneb autori või kirjastaja ainuõiguses teost reprodutseerida ja majanduslikult kasutada teatud aja jooksul, milline õigus läheb üle ka pärijaile. Neil asjaoludel käesoleva vaate esindajad tunnustavad autoriõiguse varaliseks õiguseks.⁵⁷

Selle vaate esindajate vastu - teooriaks seda nimetada oleks ehk liiga pretensioosne - võib tuua päälle varaõiguslike teooriate vastu sihitud üldise kriitika, mida käsitleme alamal, veel asjaolu, et konstateerides autoriõiguse kuuluvust varaõiguste kategooriasse, on liiga vähe öeldud tema juriidilise olemuse kohta, kuna varaõigused oma loomult võivad olla väga mitmekesised. Selline väide on analoogiline sellega, kui püüdes zooloogias määritleda hobust, ütleksime, et hobune on taimetoitlane. Väide on ju iseendast õige, aga mõiste andmiseks liiga lai.

III. Paljud teadlased ei piirdu aga üldsõnalise konstateeringuga, et autoriõigus on varaõigus, vaid määritlevad tema olemust täpsemalt. Järgnevalt käsitleme nn. i m m a t e r i a a l v a r a õ i g u s e t e o o - r i a t, mille järgi autoriõigus on õigus immateriaalsele varadele. Selle teooria looja ja pääesindaja on

⁵⁷ Tabašnikov, op. cit., lk. 102, 106, 113 jj.

tuntud saksa jurist J o s e f K o h l e r , kes oma arvukais töis on püüdnud autoriõigust vabastada igasugusest mõistelisest seosest isikuõigusega. Kuna ta aga v ä l j a s p o o l autoriõigust, mis kannab puhtvaraalist iseloomu, tunnustab veel erilist autori isikuõigust (individuaalõigust), siis on Kohleri teooriat sageli ebatäpselt "dualistlikuks" nimetatud, kuid tegelikult asub Kohler autoriõigust puhtvaraõiguseks tunnustaval seisukohal.⁵⁸

Autoriõigus Kohleri järgi on üks alaliik i m m a t e r i a a l v a r a õ i g u s e s t kui õigusest väljaspool inimest asuvaile kehatuile objektile. Immateriaalvaraõiguse hulka kuuluvad pääle autoriõiguse veel patendiõigus ja töönduslikud õigused, kuna kõikide nende objekt on iseloomustatav ühtede ja samade iseloomujoontega.

Kohler iseloomustab immateriaalvaraõigust kui quasi-asjaõigust, mis on analoogiline omandiõigusega, mitte aga identne. Päämine vahe seisneb just objektis, mis omandiõiguse puhul on kehaline, immateriaalvaraõiguse puhul aga immateriaalne, kehatu; erinevusi leidub pääle selle veel

58 Nii peavad Kohlerit dualistliku vaate esindajaks M i c h a e l i s , op. cit., lk. 17 ja 20, G e r t u n g , op. cit., lk. 20 j.; contra aga M e l l i g e r , op. cit., lk. 83. - Vrd. J. K o h l e r , Autor-, Patent- und Industrierecht in Archiv für Theorie und Praxis des allgemeinen deutschen Handels- und Wechselrechts, 47. Band, Berlin 1887, lk. 187: "Dass das Autorrecht als solches ein Vermögensrecht ist, ergiebt sich übrigens auch aus der freien Veräusserlichkeit ..."

õiguste omandamises ja teostamises, ajalises kestuses jne.⁵⁹

Autoriõiguse objekt, kui kehatu hüvis, mis on võimeline äratama esteetilisi tundeid⁶⁰, kuulub põhimõttelikult autori ainukasutamisele, kuid see kasutamine on piiratud ühiskonna huvides, kuna immateriaalsete varade omapära seisneb nende eminentses sotsiaalses loomuses. Seejärel on autoriõiguse teatavaviisiline kasutamine üldsusele vaba, kuna aga autorile on reserveeritud vastava immateriaalvara majanduslik kasutamine tema reprodutseerimise, avaliku ettekandmise lubamise jne.

näol.⁶¹ Kuna autoriõiguse objekt on võimeline pakkuma paljudele naudingut, ühtlasi sobiv ühel või teisel viisil paljudele osasaamise võimaldamiseks, siis on ta majanduslikult suure väärtusega.

Väljaspool seda immateriaalvaraõigusliku iseloomuga autoriõigust kuulub autorile teatav i n d i v i d u -

59 K o h l e r, op. cit., lk. 169 jj., 172.

60 J. K o h l e r, Das literarische und artistische Kunstwerk und sein Autorschutz, Mannheim 1892, lk. 5: "Gegenstand des Autorrechts als eines Immaterialgüterrechts ist kein körperliches, sondern unkörperliches Lebens- und Genussgut; eine Idealgestaltung, welche die Möglichkeit hat, zu ästhetischer Empfindung zu gelangen und dadurch ästhetisch erregend zu wirken."

61 K o h l e r, Autor-, Patent- und Industrierecht, lk. 178: "Vorbehalten ist nicht die ohne Verwerthungsabsicht hergestellte Einzelkopie eines Bildwerkes, vorbehalten ist aber die Herstellung in Verbreitungsabsicht u.s.w." - I b i d., lk. 179: "... dass die ökonomische Ausbeute des Romans oder Musikwerks durch Herstellung von Mittheilungsfaktoren dass alles dieses ökonomische Ausbeutungsweisen sind, ... liegt auf der Hand."

a a l õ i g u s, mis on lahutamatult seotud autori isikuõigusliku sfääriga, olles esimesest põhimõttelikult täiesti lahus kui iseseisev õigus, mis ei kuulu autoriõiguse mõiste sisse.⁶²

Kohleri poolt esitatud teooria kohta tuleb märkida, et ta küll võrdlemisi hästi iseloomustab autoriõiguse objekti, kuid õiguse loomuse suhtes asub ta liiga ühekülgsel seisukohal, nähes vaid selle varaõiguslikku külge. Kuigi autoriõiguse objekt pole autori isiksuse osa, siiski on temaga seotud mitmesugused mittevaralised huvid, mis ulatuvad autori isikuõiguslikku sfääri. Kui tunnustada autoriõiguse objektiks vastav loomine ise, nii nagu teeb seda Kohler, mitte aga teoses peituv varaline väärtus, siis on ilmne, et autoriõigus oma olemuses peab sisaldama ka isikuõigusliku koostisosa.⁶³

IV. Samas varaõiguslike teooriate sarjas pälvib edasi tähelepanu Š e r š e n e v i t š i vaade. Ta loeb autoriõiguse kuuluvaks ainuõiguste gruppi ühe alaliigina, kuna teda, olles tekkinud uutest ühiselulisist suhteist ja tingimustest, ei saa paigutada rooma õiguse alusel kujunenud tsiviilõiguslike instituutide senisesse raamesse.

62 Ibid., lk. 184: "Sofern derselbe (sc. Gierke) wiederum das Urheberrecht und das Individualrecht des Autors, deren Ausscheidung ich einen Teil meines Autorrechts gewidmet habe, in ein Doppelwesen vereinigen will, so kann ich nur auf die betreffenden Stellen meines Autorrechts verweisen, welche in keiner Richtung widerlegt sind."

63 Vrd. E l s t e r, op. cit., lk. 14. - M e l l i g e r, op. cit., lk. 86 j.

Autoriõiguse olemus Šeršenevitši järgi ei seisne õiguses käsikirjale ega ka õiguses üksikule raamatule, vaid ta seisneb autorile kuuluvas võimaluses reprodutseerida oma teost ning saada sel viisil materiaalseid esemeid, mille võõrandamise ainuõigus toob autorile majanduslikku kasu.⁶⁴ Andes autorile ainuõiguse oma teose levitamiseks, kaitseb õigus autori varalisi huve, mis pärast autoriõigusel on v a r a l i s e i n s t i - t u u d i i s e l o o m .⁶⁵

Edasi leiab Šeršenevitš, et autori isiklikud huvid ei kuulu kaitsmisele autoriõiguse poolt, päälegi ei kujutavat need isiklikud huvid endast mingit kindlat mõistet. Ta väidab, et nt. autori nime kuulsust kaitseb trüki- ja sõnavabadus⁶⁶, mitte aga autoriõigus. Ta tunnustab, et autori isiklikud huvid võivad kannatada mõningal juhul, nt. siis, kui kontrafaktsiooni korral teos antakse välja moonutatud kujul, kuid leiab, et õiguskord kaitseb siingi vaid autori materiaalseid huve, võimaldades tal nõuda varanduslike kahjude häästamist,

64 Šeršenevitš, op. cit., lk. 66.

65 I b i d., lk. 67.

66 I b i d., lk. 68: "Etot interes možet okazatsja bezzaštšitnõm pri suštšestvovani osobago avtorskago prava, jesli v izvestnoi strane dopuštšena neznatšitel'naja dolja svobodõ petšati, naprotiv pri širokoi svobode projavlenija litšnosti, imja avtora možet polutšit zna-tšitelnuju izvestnost daže bez instituta avtorskago prava."

kuna oma hää nime rikkumise eest ta tasu nõuda ei saa.⁶⁷

Arvesse võttes asjaolu, et autoriõigus pole võimeline kaitsma autori isiklikke huve, jõuab Šeršenevitš järeldusele, et see on põhjustatud autoriõiguse eranditult vabalisest iseloomust, ning kuigi esineb mingisugune üsna nõrk isiklike huvide kaitse, siis on see vaid autoriõiguse reflektiivne mõju.⁶⁸

Puudutades autoriõiguse objekti küsimust, leiab Šeršenevitš, et autoriõiguse objektiks tuleb lugeda mõtete avaldamise vormi, kuna siin pole võimalik juhuslik sarnasus. Seadus ei keela autori mõtete kordamist, vaid keelab teose levitamist samas vormis ja korras, milles on avaldatud autori mõtted.⁶⁹

Tunnustades autoriõiguse iseseisvat iseloomu, püüab Šeršenevitš leida kohta uuele instituudile tsiviilõiguse süsteemis, kuna ebaõige süsteemipaigutus võiks tekitada vale ettekujutuse instituudi iseloomust ning võiks viia ebaõigeile järeldusile tema loomuse kohta. Vaadeldes senist tavalist tsiviilõiguse süsteemi, mis jaotab kogu õiguse nelja gruppi – asja-, obligatsiooni-, perekonna-

67 I b i d., lk. 68: "Pravda, opasenie imuštšestvennago voznagraždenija zastavit vseh uderžatsja ot kontrafaktsi, a vmeste s tem i ot iskaženija sotšinenija. No eto tolko kosvennaja zaštšita, ne vseгда sposobnaja dostignut svojei tseli."

68 I b i d., lk. 69.

69 I b i d., lk. 70.

ja pärimisõiguseks, ei leia ta neist gruppidest ühtegi sobivaks, et temale allutada autoriõigust.⁷⁰

Kuna aga ilmneb, et autoriõigus annab teatud isikuile eksklusiivse võimaluse teatud tegusid korda saata, ühtlasi keelates selle kõikidele teistele, siis nimetab Šeršenevitš neid õigusi *a i n u õ i g u s t e k s*. Nende õiguste sisust järgnebki ainuõiguste suhe asja- ja obligatsiooniõigusega ning nende asend õigussüsteemis. Asjaõigusele lähendab ainuõigusi neis mõlemas avalduv absoluutne iseloom, mis ilmneb nende kehtivuses kõikide isikute vastu. Siiski erinevad ainuõigused asjaõigustest oma objekti poolest: kuna asjaõiguste objektiks on *m a t e r i a a l s e d e s e m e d*, siis ainuõiguste objektiks on *t e o d*. Sellest küljest ainuõigused lähevad obligatsiooniõigusele, mille objektiks on samuti teod, erinedes aga selles, et obligatsiooniõiguses teatud isik on *k o h u s t a t u d* midagi tegema, ainuõiguste alal teatud isikul on *v õ i m a l u s* seda teha.⁷¹

Ainuõiguste selline iseloom, mis kannab sääljuures varalist iseloomu, annab Šersenevitsile aluse ainuõiguste paigutamiseks varaliste õiguste hulka, ja nimelt asja- ja obligatsiooniõiguse vahele.⁷²

70 I b i d., lk. 70.

71 I b i d., lk. 71 j.

72 I b i d., lk. 73. - Sellise koha ainuõigustele, olgugi teise nime all, on üldises tsiviilõiguse süsteemis omistanud varem üsna mitmed teadlased, nagu Stobbe, Mandry ja Göpel, seega käesolevat ideed ei saa lugeda milgil tingimusel Šeršenevitši algupäraks - vt. Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 73 nota 4.

Ainuõigused jaotab Šeršenevitš kahte liiki: esiteks, a u t o r i õ i g u s e k s, kui õiguseks kirjandus-, kunsti- ja muusikateoseile, ja teiseks, t ö ö n d u s - l i k e k s õ i g u s t e k s, kuhu kuuluvad õigused leiutistele, kaubamärkidele, mustritele ja mudelitele, firmale, fotograafilistele teostele jne.⁷³

Hinnates kriitiliselt Šeršenevitši teooriat, tuleb märkida tema positiivse joonena seda, et ta vaatleb autoriõigust iseseisva instituudina ega püüa teda vägivaldselt suruda senikujunenud vormesse, kuhu ta oma loomult ei sobi. Ülejäävalt on talle aga omased kõik teistele varaõiguslikele teooriaile iseloomulikud puudused, mis seisnevad autoriõiguse isikuõigusliku külje täielikus eitamises, millist küsimust aga puudutame üksikasjalikumalt allamul.

Põhjenduste otsimisel, miks ainuõigused süsteemis tuleb asetada asja- ja obligatsioonioõiguste vahele, satub Šeršenevitš väites, et ainuõiguste objektiks on t e o d, ilmsesse vastuollu oma varema väitega, mille järgi autoriõiguse objektiks olevat hoopis m õ t e t e a v a l d a - m i s e v o r m .⁷⁴ Kuna aga autoriõigus tema enese vaate kohaselt osutub ainuõiguste üheks alaliigiks, siis peaksid nende objektid olema samased.

V. Ka moodsas juriidilises literatuuris esineb vaateid, mille esindajad tunnustavad autoriõiguse varaõigus-

⁷³ F. G. Š e r š e n e v i t š, Utšebnik ruskago graždanskago prava, Moskva 1912, lk. 411.

⁷⁴ vrd. F. G. Š e r š e n e v i t š, Avtorskoje pravo na literaturnõja proizvedeniya, Kasan 1891, lk.73 ja lk.70.

likuks instituudiks. Prantsuse õiguses esindavad seda seisukohta M a s s e, d'A r g o e u v e s ja veel mõned teised, kuna sveitsi õiguses kaitseb seda vaadet eriti M e l l i g e r.

Prantsuse seadusandlus teatavasti käsitleb vaid autoriõiguse varaõiguslikku külge, kuna isikuõiguslik on arendatud kohtupraksise kaudu, kandes üldiselt nimetust d r o i t m o r a l. Toetudes sellele mõistabki osa teadlasi autoriõigust vaid varaõiguslikus mõttes (d r o i t p é c u n i a i r e), leides, et arvesse võttes suuri juriidilisi erinevusi mõlema õiguskategooria vahel, on lubamatu neid üheks õiguseks kokku sulatada või isegi ühise nimega tähistada.⁷⁵ Sellega pole muidugi öeldud, et nad ei tunnustaks autori isikuõiguslike huvide kaitsmise vajadust, kuid mõisteliselt ei kuulu see enam autoriõiguse sisusse, kuna autoriõiguse objekt on puhtvaralise iseloomuga.⁷⁶ Vastavalt sellele nad mõistavad autori-

75 P i e r r e M a s s e, Le droit moral de l'auteur sur son oeuvre littéraire ou artistique, Paris 1906, lk. 5: "Ces droits: propriété de l'objet matériel, - droit pécuniaire (ou droit de reproduction), - et droit moral, n'ont ni le même fondement théorique, ni le même objet; ils ne sont point protégés de la même manière; ils existent indépendamment l'un de l'autre ..." - Vt. ka M e l l i g e r, op. cit., lk. 87 j.

76 M a s s e, op. cit., lk. 25: "L'objet du droit - purement pécuniaire - est nettement défini: il porte sur l'oeuvre considérée comme une source de Bénéfices."

õiguse all autori ainuõigust oma loomingu varalisele väärtusele.⁷⁷

Umbes samale tulemusele jõuab M e l l i g e r sveitsi õigust analüüsid. Ta leiab autoriõigust isikuõigusega kõrvutades, et autoriõigusel puuduvad kõik isikuõiguslikud tunnused. Vastupidi, tal on aga tunnused, mis omased varalistele õigustele - ta on üleantav, pärandatav, panditav jne., seepärast peab autoriõigus paratamatult kuuluma varaõiguste kategooriasse.⁷⁸ Niivõrt kui ta leiab täiendust autori isikuõiguslike huvide kaitse näol, nagu see ka tavaliselt esineb, ei kujune siiski seetõttu ühtne õigusinstituut, vaid isikuõiguslik sfäär eksisteerib v ä l j a s p o o l autoriõigust.⁷⁹ Vahe seisneb selles, et autoriõiguse objekt kujutab endast majanduslikku ja seega materiaalist hüvist, kuna isikuõiguse objekt on personaalset ja immateriaalset laadi, seega on autoriõiguse juriidilises konstruktsioonis i m - p e r s o n a a l s e, isikuõiguse konstruktsioonis aga p e r s o n a a l s e hüvise kaitsmise idee mõõduandev.

77 Vt. M e l l i g e r, op. cit., lk. 88.

78 I b i d., lk. 36-40.

79 I b i d., lk. 85: "Urheberrecht und Persönlichkeitsrecht streben rechtlich auf das stärkste auseinander Die juristische Diskrepanz zwischen beiden Rechten geht mindestens so weit wie diejenige zwischen Urheberrecht und Eigentum Kein Zweifel besteht darüber, dass das Urheberrecht persönliche Interessen schützen kann oder neben den den Ausschlag geben - den Vermögensinteressen sogar schützen will. Nur rechtfertigt das nicht seine auch bloss teilweise Subsumption unter den Begriff des Persönlichkeitsrechts."

Kokkuvõtlikult hinnates nende moodsamate autorite vaateid autoriõiguse olemuse kohta, märgime, et pääle ühekülgsuse, mis omane kõikidele varaõiguslikele teooriatele, esitavad nad liiga vähe konstruktiivset materjali, et selle alusel suudetaks selgitada autoriõiguse olemust tema positiivses sisus.

VI. Vaadelnud terve rea varaõiguslike teooriate esindajate seisukohti autoriõiguse olemuse suhtes, võime asuda nüüd nende teooriate kohta lõppkokkuvõtte tegemisele.

Kuigi on õige, et autoriõigus oma ajaloolise arengu algstaadiumis lähtus varaõiguslike huvide kaitsest, siiski ei tähenda see sugugi seda, et selline olukord ei võiks ajajooksul muutuda. Vaadeldes õiguse ajalugu, näeme, et paljud rooma õiguses klassikalise selgusega väljatöötatud instituudid on oma arengu kestel teinud läbi suuri murranguid. Seda enam on põhjust arvata seda sellisest uuest nähtest õiguslikus elus, nagu seda on autoriõigus. Nii näemegi, et teorias leidis tähelepanu pääle varaõigusliku külje võrdlemisi varakult ka see isiklik suhe, millises seisab autor oma teose suhtes, suhe, mis on mõeldav vaid autori ja tema loomingu vahel. Leiti, et kuna vaimne looming on autori isiksuse väljendus, siis peab autorile kuuluma ka ainuõigus oma loomingu käsustamiseks, sündigu see siis majandusliku tulu hankimiseks või puhtideelise sihi saavutamiseks.⁸⁰

⁸⁰ A l l f e l d, op. cit., lk.3. - S i n a i s k i, op. cit., lk. 394 j.

Ka seadusandlused ei ole pääsenud autori isiklike huvide tunnustamisest ja neile kaitse võimaldamisest, nagu nt. autori huvi kaitsmine loomingu salajashoidmiseks, teose moonutamata kujul reprodutseerimiseks jne.⁸¹ Kus seadusandluses pole erilisi sätteid autori isiklike huvide kaitseks, nagu nt. Prantsuse 1793. a. seaduses, sääl on see võimaldatud üsna laias ulatuses kohtupraktise kaudu. Sellest aga järeldust teha, nagu vaadeldaks prantsuse õiguses autoriõigust kui varalist õigust, oleks pisut liiga julge.⁸²

Autorile kuuluv ainuõigus oma teose reprodutseerimiseks sisaldab ühtlasi autori õiguse teose mitteavaldamiseks, kui see talle meeldib. Sel puhul teos ei kujuta endast varanduslikku väärtust, kuid autoriõigus temale eksisteerib siiski. Kui selline käsikiri, mida autor pole üldse mõelnud avaldamiseks ega kujuta seega endast varalist väärtust, satub ebaõigel teel kolmanda isiku kätte, kes selle siiski avaldab, siis ei ole siin tege- mist varalise õiguse rikkumisega, küll aga autoriõiguse

81 AÕS § 27: "Publitšnoje izloženiye nepojavivša-gosja v svet literaturnago proizvedeniya ili opubliko-vaniye soderžaniya takogo proizvedeniya bez soglasija avtora ne dopuskajetsja." - AÕS § 19: "Pri vsjakih raz-rešajemõh zakonom zaimstvovanijah iz tsuzogo proizvede-nija objazatelno ukazaniye avtora i istotšnika zaimstvo-vaniya."

82 Vrd. Charles A u s s y, Du droit moral de l'auteur sur les oeuvres de littérature et d'art, Auxerre 1911, lk.15: "... le droit d'auteur se décompose en deux éléments, l'un pécuniaire, l'autre moral."

rikkumisega.⁸³

Ülaltoodud asjaolusid arvesse võttes tuleb konstateerida, et varaõiguslikud teooriad autoriõiguse olemuse selgitamisel osutuvad puudulikeks, kuna nad rõhutavad vaid autoriõiguse ühte, ja nimelt varaõiguslikku külge, jättes tähelepanemata teise, isikuõigusliku külje. Kuna see on vastuolus õigusliku tõelisusega, siis osutuvad nimetatud teooriad vastuvõetamatuiks.

§ 7. Isikuõiguslikud teooriad.

I. Asudes nüüd teise grupi teooriate vaatlusele, mis autoriõigust mõistavad isikuõigusliku instituudina, peatume kõigepäält küsimusel, mida mõista isikuõiguse all. Peab otsekohe tähendama, et autorite arvamused ses küsimuses on väga erinevad ning kogu küsimus on ikka veel vaidluste objektiks. Laialdast käsitlust on see küsimus leidnud saksa kirjanduses, aga just siin leidub lahku-minevaid vaateid kõige enam. Prantsusmaal leiab isikuõigus tunnustamist üsna laias ulatuses kohtupraktise kaudu.⁸⁴ Sveitsi tsiviilseadustik tunnustab isikuõigust nii laias ulatuses, kuivõrd see on üldse mõeldav.⁸⁵

⁸³ Vrd. G e r t u n g, op. cit., lk. 18.

⁸⁴ M e l l i g e r, op. cit., lk. 16. - Vrd. G i e r k e, op. cit., lk. 702 nota 1.

⁸⁵ ZGB § 28: "Wer in seinen persönlichen Verhältnissen unbefugterweise verletzt wird, kann auf Beseitigung der Störung klagen." - Vt. ka P. T u o r, Das neue Recht, Zürich 1912, lk. 62 jj.

Isikuõigus kui subjektiivne õigus tuleb eraldada kõigepäält õigusvõimest, mis on vajalikuks eelduseks kõigile õigustele ning ei saa seepärast ise olla see, mille eelduseks ta on.⁸⁶

Isikuõigust mõistetakse ühelt poolt kui üldmõistet, mis haarab endasse õiguse olemasolule, puutumatusetele, aule, nimele, vabale tegutsemisele jne., teiselt poolt kui üksikuid õigusi, mis seadusandluses eriti loendatud.⁸⁷

Isikuõigused on suunatud selliste õigushüviste kaitsmisele, mis üldarvamuse järgi oma olemuselt vastava isikuga on lahutamatult seotud, moodustades osa tema isiklikust sfäärist. Kuigi on raske anda üldkehtivat määrangut, mida ei saaks kuidagi atakeerida, siiski on selge, et nende all mõtleme hüviseid, mis oma loomult juba teatava isiku suhtes on *i m m a n e n t s e d* ning mille suhtes pole mõeldav nende kasutamine kolmandate isikute poolt (nt. elu, füüsiline ja vaimne puutumatus, au jne.).⁸⁸ Oma loomult on nad absoluutsed õigused, s.o. nad leiavad kaitset iga kolmanda isiku vastu. Nad on õigused, mis otseselt ja eranditult on suunatud isiksuse kaitsele, kuna nende objekt on lahutamatult seotud vas-

⁸⁶ M e l l i g e r, op. cit., lk. 17. - G i e r k e, op. cit., lk. 703.

⁸⁷ E n n e c c e r u s, K i p p, W o l f f, op.cit., lk. 170 j. - Vrd. ka S i n a i s k i, op. cit., lk.348 jj., 372 jj., samuti M e l l i g e r, op. cit., lk. 23 j., ja G i e r k e, op. cit., lk. 704.

⁸⁸ M e l l i g e r, op. cit., lk. 19 j.

tava isiku endaga.⁸⁹ Isikuõigused tekivad sel momendil, mil tekib nende läbi kaitstud huvi.⁹⁰

Olenevalt oma objekti erilisest loomusest, on isikuõigustel erilised juriidilised iseloomujooned, mis lühidalt kokkuvõttes on järgmised: nad on üleantamatud, pärandatamatud, panditamatud, ning neist ei saa loobuda.

Olles saanud ülevaate küsimuse kohta, mida mõista isikuõiguse all, võime asuda järgnevalt üksikute teooriate vaatlusele. Autoriõigust isikuõigusliku instituudina vaatlevaist teadlasist tuleb nimetada B l u n t s c h l i, B e s e l e r i, O r t l o f f i, G a r e i s i, G i e r k e ja S f e t e a nime⁹¹. Tihti nimetatakse ka Immanuel K a n t i kui isikuõigusliku teooria looja nime, kuid sel pole palju alust, sest vastavaist Kanti märkustest raamatute järeletrükkimise õiguspäratuse kohta on raske järeldada mingit kindlamakujulist teooriat. See on ka üsna mõistetav, kuna autoriõiguse areng tol ajal polnud veel kuigi suuri edusamme teinud, a priori teooria loomisel pole aga palju tulemusi.⁹²

II. B l u n t s c h l i vaate järgi kuulub teos

89 M e l l i g e r, op. cit., lk. 21: "Persönlichkeitsrechte aber sind Rechte, die juristisch unmittelbar auf den Schutz persönlicher Interessen zugeschnitten sind, bei denen die persönlichen Lebensgüter das Rechtsobjekt bilden. Sie werden von Adler zutreffend als diejenigen Rechte definiert, "die unmittelbar und ausschliesslich dazu bestimmt sind, die Persönlichkeit zu schützen"."

90 M e l l i g e r, op. cit., lk. 22.

91 Vt. Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 48, ja M e l l i g e r, op. cit., lk. 57.

92 M e l l i g e r, op. cit., lk. 42 jj.

autorile kui tema vaimu väljendus. Autori ja teose vahel on loomulik seos, ning autoril on loomulik õigus sellele, et seda suhet teiste poolt arvestatakse.⁹³

Selle suhte alusel kuulub autorile õigus oma teost ainult endale hoida ning tema avaldamist oma suva kohaselt takistada, kuid teiselt poolt on tal ka õigus teost avaldada ja reprodutseerida, määrates selleks vastava viisi ja aja. Vastavalt autoriõiguse isikuõiguslikule loomusele osutub autoriõiguse rikkumiseks teose loata publitseerimine isegi siis, kui see osutuks autorile tulutoovaks, sest kellegil pole õigust osa autori isikusest publikule paljastada.

Edasi väidab Bluntschli, et õiguslik kaitse, mis autoriõigusele osaks saab, ei ole nii ulatuslik, kui seda on autor moraalselt pälvinud, kuna õigus saab vaid siis vahele astuda, kui teos esineb juba objektiivselt, mida on võimalik kirjastada ning kui autori ainuõigus teose avaldamiseks on juba rikutud.⁹⁴

Teose varaline väärtus, mis muidugi autorile kuulub, ei ole autoriõiguse tuumaks, vaid juriidilises tunnetuses on ta sekundaarse tähendusega, kuigi praktiliselt autoriõiguse see külg on kõige tähtsam ning

⁹³ Dr. Bluntschli, Deutsches Privatrecht, München 1860, lk. 111.

⁹⁴ I b i d., lk. 112: "Dieses ausschließliche Mittheilungsrecht aber ist zunächst ein persönliches Recht des Urhebers."

just seepoollest on autoriõigus omandiõigusega suguluses. On võimalik, et teos muutub varaliseks väärtuseks alles siis, kui autor on oma õiguse kirjastajale üle annud ilma honorarinõudluseta. Sel juhul omandab teos varalise väärtuse alles kirjastaja isikus, kuna autoriõigus on tekkinud ka sel juhul autori isikus juba varem. Seepärast on autoriõigus p r i m a a r s e l t i s i k u õ i - g u s ning alles s e k u n d a a r s e l t v a r a - õ i g u s .⁹⁵

Teose publitseerimisega muutub autoriõiguse loomus B l u n t s c h l i vaate järgi, kuna teos nüüdsest pääle pole enam ainuüksi autori isikuga seotud, vaid on muutunud ka publiku ü h i s v a r a k s. Sellest momendist pääle tulevad ka ühiskonna huvid ~~arvesse~~.

Puudutades autoriõiguse kestuse küsimust, leiab Bluntschli, et ka selle määramisel mõjuvad otsustaval määral kaasa isikuõiguslikud momendid. Kuna autori eluajal püsib loomulik suhe autori ja teose vahel, siis endastmõistetavalt peab autoriõigus kestma kogu autori eluaja. Seadusandlus aga austab autori isikut ka pärast tema surma, võimaldades tema pärijaile teatud aja jooksul, mil autor järgnevas generatsioonis teatud määral nagu edasi elab, autoriõiguse edasikasutamise.⁹⁶ Aja jooksul muutub aga teos ühiskonna omaks ning autoriõigus

95 I b i d.: "Das Autorrecht ist demnach (wie das Recht auf eine Firma) primär ein persönliches, secundär ein Vermögensrecht."

96 I b i d., lk. 113.

kustub.

Bluntschli teooria, mis omaaja kohta esitab küllalt moodsaid vaateid, lähtub isikuõiguse mõistest, mis ei vasta tänapäeval üldtunnustatud arusaamisele sellest õigusekateooriast, olles niivõrd lai, et tema alla mahub, vähemalt osaliselt, ka varaõigusi. Teisalt on huvitav märkida, et Bluntschli teeb järeldusi, mis pole kooskõlas lähtekohaga. Nii väidab ta, et autorit ja ta loomingut seob tihe isikuõiguslik side, kuid see side lõdvenevat teose publitseerimisega. Loogiline oleks järeldada, et kord tekkinud vahekord sellisena ka püsib.⁹⁷ Ülejäävalt on Bluntschli poolt esitatud vaatele omased need puudused, mis iseloomustavad isikuõiguslike teooriaid üldiselt, kuid neid vaatleme üksikasjalikumalt alamal isikuõiguslike teooriate kohta kokkuvõtet tehes.

III. Isikuõiguslike teooriate tähtsaim ja silmapaistvaim esindaja on Otto G i e r k e. Tema järgi autoriõigus on isikuõigus, mille objektiks on vaimuteos kui oma isikliku sfääri osa⁹⁸, seega tuleb autoriõigust kogu tema ulatuses konstrueerida kui v a i m s e s t

97 Vrd. T a b a s n i k o v, op. cit., lk. 123 jj. - S e r s e n e v i t s, op. cit., lk. 48 jj.

98 G i e r k e, op. cit., lk. : "Das Urheberrecht ist ein Persönlichkeitsrecht, dessen Gegenstand ein Geisteswerk als Bestandtheil der eignen Persönlichkeits-sphäre bildet."

loomingust voolavat isikuõigust.⁹⁹

Arvestades asjaoluga, et isegi isikuõiguslike teooriate esindajate seas ei valitse täielik kooskõla ja selgus autoriõiguse kui isikuõiguse olemuse kohta¹⁰⁰, leiab Gierke, et kõigepäält tuleb täpselt määrata autoriõiguse objekt.

Autoriõiguse objektiks Gierke vaate järgi on vaimuteos, millel on tema individualiseerimise tõttu eriline koostis, tema välise fikseerimise tõttu sõltumatu olemasolu ning tema loomuse tõttu kehatu hüvisena iseseisev väärtus. Kuid vaimuteos pole terviklikult autoriõiguse objekt, vaid ainult seevõrra, kui ta on ja jääb oma looja isiklikuks hüviseks. Õigusega sellele objektile kindlustatakse autorile isandus oma isiksusesfääri osale igäühe vastu.¹⁰¹ See objekt peab olema algupärane¹⁰² ning loodud individuaalse vaimse tööga.

Autoriõiguse sisuks on autorile kuuluv ainuõigustus oma vaimuteose käsustamiseks, kuna autor kui oma vaimse toote isand ainuüksi võib selle

99 I b i d., lk. 764: "Das Urheberrecht ist somit in seinem ganzen Umfange als ein aus geistiger Schöpfung fließendes P e r s ö n l i c h k e i t s r e c h t zu konstruieren."

100 Vt. i b i d., lk. 765, eriti nota 68.

101 I b i d., lk. 765.

102 I b i d., lk. 766: "Auf Originalität, nicht auf Verkehrsbrauchbarkeit des Geisteserzeugnisses kommt es an."

üle otsustada, kas, kunas ja kuidas see tema isikust irduma peab. Vaid temale kuulub otsustamine, kas hävitada või säilitada oma teos, kas teda salajas hoida või avaldada, kas teda muuta või ümbernimetada, samuti otsustab autor, mil viisil ja määral oma teost reprodutseerida. Kõik need autorile kuuluvad õigustused on iseendast i s i k u õ i g u s l i k u l o o m u s e g a.¹⁰³ Kes neid autorile kuuluvaid õigusi ignoreerib, rikub sellega autoriõigust, olgugi et autorile sellest ei teki mingit varanduslikku kahju, sest autoriõigus levineb ka teoseile, mil pole üldse varalist väärtust.

Edasi väärrib tähelepanu Gierke väide, mille järgi autoriõigus, mis ju oma olemuselt on isikuõigus, v õ i b a r e n e d a k a v a r a õ i g u s e k s.¹⁰⁴ Selline metamorfoos on võimalik seetõttu, et autorile kui oma teose isandale kuulub õigus otsustamiseks, kas ja kuidas seda majanduslikult kasutada.

Teine huvitav iseloomujoon, mille Gierke autoriõigusele omistab, seisneb selles, et tema ulatus teose avaldamisega kitseneb, sest niivõrd kui teos on üle antud avalikkusele, irdub teos oma looja isikust ning muutub

103 I b i d.: "Dieser ganze dem Urheber vorbehaltenen Herrschaftsbereich ist an sich personenrechtlicher Natur."

104 I b i d.: "Das Urheberrecht kann sich jedoch unbeschadet seines personenrechtlichen Kernes zugleich zum Vermögensrechte entfalten. Denn der Urheber hat als Herr seines Werkes auch darüber ausschliesslich zu verfügen, ob und wie dasselbe nutzbar gemacht werden soll."

teatud ulatuses ü h i s v a r a k s.¹⁰⁵ Kui aga autorise on loobunud ainuisandusest oma mõtetemaailma üle, siis ei ole ühteaegu võimalik, et ta selle veel endale säilitaks, mida ta teistele teatavaks teha tahtis.¹⁰⁶ Avaldatud teosele tekib seega üldsuse suhtes kasutamise õigus, mille piirid määrab seadusandlus.

Publitseerimisega ei katke side teose ja selle looja vahel, sest teos, kui autori vaimu avaldus, säilib talle kui omandatud isiklik hüvis.¹⁰⁷ Seepärast kindlustab autoriõigus teose loojale tema ainuisanduse edasikestvuse ühes temast tulenevate ideeliste ja materiaalsete kasudega.

Huvitavad on Gierke vaated ka autoriõiguse üleantavuse kohta. Nii väidab ta, et ainult autoriõiguse teostamine on üleantav, kuna autoriõiguse substantis on lahutamatult seotud isikuga, kelles ta on tekkinud. Ka sel juhul, kui autor on täieliku käsustusõiguse oma teose suhtes teisele üle andnud, jääb autoriõigus juurte kaudu autori isikuga seotuks.¹⁰⁸

105 Sel seisukohal on suur sarnasus varem refereeritud Bluntschli vaatega.

106 I b i d., lk. 767: "Der Urheber selbst hat auf die ausschliessliche Herrschaft über seine Gedankenwelt verzichtet und sie in gewissem Umfange zum Gemeingut gemacht. Unmöglich konnte er, was er Allen mittheilen wollte, dennoch für sich behalten."

107 I b i d.: "Immer noch ist dieses Werk sein Werk, eine Offenbarung seines persönlichen Geistes, ein ihm erworbenes Persönlichkeitsgut."

108 I b i d.: "Ja auch nach seinem Tode schöpft das Urheberrecht, obschon es in vollem Umfange auf die Erben übergeht, allein aus seiner Persönlichkeit Dasein und Lebenskraft."

Puudutades autoriõiguse kestuse ajalist piiratust, leiab Gierke, et see põhjenevat suhete kaduvusel, millised vaimuteosele isiklike hüviste iseloomu andvat. Kuna aga autori isiksus ka pärast surma tema omaste ringis edasi kehtvat, siis tulevat autoriõiguse kestust pikendada ajani, mil autori posthuumne vaimline individuaalsus juba kogu inimkonnale kuuluma hakkavat.¹⁰⁹

Lõppeks märgime, et Gierke vaate järgi kuulub autoriõigus fotograafilistele teostele töendusliikude autoriõiguste gruppi, milliseid iseloomustavad, võrreldes kirjandusliku ja kunstilise autoriõigusega, nendesse töenduslike põhimõtete toomise tõttu sellised jooned, mis pole ühendatavad autoriõiguse puhta tüübiga.¹¹⁰

Vaadeldes kriitiliselt Gierke poolt esitatud teooriat, tuleb kõigepäält mainida, et Gierke poolt tarvitatud isikuõiguse mõiste erineb tublisti teoorias tavaliselt tuntud isikuõiguse mõistest, mis esitatud käesoleva paragraafi alul, olles sellest tunduvalt laiem. Aga jättes selle küsimuse kõne alt välja, leiame ka ülejäävalt tema teoorias vasturääkivusi ja autoriõiguse olemuse väänamist juriidilises mõttes.

Gierke poolt tarvitatud isikuõiguse mõiste kohta olgu märgitud järgmist. Nad pole küll iseendast varaõigused, kuid nad võivad varaõiguslikku sisu arendada, seepärast

109 I b i d., lk. 768: "In diesen Bestimmungen über die regelmässige Dauer des Urheberrechts kommt dessen Wesen als Persönlichkeitsrechts zu besonders klarem Ausdruck."

110 I b i d., lk. 769.

mõned isikuõigused on ühtlasi ka varaõigused.¹¹¹ Kuigi isikuõigused on iseendast kõrgeltisiklikud õigused, võib esineda ka mõningaid kõrvalekaldumisi sel määral, kui võrd nende objekt kui kehatu asi iseseisva objektiivse olemuse omandab.¹¹²

Sellise arusaamise juures isikuõigusest mahub autoriõigus kaheldamatult isikuõiguste kategooriasse, sest Gierke isikuõiguse mõiste on sedavõrd avar, et siia alla tuleks lugeda peaaegu iga subjektiivne eraõigus. Tuleb aga kahelda, kuipalju on sellest autoriõiguse olemuse selgitamisel kasu, kui paigutame ta sellise vormitu ja ebamäärase õiguskategooria alla.¹¹³

Kui Gierke väidab, et autoriõiguse substants pole üleantav, kuna autoriõigus juurduvat autori isikus,¹¹⁴ siis võib see väljend olla küll teatava ilukirjandusliku väärtusega, kuid juriidiliselt ei ütle ta midagi kindlat. Kui ta mõtleb sellega, et autoriõigus pole üldse üleantav, siis ei ole see tõsiasjadega kooskõlas, kuna seadusandlused näevad sellise võimaluse üldiselt ette.¹¹⁵

111 I b i d., lk. 706: "Sie können jedoch einen vermögensrechtlichen Inhalt aus sich entfalten oder in sich aufnehmen."

112 I b i d., lk. 707.

113 Vrd. M e l l i g e r, op. cit., lk. 46 jj.

114 G i e r k e, op. cit., lk. 767: "Selbst dann (s.o. ülekanamise korral) aber bleibt das von ihm erzeugte Urheberrecht, insofern es überhaupt als dasselbe fortbesteht, mit der Wurzel in seine Person gesenkt."

115 Vrd. nt. AÕS § 8: "Dogovor ob ottsuzdeni avtorskago prava, ob ustupke prava na izdaniye ili kakogo libo inogo iz prinadlezastsih avtoru prav drugomu litsu dolzen

Üheks põhjenduseks, miks autoriõigus on isikuõigus, toob Gierke asjaolu, et autoriõigus kestab edasi ka pärast autori surma, kasutades sääljuures fiktsiooni, nagu elaks autor teatava aja jooksul veel edasi. See argument räägib küll pigemini autoriõiguse isikuõigusliku loomuse vastu kui poolt. Igatahes ei järeldu teatava õiguse ajalisest piiratusest tema isikuõiguslik loomus, sest nt. vilikasustus lõpeb õigustatud isiku surmaga, pole aga seetõttu veel isikuõigus.¹¹⁶

Kui Gierke autoriõiguse tekkimise eeltingimuseks seab vastava teose originaalsuse, siis kujutab see asjaolu endast küll seadusandlikku motiivi, pole aga aluseks õiguse enese liigitamisel.¹¹⁷

Eeltoodut arvesse võttes peame nentima, et Gierke poolt esitatud isikuõiguslik teooria autoriõiguse olemuse selgitamiseks pole vastuvõetav, sest pääle sisemise vasturääkivuse rõhutab ta liiga ühekülgselt autoriõiguse isikuõiguslikku külge, mis on küll olemas, kuid mis ei suuda haarata autoriõiguse olemust terves ulatuses, jättes suurel määral tähelepanemata varaõigusliku külje, millest aga kuidagi mööda minna ei saa.¹¹⁸

böt izlozen na pisme." - Samuti Saksa 1901. a. seadus autoriõiguse kohta kirjandus- ja helikunstiteoseile § 8 III l.: "Das Recht kann beschränkt oder unbeschränkt auf andere übertragen werden;"

116 Vrd. M e l l i g e r, op. cit., lk. 54.

117 M e l l i g e r, op. cit., lk. 55.

118 Vrd. E l s t e r, op. cit., lk. 13.

IV. Tehes kokkuvõtet isikuõiguslike teooriate kohta, millised vastandina varaõiguslikele teooriaile asetavad autoriõiguse olemuse selgitamisel pääraskuse isikuõiguslike küljele, kuid ei pääse mööda varaõigusliku külje tunnustamisest selle k ö r v a l, peame tunnustama, et selline seisukoht on liiga ühekülgne ega leia kinnitust tegelikus elus. Juba asjaolu, et nimetatud vaate esindajad peavad tunnustama autoriõiguse varalist iseloomu, kuigi nad ei loe seda tema olemuse selgitamisel oluliseks, viitab teatavatele vastuoludele vastavate teooriate sisesises ehituses.

Olles varem iseloomustanud isikuõigusi selliste õigustena, mida ei saa üle anda, pantida ja pärandada ning millistest ei saa loobuda, peame tunnustama, et autoriõigus ei vasta vähemalt terves oma sisus neile nõudeile. Nii tekib raskusi juba esimese rekvisiidi, üleantamatuse, juures. Kui mõned teadlased (Gierke) sellest raskusest püüavad üle saada väitega, et ainult autoriõiguse teostamine on üleantav, siis mõned teadlased jälle püüavad selgeks teha, et autoriõigus on tõepoolest üleantamatu ¹¹⁹,

119 Nii nt. püüab S f e t e a seda põhjendada prantsuse õigusele toetudes. Peamiselt katsub ta seda põhjendada lähtudes seaduse ebatäpsest sõnastusest. Kuna Prantsuse autoriõiguse normistik sisaldub olulisel määral 1793. a. dekreedis "relatif aux droits de propriété des auteurs", siis on selle terminoloogia tänapäeva seisukohalt üsna vananenud. Nii nimetab ta autori õiguse omandiõiguseks, võimaldades autoril "d'en céder la propriété en tout ou en partie". Kui nüüd Sfetea lähtub eeldusest, et autoriõigus ei ole omandiõigus ning järeldab sellest, et autori-

kuid see seisukoht jääb oluliselt põhjendamata. Ka pole see seisukoht kooskõlas seadusandlustega, mis autoriõigust teisiti normivad.¹²⁰

Kuigi isikuõiguslik külg autoriõiguses kaheldamatult on olemas, moodustades ühe tema koostiselemendi, siiski eksisteerib tema kõrval veel teine, nimelt varaõiguslik külg, käsitledes autori loomingu majandusliku kasutamise küsimust. Sellele varaõiguslikule küljele pööravad autoriõiguse olemuses isikuõiguslikku momenti rõhutavad teadlased liiga vähe tähelepanu, mispärast need teooriad osutuvad tõelikkuses liiga ühekülgeiseks.¹²¹ Neile saab küll täiel määral rajada autori salasusekaitse ning teose kaitse moonutamise ja muutmise vastu, samuti mitmed muud analoogilised küsimused, mitte aga autori majanduslikku kaitset igasuguse ekspluateerimise vastu kolmandate isikute poolt. Neil põhjusil tulevad tunnustada isikuõiguslikud teooriad autoriõiguse olemuse selgitamisel vastuvõetamatuiks.¹²²

õigus ei ole ka üleantav (inaccessible), siis on see täiesti meelevaldne järeldus, sest omandiõigus pole ju ainuke üleantav õigus.

Ka on see seisukoht vastuolus kohtupraktisega, mis autoriõiguse alal on Prantsusmaal kujunenud kirjutamata õiguseks.

Nii näeme, et Sfetea katse rajada prantsuse autoriõigust puht-isikuõiguslikule teorialele, on jäänud tagajärjetuks.

Vt. M e l l i g e r, op. cit., lk. 57 jj.

120 Vt. supra nota 114.

121 Vrd. G e r t u n g, op. cit., lk. 19, samuti S i n a i s k i, op. cit., lk. 396.

122 Vrd. E l s t e r, op. cit., lk. 13: "Mit der Persönlichkeitstheorie wird nur ein Teil dieses spezifischen Rechtsschutzes erfasst"

§ 8. Isikuõiguslik-varaõiguslikud segateooriad.

I. Ülevaade.

Eelnevais paragraafes nägime, et nii varaõiguslikud kui ka isikuõiguslikud teooriad ei suuda üksikult autoriõiguse olemust purgivalt haarata¹²³, kuigi nad mõnes suhtes avaldavad vastuvõetavaid seisukohti. Seepärast on üsna arusaadav, et on tehtud katset neid mõlemaid teooriaid omavahel koordineerida ning luua uus, mis haaraks nii varaõiguslikud kui ka isikuõiguslikud momendid autoriõiguse olemuses teatavasse tervikusse. See toimus sel teel, et mõlemast äärmuslikust vaatest laenati need elementid, mis näisid olevat tunnustamisväärased, ning neist elementidest ehitati üles uus teooria, mis kujutab endast kompromissi ekstreemsete seisukohtade vahel.¹²⁴ Ning tuleb otsekohe märkida, et see uus teooria asub reaalsel pinnal, kuna õiguskord kaitseb niihästi autori varalisi kui ka ideelisi huve.¹²⁵

Sellele uuele kompromissteooriale on mõnelt poolt ette heidetud, et ta sisaldavat teatava sisemise vasturääkivuse, kuna selline segu ekstreemseist vaatekohtadest moodustavat juriidiliselt heterogeense massi, mille sisu

123 Vt. supra § 6 VI ja § 7 IV.

124 Vrd. G e r t u n g, op. cit., lk. 19 j. -
M i c h a e l i s, op. cit., lk. 17.

125 Nii suhtub küsimusse üldiselt valdav osa seadusandlusi. Prantsusmaal, kus autoriõiguse normistik sisaldab sätteid vaid varaõiguslikes küsimusis, on arenenud kohtupraktises suures ulatuses nn. droit moral, mis kaitseb autori isiklike huve.

avastamiseks tulevat ikkagi mõlemad elemendid üksteisest lahutada ja erinevalt käsitleda.¹²⁶ Ei tarvitse väita, nagu ei oleks see etteheide teataval määral põhjendatud, kuid näib, et see on siiski väiksem pahe kui see, kui püstitaksime aprioorset juriidilises mõttes "puhtaist" elementidest koosneva teooria ning püüaksime vägivaldselt teatava juriidilise instituudi selle alla painutada, kuigi ta sinna oma reaalse olemuse tõttu ei sobi.

See isikuõiguslikke ja varaõiguslikke elemente ühendav kompromissteooria esineb kahes peamises variandis. Esimese variandi järgi isikuõiguslikud ja varaõiguslikud elemendid moodustavad ühe ü h t s e autoriõiguse kaks külge, seega nad on ühtse õiguse immanentsed koostisosad. Teoorias tavatsetakse seda vaadendit nimetada m o n i s t - l i k u k s teooriaks. Teise variandi järgi eksisteerivad mõlemad elemendid l a h u s, moodustades kumbki põhimõttelikult iseseisva kategooria autoriõiguse kui kaksikõiguse olemuses. Sellist teooriat nimetatakse d u a l i s t l i k u k s teooriaks.¹²⁷

Tuleb aga märkida, et üksikjuhtudel teatava autori poolt püstitatud teooria liigitamine ühte või teise varianti pole alati kerge, kuna tihti on vastavate mõistete sisu ja ulatus üksikute uurijate juures erinev. Nii esineb juhte, kus üks ja sama teadlane loetakse ühe

126 Vt. M e l l i g e r, op. cit., lk. 65.

127 Vrd. G e r t u n g, op. cit., lk. 20. - M i - c h a e l i s, op. cit., lk. 17 j. - M e l l i g e r, op. cit., lk. 65 j.

autori poolt teatava teooria esindajaks, teine autor tunnustab tema aga hoopis teise vaadendi pooldajaks.¹²⁸

II. Dualistlik teooria.

Dualistliku teooria järgi autoriõiguse olemuses esinevad kaks elementi - isikuõiguslik ja varaõiguslik - tulevad igas suhtes lahus hoida, kuna nad oma juriidiliselt loomult on niivõrd erinevad, et neid üheks ühtseks instituudiks kokku sulatada ei saa, nii nagu on ka erinevad autori isiklikud ja varalised huvid. Sellisel seisukohal on olnud rida juriste, kellest lähemalt käsitleme Michaelise, Aussey ja Elsteri vaateid.

1. Dualistliku teooria veendunud pooldaja Saksamaal hilisemal ajal on Michaelis, kes selle üksikasjus on välja töötanud ja põhjendanud.¹²⁹ Ta leiab kõigepäält, et teatava õigusinstituudi klassifitseerimiseks ühte või teise õiguskategooriasse peab ennekõike valitsema selgus liigitamise aluse kohta.¹³⁰ Tema töökspidamise kohaselt on selleks aluseks sobivaim õigusobjekt

¹²⁸ Nii nt. loevad Michaelis ja Gertung Josef Kohleri dualistliku teooria esindajaks, Melliger ja Allfeld aga hoopis varaõigusliku teooria esindajaks - vt. Allfeld, op.cit., lk.2, Melliger, op.cit., lk.86 j., Gertung, loc. cit. ja Michaelis, op.cit., lk. 17.

¹²⁹ Vt. Melliger, op. cit., lk. 77 ja Gertung, op. cit., lk. 22.

¹³⁰ Michaelis leiab, toetudes de Boor'ile, et sellisel klassifitseerimisel saadud mõisted ei kuulu õigusse endasse, vaid neil on puhtklassifikatsiooniline iseloom - vt. Michaelis, op. cit., lk. 19.

ja subjekti ning objekti vahel olemasolevad suhted. Nüüd märgib Michaelis edasi, et objektiks võivad olla nii esemed kui ka isikud, kuna suhteid iseloomustab isandusvõim, mis seisneb objektiivse õiguse poolt subjektile antud õigustuses avaldada mõju objektile. Nii tekivad üksteisest valjult eraldatavad klassid, nagu varaõigused kui õigused *i m p e r s o n a a l s e i l e e s e m e i l e*, isikuõigused kui õigused *o m a e n e s e i s i k u l e* jne.¹³¹

Vaadeldes autoriõigust, leiab Michaelis, et tal on iseloomujooned, mis on omased nii isikuõiguste kui ka varaõiguste kategooriale. Autor luues vaimuteose, loob sellega õigusobjekti, mil sõltumatult oma looja eksistententsist on iseseisev olelus ning mis esineb mitte ainult oma materiaalse eksemplari näol, vaid ka kui *i m m a - t e r i a a l n e*, puhtvaimne vara.¹³² Seega on tekkinud impersonaalne objekt, mis on erinev subjektist. Autori õigus sellele kuulub varaõiguste klassi kui õigus immateriaalsele varale. See õigus asetseb omandiõiguse kõrval ning on sellega analoogiline.

Edasi väidab Michaelis, et hoolimata loodud objekti irdumisest loojast, jääb alale lahutamatu side mõlema vahel, kuna teoses avaldub autori individuaalne erisus, mis võib ennast avaldada aktiivselt kui ka passiivselt,

131 M i c h a e l i s, op. cit., lk. 19.

132 Siin on tugev analoogia Kohleri õpetusega, kes kehatute varaesemete märkimiseks tarvitab terminus technicus't "immateriaalvara" - vrd. supra § 6 III.

viimasel juhul kanda kahju rünnete näol kolmandate isikute poolt. Seega on olemas immanentne suheteooselooja kui õigussubjekti ja tema enese kui õigusobjekti vahel.¹³³ Nii siis ilmneb autoriõiguse täpsemal uurimisel tema koostises ka eriline individuaalõigus, mis kuulub isikuõiguste klassi.

Immateriaalvaraõiguse ja individuaalõiguse liitmine üheks ühtseks õiguseks autoriõiguse olemuses ei ole Michaelise vaate järgi lubatav, kuna mõlemad õiguskategooriad on mõisteliselt valjult erinevad. Ka tuleks nad liitmise puhul igal konkreetjuhul uuesti lahutada ning erinevalt käsitada. Kuigi neid mõlemaid õiguselemente näilikult ühendab ühine autoriõiguse nimetus, siiski ei tule sellest järeldada veel tema olemuses esinevate kahe õiguskategooria elementide ühtesulamist, sest teoreetiline divergents jääb püsima.¹³⁴ Nii jõuab Michaelis autoriõiguse olemust analüüsidest dualistliku teooria seisukohale, nähes autoriõiguses teatavat kaksikõigust, mis mõisteliselt tulevad lahus hoida.

Oma seisukohale leiab Michaelis kinnitust teiste teooriate kriitilisest vaatlusest, mille ta leiab vaja-

133 Michaelis, op. cit., lk. 19: "Es besteht demnach eine immanente Beziehung zwischen dem Schöpfer des Werkes als Subjekt und ihm selbst als Objekt eines Rechts, die jedesmal dann in Erscheinung tritt, wenn im Werke als einem Abbilde der Persönlichkeit des Schöpfers eben diese Persönlichkeit berührt wird."

134 I b i d., lk. 20.

liku olevat, et põhjendada oma iseseisvate ja üksteisega vastuolus olevate elementide olemasolule rajatud teooriat.¹³⁵ Selle tulemusena formuleerib ta oma teooriat lõplikult järgnevalt: Autoriõigus koosneb kahest iseseisvat, oma olemuselt ja efektilt üksteisest sõltumatust osaõigusest - isandusõigusest immateriaalsele varale ja individuaalõigusest omaminalle.¹³⁶ Neid iseseisvaid osaõigusi nimetab Michaelis autoriõiguse elementaarõigusteks.¹³⁷

Immateriaalvaraõigus Michaelise teoorias rajaneb üldjoontes Kohleri poolt püstitatud põhimõttele. Nii tunnustab ka Michaelis immateriaalse varaõiguse üleantavaks õiguseks vastandina individuaalõigusele.¹³⁸

Individuaalõigusliku elemendi autoriõiguse olemuses tuletab ta üldisest isikuõigusest,¹³⁹ mis kehtivat kõikides maades ühtlaselt ning millel olevat rahvusvaheline iseloom¹⁴⁰, kuigi selleks leiduvat mõnin-

135 I b i d., lk. 20-27.

136 I b i d., lk. 27: "Das Urheberrecht besteht aus zwei selbständigen, im Wesen und in der Wirkung voneinander unabhängigen Teilrechten, einem Herrschaftsrecht über ein immaterielles Gut und einem Individualrecht am eigenen Ich."

137 I b i d., lk. 56.

138 I b i d., lk. 62.

139 I b i d., lk. 37: "Es ist ein Gesamtrecht, das den "schon durch die Vernunft einleuchtenden, angeborenen Rechten" des Art. 16 des österreichischen A.B.G.B. gleichkommt, in seiner rechtsphilosophischen Grundlegung Ausdruck naturrechtlicher Gedanken, aber doch - mehr oder minder klar - historisch und positivrechtlich gestützt."

140 I b i d., loc. cit. - Kuid just saksa õiguses on

gaid pidepunkte ka saksa autoriõiguse normistikus. Nii leiab ta, et autori õigus teose olemuse säilitamiseks, mis positiivses mõttes avaldub õiguses teost muuta ning negatiivses mõttes õiguses tõrjuda õigustamatut muutmist teiste poolt, olevat üldise isikuõiguse kild.¹⁴¹

Analüüsidest kriitiliselt Michaelise poolt esitatud teooriat, tuleb tähendada, et temas leidub mõningaid puudusi ja vasturääkivusi, mis teevad ta vastuvõetamatuks esitatud kujul. Jättes hoopis kõrvale küsimuse, kas isik saab olla õigusobjektiks või mitte, tuleb siiski tugevalt kahelda selles, kas on loogiliselt mõeldav, et õigussubjekt ja õigusobjekt ühinevad ühes isikus. Kuidas suudaks autor kui õigussubjekt avaldada mõju enesele kui õigusobjektile, nagu see järgneb Michaelise poolt omaksvõetud arusaamisest?

Samuti esineb teatav vasturääkivus, kui Michaelis ühelt poolt väidab, et vaimuteosel kui õigusobjektil on iseseisev olelus s õ l t u m a t u l t oma looja eksistentsist, ning teiselt poolt kinnitab, et autori ja teose vahel jääb püsima l a h u t a m a t u side.

Edasi näib olevat mitte reaalsusega kooskõlas, kui Michaelis autoriõiguse isikuõigusliku külje püüab tuletda mingist universaalsest loodusõigusliku päritoluga üldisest isikuõigusest, sest selline saab eksisteerida ikkagi vaid siis, kui teda tunnustab teatav konkreetne

see vaieldav, kas üldine isikuõigus on tunnustatud või mitte - vrd. M e l l i g e r, op. cit., lk. 16.

141 M i c h a e l i s, op. cit., lk. 50.

õiguskord.

Ka Michaelise seisukoht, mille kohaselt varaõiguslik ja isikuõiguslik element tuleb rangelt lahus hoida, tekitab vastuväiteid. Kui tunnustada, et nende vahel pole mingit ühendavat pidepunkti, siis tekib küsimus, milleks on siis tarvis mehaaniliselt liita neid kahte nii erinevat mõistet. Sel korral selline ülemmõiste kui autoriõigus on juriidilises mõttes kasutamiskõlbmatu.¹⁴² Kui aga seda teha lihtsalt sel põhjusel, et positiivne õigus need elemendid ühendab, siis tõendab see ju seda, et selle järgi on reaalne tarvidus. Ja nii see on ka tööpoolest, sest isikuõiguslikud ja varaõiguslikud elemendid autoriõiguses on vaid ühe instituudi kui terviku kaks külge, milledele pole omane divergents, vaid just konvergents.

Nii peame kokkuvõttes tunnustama, et Michaelise teooria kannatab mitmete puuduste all, kuigi temas leidub ka mõningaid üsna vastuvõetavaid mõtteid.

2. Prantsuse õiguses asub dualistliku teooria seisukohal rida autoreid nagu Aussy, Bry, Chartier ja Cabrilla,¹⁴³ kelle vaateist lähemalt käsitame Aussy oma. Kõik need autoriõiguse uurijad asuvad seisukohal, et autoriõigus (droit d'auteur resp. propriété littéraire et artistique) koosneb kahest iseseisvast elemendist - varaõiguslikust (droit pécuniaire) ja isikuõiguslikust (droit

142 Vrd. Melliger, op. cit., lk. 81.

143 Vt. Melliger, op. cit., lk. 79.

moral).¹⁴⁴ Droit pécuniaire on reglementeeritud 1793. a. autoriõiguse seadusega ja hilisemate väikeste täiendustega, kuna droit moral baseerub kohtupraktisel, seega ta on *ius non scriptum*.

Aussy vaate järgi droit moral on autoriõiguse üks aspekt, põhjenedes loodusõigusel, mistõttu ta on varaõiguslikust aspektist vanem.¹⁴⁵ Oma juriidiliselt loomult droit pécuniaire ja droit moral on *e r i n e v a d*.¹⁴⁶ Nii iseloomustub droit pécuniaire üleantavusega, põhimõtteliku panditavusega¹⁴⁷ ja ajalise piiratusega, kuna droit moral just vastupidi on võõrandatamatu, panditatomatu ja igavene (oma negatiivses sisus). Seega prantsuse õiguses esinev droit moral on teataval määral võrreldav saksa autoriõiguse individuaalõigusega.¹⁴⁸

Droit moral avaldub kahes suunas - *p o s i t i i v - s e s* ja *n e g a t i i v s e s*.¹⁴⁹ Negatiivne funkt-

144 *I b i d.*, lk. 80.

145 *A u s s y*, op. cit., lk. 15: "Le second (sc. droit moral), puisant sa source dans le respect de la personnalité humaine, préexiste à la loi et repose sur le droit naturel."

146 *I b i d.*, lk. 52: "L'un a pour but la perception des bénéfices donnés par l'exploitation d'une oeuvre, l'autre a sa source dans le droit général de chaque individu au respect de sa personnalité. Le premier est une création légitime de la loi positive qui en a réglementé l'usage et la durée; le second, découlant de la loi naturelle, n'a d'autres limites que celles qu'il tient de sa nature."

147 *Vrd. M a s s e*, op. cit., lk. 38, 105.

148 *Vrd. A u s s y*, op. cit., lk. 9 jj., 135.

149 *A u s s y*, op. cit., lk. 53 j., 60 jj.

sioon seisneb autori õiguses tõrjuda kolmandate isikute õigustamatuid ründeid, kuna positiivses mõttes droit moral avaldub autori õiguses teost avaldada, suvaliselt ümbertöötada ja muuta, teda signeerida, hävitada jne.

Kui droit moral positiivses mõttes lõpeb autori surmaga, siis droit moral negatiivses mõttes on põhimõttelikult igavene.¹⁵⁰ See on tunnustatud üldiselt enamiku prantsuse autorite poolt.¹⁵¹ Autor võib määrata testamendiga, kes peab seda õigust teostama, testamendi puudumisel aga see õigus läheb üle abikaasale või pärijajale.¹⁵² Kui pole pärijaid, või kui need ei tunne asja vastu huvi või koguni ise rikuvad seda õigust, siis peab droit moral'i järgi valvama prokurör.¹⁵³

Selline on lühidates joontes autoriõiguse dualism prantsuse õiguses, mis on tingitud asjaolust, et seadusandlusega on sättimist leidnud vaid droit pécuniaire, kuna droit moral on ajajooksul kujunenud välja kohtupraktises. Igatahes ei saa väita, et prantsuse õiguses oleksid autori isiklikud huvid vähem kaitstud kui mujal,

150 A u s s y, op. cit., lk. 53: "Le droit moral, envisagé dans son sens actif en tant que droit de création, est donc purement et simplement viager." - I b i d., lk. 54: "Le droit moral, au point de vue négatif, est donc perpétuel."

151 Vt. M e l l i g e r, op. cit., lk. 135.

152 A u s s y, op. cit., lk. 93: "A défaut d'exécuteur testamentaire, le droit de surveillance passe à la veuve de l'auteur ou à ses héritiers."

153 A u s s y, op. cit., lk. 69. - Vrd. M a s s e, op. cit., lk. 135.

ennem on olukord vastupidi. Prantslased ise on sellise olukorraga rahul, sest vastavasisulised seaduseelnõud, mis nägid ette droit moral'i fikseerimist seadusandlikul teel, lükati alati tagasi.¹⁵⁴

Aussy vaade autoriõigusele kui õigusinstituudile, milles esinevad isikuõiguslikud ja varaõiguslikud elemendid üksteisest lahutatutena, põhjeneb väga suurel määral asjaolul, et prantsuse kehtivas õiguses need küsimused on puhtväliselt eraldatud. See asjaolu ei tohiks olla takistuseks tunnustamast vastava instituudi sise- mist ühtsust, mis ei olene sellest, kas teatav õigusinsti- tuut on normitud ühe seadusandliku aktiga või mitmega, või ka osalt seadusandlike aktidega, osalt aga kohtu- praksisega. Näib, et neist välistest raskustest tingituna pole Aussy suutnud küllaldaselt määral tungida selle probleemi sisusse, mispärast tema vaated ses küsimuses osutuvad pinnapäälseiks.

3. Huvitava ja omapärase katse autoriõiguse olemuse selgitamiseks teeb E l s t e r. Oma teooriat nimetab ta i m m a t e r i a a l v a r a l i s - v ö i s t l u s - õ i g u s l i k u k s teooriaks. Elster ise tunnustab, et see nimetus on liiga pikk, kuid haarab hästi asja ole- must. Siiski leiab ta, et seda võiks nimetada ka v a i m - l i s - t ö ö n d u s l i k u l o o m i n g u õ i g u s e teooriaks, kuna see õigusala, mida vastav normistik korral-

154 Vt. M e l l i g e r, op. cit., lk. 97 nota 1 ja M ö l l e r - K l e p z i g, op. cit., lk. 6 j.

dab, moodustab vaimlis-töendusliku kaitseõiguse.¹⁵⁵ Teooria nimetuses märgitud "vaimlises" momendis leiab väljendust immateriaalvara mõiste kui käesoleva õigusala üks iseloomustavaid jooni, "töenduslikus" epiteedis immateriaalvara töendusliku kasutatavuse nõue, kuna sõnaga "loominguõigus" leiab väljendust originaalsuse ja vormivalatuse vajadus.

Kuna looming ei seisne ainuüksi mõtlemises, juurdlemises jne., vaid sinna juurde kuulub ka vormivalamine, siis tuleb see moment sisendada teooria sisusse. Edasi peab vaimne looming olema töenduslikult ja nimelt just võistluspõhimõtte alusel kasutatav. See selgub asjaolust, et näiteks inimese teod, sõnad jne., mis kujutavad endast küll loomingut, ei ole veel autoriõiguse objektiks, vaid nad saavad selleks alles siis, kui nad esinevad sellisel kujul, mis on võistluskäibeks sobiv.¹⁵⁶

Vormivalamiseks võib tarvitada väga mitmesuguseid väljendusvahendeid. Ka kõne (nt. jutlus) võib esineda sellise vormina, kui ta on vaid võistluskäibeks kohane. Seltskondlikus käibes väljendatud mõte, nali jne. pole

155 E l s t e r, op. cit., lk. 15, nimetab oma teooriat "Theorie des Immaterialgüter-Wettbewerbsrechts" resp. "Theorie des geistig-gewerblichen Schaffensrechts".

156 I b i d.: "... dass es aber gewerblich und namentlich wettbewerblich nutzbar sein muss, was der Geist da schafft, ergibt sich aus der Überlegung, dass beispielsweise Taten und Worte eines Menschen, die als geistige Taten berühmt werden noch nicht als Objekt des Urheberrechts tauglich sind, vielmehr derartiges erst in das Schutzgebiet dieses Rechtskreises eintritt, sobald eine Form dafür erschaffen ist, die sich zum wettbewerblichen Verkehr eignet."

selleks üldreeglina sobiv, seepärast ei teki tema suhtes autoriõigust.¹⁵⁷

Ka Elsteri poolt esitatud teooriale on omane dualistlik joon, aga see esineb teisel kujul kui senivaadeldud dualistliku teooria pooldajate juures. Tema vaate järgi on autoriõigus isikuõiguslike ja võistluskäibeõiguslike koostisosiste kombinatsioon, kusjuures väljaspool seda üldjoontes varaõiguslikku iseloomu kandvat autoriõigust¹⁵⁸ leidub veel isikuõiguslikke elemente, mis tulenevad üldise isikuõiguse normidest. Need oma päritolult erinevad isikuõiguslikud kategooriad omavad ühise allika üldises isikusekaitstes, nii et autoriõiguses normimist leidnud autori isikuõigus oma olemuselt pole oluliselt erinev üldisest isikuõigusest, vaid kujutab endast vaid viimase spetsialisatsiooni üldise autoriõiguse raamides.¹⁵⁹

Oma vaimsete tarvete rahuldamiseks on inimesed valmis tooma rahalisi ohvreid, mis on teatud, käibes tavalises vahekorras pakutavate vaimsete hüvistega. See "vaimsete toodete turg" allub tavalises turukäibes kehtivale pakku-
mise ja nõudmise seadusele. Autori võimalus oma teost majanduslikus mõttes tulutoovalt kasutada rajaneb üldisel vaimlis-majanduslikul võistlusel.¹⁶⁰

157 I b i d., lk. 16.

158 I b i d., lk. 14: "Dieses ist ein eigentums-ähnliches Nutzungsrecht, das auf persönlichem Schaffen beruht und aus diesem Grunde wettbewerbsrechtlich geschützt wird."

159 G e r t u n g, op. cit., lk. 22 j.

160 I b i d., lk. 22.

Elsteri teooria, mis on küll huvitav seepoolest, et ta püüab autoriõiguse olemust selgitada majandusliku kriiteeriumi lisandamisega puhtjuriidilisile, osutub lähemal vaatlusel puudulikuks, kuna selline majandusliku võistluse moment on omane ka mitmele teisele õigusinstituudile, mis pärast ainuüksi selle tunnuse alusel ei saa eraldada autoriõigust teistest instituutidest.¹⁶¹ Ka on ebatäpne nimetada autoriõigust varaõiguseks, kui ta sisaldab nii isiku- kui ka varaõiguslikke elemente, olgugi et varaõiguslik element - oletame et see nii on - oleks ülekaalus.

4. Kokkuvõtlikult hinnates dualistlikku teooriat, tuleb tähendada, et võrreldes teooriatega, mis käsitlevad autoriõigust kui puhtisikuõiguslikku või puhtvaraõiguslikku instituuti, tähendab ta autoriõiguse olemuse tõelise sisu avastamisel kaheldamatult suurt sammu edasi. On õige, et autoriõiguse olemuses eksisteerivad immanentselt niihästi isikuõiguslikud kui ka varaõiguslikud momentid, ning elimineerides neist momentidest ühe, jääks autoriõiguse mõiste puudulikuks. Selle asjaolu avastamises ja markantses rõhutamises seisnevadki dualistliku teooria peamised teened.

Edasi on õige, et need mõlemad õiguskategooriad on

¹⁶¹ Nii nt. esinevad teenistuslepingus isikuõiguslikud ja varaõiguslikud elemendid ühteaegu, kuna pääle selle on olemas ka majandusliku võistluse moment. Teoorias esinebki vaateid, mis püüavad autoriõigust paigutada tööõiguse alla (Potthoff). Vrd. Gabriele T r o e l t s c h, Wirtschaftliche und soziale Gestaltungselemente im Urheberschutz, Wertheim s.a., lk.14 jj. - G e r t u n g, op. cit., lk. 24 nota 73.

juriidiliselt struktuurilt erinevad, kuid ei saa nõustuda nende r a n g e l a h u t a m i s e nõudega, sest kui nende vahel puuduvad ühendavad lülid, miks neid siis püüda mehaaniliselt liita ühe kunstliku ülemmõiste alla, milleks autoriõigus sel puhul osutuks. Sel korral sellisel ülemmõistel puuduks juriidiliselt relevantne sisu, mispärast sellise ülemmõiste loomine heterogeenseist elementidest osutuks mittevajalikuks. Juba nimetus, mis dualistliku teooria esindajad sellisele kujundile annavad - kaksikõigus (Doppelrecht, droit double) - viitab sise-misele vastuolule, mis peitub käesoleva teooria sisus. Kui dualistliku teooria esindajad selliste heterogeensete õiguselementide liitmise ette võtavad vaid sel lihtsal põhjusel, et teatavad seadusandlused seda nii teevad, siis tuleb märkida, et õigusteadus on küll seotud positiivse õiguse normide sisuga, mitte aga süstemaatikaga.¹⁶²

Tõepoolest on aga need mõlemad elemendid autoriõiguses tihedasti üksteisega seotud, olles ühe ühtse õigusinstituuudi paratamatult seosesolevad osised, mida vastava normistiku käsitlemisel ja rakendamisel tingimata peab arvestama. Nad ei ole nimelt mehaaniliselt liidetud, vaid nad on sisuliselt seondatud.

162 Vrd. M e l l i g e r, op. cit., lk. 82, kes oma seisukohaga tugineb Somlo vaatel - vt. i b i d., lk. 7 nota 1.

III. Monistlik teooria.

Monistliku teooria seisukohalt autoriõiguse isikuõiguslikud ja varaõiguslikud elemendid on vaid autoriõiguse kaks külge, mis moodustavad ühtse õigusinstituudi. Need elemendid on omavahel tihedasti seondatud, olles ühesisemiselt ühtse instituudi immanentsed koostisosised. Selle teooria esindajaist on tuntumad Crome, Allfeld, Riezler ja de Borchgrave, kelledest üksikasjalikumalt käsitleme esimese kahe vaateid.¹⁶³

1. Crome leiab, et pääle õiguste asjadele leidub veel õigusobjekte, millele suhtes on võimalik absoluutne isandus. Need on nn. immateriaalvarad, nagu vaimuteosed, ideed jne.¹⁶⁴ See isandus ei ole küll omandiõigus, on aga temale teatavas ulatuses sarnane, mis lubab tõmmata paralleeljooni nende vahel. Kuna aga õigus vaimsele varadele oma loomult on hoopis erinev õigusest asjadele, siis leiab Crome vajaliku olevat käsitleda neid lahus, luues esimeste jaoks erilise kategooria immateriaalvaraõiguse näol.¹⁶⁵

Õigus vaimutootele annab küll autorile või isikule, kes oma õiguse autorilt tuletab, absoluutse õigusliku võimu oma suva kohaselt vaimutootega toimida, teda avaldada

¹⁶³ Vrd. Melliger, op. cit., lk. 69, 71 j. -
Michaellis, op. cit., lk. 18 nota 23.

¹⁶⁴ Carl Crome, System des deutschen bürgerlichen Rechts, Vierter Band, Tübingen 1908, lk. 1 j.

¹⁶⁵ Immateriaalvaraõiguse alla kuuluvaks loeb ta autoriõiguse ja ka töenduslikud ainuõigused - vt. ibid., lk. 3.

või mitteavaldada, temast majanduslikku tulu hankida jne., kuid see õigus on p i i r a t u d õiguskorra ja asja loomuse poolt.¹⁶⁶

Autoriõigus Crome arusaamise järgi on e r i i s a n - d u s õigusobjektina tunnustatud v a i m u t o o t e - l e, seega hüvisele, mis loodud vastava õigustatud isiku poolt, kuid on omandanud objektiivse olemuse, nii et ta allub nagu teisedki objektid õiguskäibele.¹⁶⁷

Autoriõigus sisaldab endas nii isikuõiguslikke kui ka varaõiguslikke elemente. Nii on autorile reserveeritud õigus otsustamiseks, kas ta teeb oma teose avaldamise kaudu teistele isikutele kättesaadavaks või mitte jne. Teiselt poolt kaitseb autoriõigus ka varanduslikke interresse, mis seisnevad teose majandusliku kasutamise võimaldamises. Crome arvamuse kohaselt on varaõiguslik külg autoriõiguses tähtsam, kuna varaõiguslikud interessid on arvukamad,¹⁶⁸ kuid sellest hoolimata pole autoriõigus veel mitte varaõigus, vaid iseseisev instituut.

Kokkuvõttes jõuab Crome järeldusele, et autoriõiguse kui immateriaalvaraõiguse ühe alaliigi olemus seisneb

166 I b i d., lk. 4: "Die Herrschaft geht darauf, im Rahmen der von der Natur und Rechtsordnung gesetzten Schranken beliebig mit dem Geistesprodukte zu verfahren und jeden Anderen von der Einwirkung auf dasselbe auszuschliessen."

167 I b i d., lk. 5: "... ist Sonderherrschaft über das als Rechtsgut anerkannte Gedankending, ... so dass es nunmehr, wie andere Objekte, der rechtlichen Privatherrschaft untersteht."

168 I b i d., lk. 5: "Die zahlreichsten Interessen, die es schützt, sind aber in der Tat vermögensrechtliche."

isikuõiguslike ja varaõiguslike interresside ühendamises ü h t s e k s õ i g u s i n s t i t u u d i k s, kuna õiguskord rakendab samu kaitsevahendeid nii isiklike kui ka varaliste huvide kaitseks.¹⁶⁹

Crome teooria tabab üldjoontes õieti autoriõiguse olemust, kui ta tunnustab isikuõigusliku ja varaõigusliku elemendi ühe ühtse instituudi kaheks erinevaks küljeks. Sellega tuleb tema teooria lugeda monistliku seisukoha väljenduseks, kuigi termin "monistlik" on oma tekkeajalt hilisem,¹⁷⁰ ega leia tarvitamist Crome poolt. Segavalt mõjub tema juures asjatu paralleelide tõmbamine omandiõigusega, mis laseb tekkida mulje, nagu oleks autoriõigusel tõepoolest mingeid omandiõiguslikke sugemeid, mida aitab suurendada veel varaõigusliku elemendi tähtsuse liigne allakriipsutamise. Samuti tekitab kahtlusi isikuõigusliku elemendi allutamise samadele juriidilistele normidele, millele allub varaõiguslik element.¹⁷¹ Autoriõiguse ühtsus ei tähenda veel instituudi loomusest tingitud

169 I b i d., lk. 5 nota 38: "Doch ist es nicht überflüssig, zu betonen, dass das Urheberrecht ein e i n - h e i t l i c h e s Recht ist. D i e s e l b e n S c h u t z m i t t e l sind bei Verletzung der persönlichen wie der vermögensrechtlichen Seite des Rechts gegeben."

170 Vt. M e l l i g e r, op. cit., lk. 65.

171 Nii nt. allutab Crome autoriõiguse isikuõigusliku külje üleantavuse, pärandatavuse ja kaitse kestuse suhtes üldistele seaduses ettenähtud eeskirjadele. Nende kohaselt autoriõigus on üleantav ja pärandatav. Kuidas mõtleb õieti Crome seda? Kas võõrandamise korral muutub õigusjärglane autoriks? Kindlasti mitte. Vt. C r o m e, op.cit., lk.14 j.

erisuste tasalülitamist.

2. Põhjalikumalt ja täpsemalt on monistliku teooria välja töötanud A l l f e l d. Tema vaate järgi ei ole autoriõigus puhas varaõiguslik ega ka puhas isikuõiguslik instituut, vaid ta on e r i l a a d n e õigus, mis koosneb nii isikuõiguslikest kui ka varaõiguslikest elementidest. Selline elementidesse lahutamine ei tähenda aga mingil juhul autoriõiguse lõhestamist kaheks iseseisvaks, sõltumatuks õiguskategooriaks, vaid selline vahetegu toimub arvesse võttes autoriõiguse kahesugust funktsiooni - kaitsta autori isiklikke ja varalisi huve.¹⁷² Need mõlemad elemendid osutuvad ühe ü h t s e autoriõiguse immanentseiks koostisosadeks.

Autoriõiguse objektiks on vaimne looming, mis on võtnud teatud konkreetse, meeltega tajutava kuju. Seda objekti, mis enne välisilmas avaldumist oli osa autori minast, ei valitse autor suhte alusel, milles ollakse varaobjektiga, vaid selle täiesti e r i l a a d s e i s i k l i k u suhte alusel, milles a i n u l t autor oma teosega on ja olla saab.¹⁷³

Kuna vaimuteos on autori isiksuse väljendus, siis peab ka autorile kuuluma ainuõigus selle käsustamiseks, toimugu

¹⁷² M e l l i g e r, op. cit., lk. 69. - Vrd. G e r t u n g, op. cit., lk. 20.

¹⁷³ A l l f e l d, op. cit., lk. 3: "... Der Urheber beherrscht sein Werk wegen dieses ganz eigenartigen p e r s ö n l i c h e n Verhältnisses, in dem n u r der Urheber zu dem Werke steht und nur er auch in alle Zukunft zu ihm stehen kann."

see ükskõik mis otstarbel - olgu majandusliku tulu hankimiseks või ka puhtideelisteks sihtideks. Sellise a b s o - l u u t s e k ä s u s t a m i s v õ i m u peab autoriõigus vaimuteose loojale kindlustama.

Seega võib autor oma loomingut kasutada esiteks sel viisil, et ta temast igal lubatud viisil majanduslikku tulu püüab saavutada. Sellisel korral näitab autoriõigus oma varaõiguslikku iseloomu. Teiseks võib autor taotlelda ka oma isiklike huvide kaitset, nagu nt. nõuda teose moonutamata väljaandmist jne. Niivõrd kui ta seda võimalust kasutab, näitab autoriõigus oma isikuõiguslikku karakterit. Kuna kõikide autori kaitseks positiivse õiguse poolt antud sätete aluseks on sama mõte, siis alluvad need mõlemad elemendid ühesugusele juriidilisele reglementatsioonile üleantavuse, pärandatavuse ja kaitseaja suhtes.¹⁷⁴

Kuna autoriõigus on õigus sui generis, mis koosneb isikuõiguslikest ja varaõiguslikest elementidest, siis tuleb temale õigussüsteemis anda eri koht.

Kokkuvõttes määritleb Allfeld autoriõigust kui isikus juurduvat, vaimse loomingu faktile põhjenevat a i n u - õ i g u s t, määrata, k a s, k u i d a s¹⁷⁵ ja m i l - l i s e k s o t s t a r b e k s selle loomingu tulemus

174 Vt. M e l l i g e r, op. cit., lk. 70.

175 Kuigi Allfeld konstateerib, et positiivne õigus ei kaitse autorit tema loomingu igasuguse kasutamise vastu, leiab ta, et see asjaolu ei muuda autoriõiguse põhimõttelelikku piiramatust - vt. A l l f e l d, op. cit., lk. 4 nota 1.

teistele isikutele avaldada tuleb, ja eriti, kas ja kuidas seda majanduslikult kasutama peab.

Hinnates kriitiliselt Allfeldi teooriat, tuleb konstateerida, et see tabab üsna õieti autoriõiguse olemust, tunnustades tihedat sidet autori ja ta loomingu vahel ühelt poolt, ning isikuõigusliku ja varaõigusliku elemendi ühendamist ühtseks õigusinstituudiks teiselt poolt. Kuid ei saa nõustuda isikuõigusliku elemendi käsitlemisega samade põhimõtete alusel üleantavuse, pärandatavuse jne. suhtes, kui see saab osaks varaõiguslikule küljele, sest need mõlemad õiguskategooriad on oma loomult ja ehituselt erinevad, mida paratamatult peab arvestama. Silmnähtavalt on see tingitud tema teooria tihedast seosest saksa autoriõiguse normistikuga, kus tähtsad isikuõiguslikud küsimused pole üldse käsitamist leidnud, ülejäänud on aga allutatud üldiseile põhimõtetele, mis tuletatud üldjoontes varaõigusest. Sellest tingituna Allfeldi teooria, hoolimata tunnustustväärivaist joontest, pole antud kujul vastuvõetav.

3. Kokkuvõtlikult hinnates monistlikku teooriat, tuleb kõigepäält tunnustada tema positiivse küljena seda, et ta autoriõiguses näeb ühtset õigusinstituuti, mille elemendid - isikuõiguslikud ja varaõiguslikud - ei kipu laiali, vaid milliseid iseloomustab just konvergents. Seega need elemendid kujutavad endast ühise terviku koostisosasid, mida liidab ühine autori huvide kaitsmise idee, olgu need huvid siis varalised või isiklikud.

Teise hinnatava joonena esineb autori ja ta loomingu vahel tiheda seose tunnustamine, millest lähtudes osutub võimalikuks selgitada mõndagi omapärast autoriõiguse ise-loomujoont, mis esimesel pilgul näib arusaamatu. Ka annab see asjaolu aluse, millest lähtuda autoriõiguse normistiku edasisel arendamisel. Selline tihe isiklik seos autori ja ta loomingu vahel ühelt poolt ja objekti eriline loomus teiselt poolt ongi aluseks, mis võimaldavad autoriõigust eristada teistest õigusinstituutidest.

Negatiivse küljena esineb monistliku teooria juures see, et autori isikuõiguslikke huve kaitsvad sätted allutatakse juriidiliselt samadele põhimõtetele, mis kehtivad varaõiguslike sätete suhtes. Nii tunnustatakse ka autori isikuõiguslikud õigused üleantavaiks, loobutavaiks jne. ühel alusel varaõigusliku elemendiga. Sellega tekib aga olukord, kus otseselt isikuõiguslikke huve kaitsvad autori isikuõigused kaotavad tähtsal määral võimaluse täita oma vastavaid funktsioone ning autoriõigus võtab paratamatult teatava varaõigusliku värvingu.¹⁷⁶ Nii satub monistlik teooria vastuollu omaenese poolt võetud seisukohaga, kaitsta ühtviisi nii autori isiklikke kui ka varalisi huve. Seletatav on selline sisuline vastuoksus sõnasõnalise lähtumisega saksa autoriõiguse kirjutatud normest, millele monistlik teooria on rajatud, kuidas siinkohal olgu märgitud, et Saksa Reichsgericht on ajajooksul õieti aru

176 Vrd. M e l l i g e r, op. cit., lk. 75 j.

saanud autoriõiguse isikuõigusliku elemendi juriidilisest loomusest, tunnustades ta v õ ö r a n d a m a t u k s.¹⁷⁷

Nii näeme, et monistlik teooria, hoolimata paljudest positiivsetest joontest, ei ole autoriõiguse olemuse selgitamisel täiel määral paikapidav.

§ 9. Kokkuvõtte.

Vaadelnud eelmises paragraafis kriitiliselt tervet rida autoriõiguse olemuse selgitamiseks esitatud teooriaid, leidsime, et päriselt vastuvõetav pole neist ükski, kuigi üks ja teine neist sisaldab väärtuslikke mõtteid autoriõiguse olemuse avastamisel. Kui siinjuures tuletame meelde asjaolu, et paljude hulga vanemate õigusinstituu- tide mõiste ja olemuse suhtes valitsevad teadlaste keskel suured mõtete lahkuminekid, siis ei ärata see imestust, kui sama asjaolu esineb sellise uudse ja kiiresti areneva instituudi juures, kui seda on autoriõigus. Igatahes ei tohi ülesande komplitseeritusest järeldada veel tema lahendamise lootusetust.

177 Vt. R u d o l f B r a n d t, Das "droit moral" als Faktor im künftigen deutschen Urheberrecht, Düsseldorf 1934, lk. 25: "Aber das Reichsgericht hat sich allmählich von seinen früheren engeren Anschauungen frei gemacht und - dem allgemeinen Geist des Urheberrechts Rechnung tragend - nach Überwindung einer Reihe von Zwischenstufen in der Entscheidung vom 16. Februar 1929 ein unveräusserliches Persönlichkeitsrecht des Urhebers anerkannt. Es heisst dort in der Entscheidung: "Der Urheber behält in jedem Falle ein unveräusserliches Persönlichkeitsrecht, das der Vertrag unberührt lässt, auch wenn der andere "die unbeschränkten dinglichen Urheberrechte" und damit alle vermögensrechtlichen Bestandteile des urheberrechtlichen Befugniskreises erwirbt...."

Autoriõiguse olemust tähelepanelikumalt vaadeldes märkame, et tema kui õigusinstituudi mõte seisneb ühelt poolt autori kui vaimse loovisiku huvide kaitses, olgu need siis isiklikku või varalist laadi, kuid teiselt poolt peab autoriõigus silmas pidama ka ühiskonna huve, mis, arvestades vaimse loovtöö osatähtsust üldises majanduslikus ja kultuurilises arengus, ei ole väikesed. Seega ühel pool asuvad autori kui üksikindiviidi huvid, teisel pool aga ühiskonna kui kollektiivse ühiku huvid. Ajalooliselt vaatekohalt küsimusele lähenedes näeme, et üksikuil ajajärkudel on eelistatud mõnikord ühe, teinekord teise huve.

Nii näeme kogu autoriõiguse arengu kestel pidevat võistlust individuaalprintsipi ja sotsiaalprintsipi vahel, millest esimene lähtub autoriõiguse reglementeerimisel autori kui üksikisiku huvist, teine aga asetab esiplaanile üldsuse huvid, millele peavad alistuma üksikindiviidi omad.¹⁷⁸ Nagu muudelgi elualadel, nii ka autoriõiguse kujundamisel on see võistlus kahe maailmavaate vahel viinud erinevatele tulemusile, mis tavaliselt asuvad nende kahe ekstreemse lähtekoha vahel, leides oma sihi

¹⁷⁸ Nii ütleb E l s t e r: "Dabei darf man sich darüber klar sein, dass die Geschichte des Urheberrechts ... kein im freien Raum stehendes Absolutes ist und sein kann, sondern auf der einem Sondergebiet praktisch werdende Ausdruck des jeweiligen Kampfstandes zwischen Individualismus und Anti-Individualismus." - Vt. T r i n k l e i n, op. cit., lk. 4 j.

mõlemate huvide õiglasest tasakaalustamisest.¹⁷⁹

Vastavalt neile printsiipidele on mõeldav autoriõiguse kujundamine kahel viisil. Nii võib kujundada teda individuaalprintsiiibist lähtudes nii, et autorile kuulub absoluutne ja eksklusiiivne õigus oma loomingule, millest üldsuse kasuks tehakse erandeid. Lähtudes sotsiaalprintsiiibist on aga mõeldav autoriõiguse kujundamine sel viisil, et autorile kuulub rida üksikõigustusi, millest koosnebki autoriõigus. Siinkohal tuleb märkida, et sellist põhimõttelist reglementatsiooni ei tohi ära segada normistiku seadustehnilise ülesehitusega, kus võib esineda nähe, et autori õiguste näiliku enumeratsiooni korral võib domineerida siiski individuaalprintsiiip ja vastupidi.

Üldiselt võib märkida, et individualistlik põhimõte leidis rõhutamist eriti prantsuse revolutsiooni päevil ja sellele järgneval ajastul, olenevalt liberalistlikust ja loodusõiguslikust maailmavaatest, ühiskonna huvide esiplaanile tõstmise võidab aga pinda eriti tänapäeval. Kui tänapäeva seadusandlusis esineb nähe, mis seisneb autori õigustuste laiendamises ja täpsustamises, siis ei saa seda tunnustada vastuolus olevaks sotsiaalprintsiiibiga, vaid siin on tegemist autorile selliste õiguste andmisega, mis talle juba ammugi oleksid pidanud kuuluma.¹⁸⁰

179 I b i d., lk. 5.

180 I b i d., lk. 7: "Diese Erscheinung ist eben auf die vertiefte Erkenntnis dessen zurückzuführen, was dem

Kui suurel määral kumbagit põhimõtet kusagil rakendada, see oleneb tunduvalt vastava ühiskonna maailmavaadetest ja õiguslikest tõekspidamisist. Teiselt poolt on kindel, et autor ilma oma huvide küllaldase tagamiseta vaevalt suudab loovat tööd ühiskonna kasuks teha, sest kultuurilise arengu kandja on ju üksik loov inimene, ning riik peab tema huve kaitsma ja vastavate sätete kaudu talle andma võimaluse enese avaldamiseks, kui ta kultuurilist arengut tahab kindlustada.

Mis puutub Eesti olustikku, siis on meie "vaimsete toodete turg" liiga väike selleks, et vaimutöö tegija suudaks end korralikult elatada oma loomingust saadava honorariga. Nii on paratamatu, et ühiskond peab ühel või teisel viisil kindlustama vaimsete töötajate elamisvõimalusi. Seda ka tehtigi 1925. a. vastuvõetud Kultuurkapitali seadusega, mis võimaldab vastavaile loovisikuile kindlaid perioodilisi toetusi. Seetõttu meie kirjanike ja kunstnike looming on palju suuremal määral rahva ühisvara kui mujal.¹⁸¹ Võiks arvata, et vastavalt sellele autoreile kuuluvate õiguste ulatus peaks olema mõningal määral kitsam kui see oleks mõeldav muidu.

Urheber zukommt, aber - und das ist es, was ich ausdrücken möchte - doch nur zum kleineren Teil ihm als neues Recht jetzt erst erfunden wird, sondern ihm schon längst hätte zukommen müssen, wenn es früher erkannt worden wäre." (Elsteri seisukoht, tsiteeritud Trinkleini järgi).

181 Vrd. P. A m b u r, Märkneid Autoriõiguse kaitse seaduse projekti kohta i. Õigus 1939, nr.9, lk. 411 j.

Kui nüüd asetada küsimus, kuidas kujundada autoriõigust, võttes arvesse seniöeldut individuaal- ja sotsiaalprintsibi omavahelise suhte kohta, siis tuleb konstateerida, et see peab toimuma autorile põhimõtteliselt absoluutse ja eksklusivse õiguse andmise näol oma loomingu suhtes, millist aga õiguskord peab tunduvat piirama ühiskonna huves.

Võttes edasi vaatlusele autori huvidesfääri, mis peab kuuluma kaitsmisele kolmandate isikute õigustamatute rünnete vastu, märkame kohe, et need huvid on kahesuguse iseloomuga. Esiteks on autor huvitatud oma loomingu majanduslikust väärtustamisest, mida ta võib teostada ise või anda üle teistele teostamiseks. See majanduslik väärtustamine võib toimuda teda väga mitmel viisil reprodutseerides ja levitades, kusjuures tehnika arenguga kerkivad pidevalt esile selleks uued võimalused. Teiseks on autoril oma loomingu suhtes mitmesugused isiklikku laadi huvid, mis seisnevad nt. selles, et ta on interesseeritud enese tunnustamisest autorina, teose moonutamata väljandmisest, selle tagasitõmbamisest käibest¹⁸², kui selleks on mõjuvaid põhjusi jne.

Need isiklikku ja varalist laadi huvid on üksteisega

182 Nii nt. võimaldab seda Itaalia 1925. a. seaduse art. 15. Lähemalt selle küsimuse kohta vt. Henry G.-J. Maas Geesteranus, Le droit moral de l'auteur dans la législation moderne i. Bulletin de la Société de législation comparée, tome soixante et unième, Paris 1932, lk. 121 jj.

seondatud autori isikus, kuna autori ja ta loomingu vahel on ja jääb püsima see eriline tihe seos, mis saab ühendada vaid autorit ja tema loomingut. Koos objekti erilaadsusega, mis kujutab endast teatud määral konkretiseerunud algupärast ideed, moodustab see tihe side autori ja ta loomingu vahel autoriõiguse iseloomustavamaid jooni.

Vastavalt isiklike ja varaliste huvide erisusele peab nende kaitse olema õiguskorra poolt korraldatud erinevalt. Nimelt tuleb varalisi huve kaitsta autoriõiguses varaõiguslike sätetega, mis oma juriidilises reglementatsioonis omavad varaõigusele iseloomulikke tunnuseid, isiklike huve aga isikuõiguslike sätetega, mis alluvad isikuõigusele omasele režimile. Nende kahe õiguskategooria erisusi ei saa tasalülitada, arvestades nende suurt erinevust üleantavuse, panditavuse, loobutavuse jne. küsimusis, vaid see erisus peab paratamatult püsima jääma. Sest juhul kui neid küsimusi lahendada isikuõiguse põhimõtete alusel, kannataksid väga suurel määral autori varalised huvid ja vastupidi, milline olukord poleks aga millegagi põhjendatud.

See autoriõiguse olemuses peituvate isikuõiguslike ja varaõiguslike elementide erinevus on tänapäeval üldiselt tunnustatud. Olenevalt seniste autoriõiguse seaduste valdavalt varaõiguslikust iseloomust, on see erinevuste

tunnustamine seisnenud päämiselt isikuõiguslikule elemendile eluõiguse kättevõitlemises, nagu see toimus autoriõiguse kongressil Roomas 1928. a., mille tulemused, kuigi mitte just eriti suured, lisandati Berni konventsioonile art. 6a näol.¹⁸³ Mitmes moodsamas autoriõiguse seaduses on see erinevus täielikku tunnustust leidnud.¹⁸⁴

Nende kahe autoriõiguse olemuses peituva õiguskategooria erisuse tunnustamine ei tähenda aga autoriõiguse kui terviku lõhestamist kaheks iseseisvaks ja sõltumatuks osaõiguseks, vaid need elemendid on ja jäävad ü h e ü h t s e õ i g u s i n s t i t u u d i ü k s t e i s e g a s e o n d a t u d k o o s t i s o s a d e k s, mida vastava instituudi käsitlemisel ja rakendamisel alati tuleb arvestada. Neid elemente iseloomustav konver-

183 Autoriõiguse isikuõigusliku külje fikseerimine Rooma kongressil on suurel määral itaallaste teene, kes selles küsimuses energiliselt välja astusid. Nende mõjutusel lisandati Berni konventsioonile art. 6a, mis kõlab: "Indépendamment des droits patrimoniaux d'auteur, et même après la cession des dits droits, l'auteur conserve le droit de revendiquer la paternité de l'oeuvre ainsi que le droit de s'opposer à toute déformation, mutilation ou autre modification de ladite oeuvre qui serait préjudiciable à son honneur ou à sa réputation ..." - Vt. B r a n d t, op. cit., lk. 12.

184 Nt. Poola seaduses 1926. a-st, kus kõik autori isikuõiguslikud õigustused on loendatud ja "für unübertragbar und unabdingbar erklärt"; samuti Portugali seaduses 1927. a-st. Vt. i b i d., lk. 45 j. - Itaalia seaduse järgi a-st 1925 on pärast autori surma tema lähematel sugulastel ja nende puudumisel prokuratuuril ajaliseltselt piiramata õigus takistada teose lubamatut muutmist ning nõuda autorluse tunnustamist. Samuti Poola seaduse järgi on see

gents seisneb selles, et teatava konkreetjuhu lahendamisel tuleb alati lähtuda autoriõiguse kui terviku mõttest, mis seisneb autori isiklike ja varaliste huvide koordineerimises ühiskonna huvidega.¹⁸⁵ Nii küsimusse suhtudes leiavad õiglast lahendamist ühelt poolt autori isiklikud ja varalised huvid ja teiselt poolt ühiskonna huvid kultuurilise arengu soodustamiseks.

Kõike eelöeldut arvestades tuleb autoriõiguse all mõista vaimse loomingu faktilise põhjendavat autori a i n u - õ i g u s t k a s u t a d a j a k ä s u s t a d a o m a l o o m i n g u t i s i k l i k e s j a v a r a l i s i s h u v e s, m i s p i i r a t u d õ i g u s k o r r a p o o l t.

ajaliselt piiramata. - Vt. i b i d., lk. 52. - Ka Taani 1933. a. seadus tunnustab autori isikuõigust, keelata oma teose publitseerimist muudetud kujul, kuna pärast surma see õigus läheb üle haridusministeeriumile, samuti on tunnustatud õigus autorlusele, kusjuures need õigused on ajaliselt piiramata - vt. Copyright in Denmark i. Danish Foreign Office Journal 1938, nr. 204, lk. 13.

185 Kui nt. kirjastaja muudab lubamatult mõningal määral teose sisu, et seeläbi suurendada oma majanduslikku tulu teose levitamisel, siis autor võib selle vastu vaielda ... Kohus lahendab selle küsimuse pärast asjaolude kaalutlemist nii varaõiguslikust kui ka isikuõiguslikust seisukohast, kusjuures ta peab silmas ka ühiskonna huve.

III päätükk.

A u t o r i õ i g u s e o b j e k t .

§ 10. Autoriõiguse objektist üldiselt.

Vaadeldes eelmises päätükis autoriõiguse olemust, nägime, et autoriõigus seisneb autori ainuõiguses oma vaimsele loomingule, võimaldades seda teatavas suunas kasutada ja käsustada. Autori mõiste aga pole mingi iseseisev mõiste, vaid ta eeldab tingimata objekti, mille suhtes vastav isik autor on¹⁸⁶, sest vastasel korral puuduks tema projektsioon reaalses maailmas. Vastava isiku vaimse loomingu olemasolu fakt on selleks asjaoluks, miks me teatava isiku nimetame autoriks, seega autoriõiguse mõiste on paratamatult seotud tema objektiga, mille omapärane iseloom võimaldab autoriõigust eristada teistest õigusinstituutidest. Seepärast osutub mõisteliselt paratamatuks määrata objekti iseloom ja ulatus, mille suhtes eksisteerib autoriõigus, kui tahame õieti mõista autoriõiguse olemust.

Kui autoriõiguse mõiste ja olemuse selgitamisele on teadlased pööranud suurt tähelepanu, esitades selleks suure hulga teooriaid arvukais tõis, siis ei saa sama

186 E l s t e r, op. cit., lk. 16: "Der "Urheber" ist aber kein selbständiger Begriff; er ist nur vorhanden, wenn er das betreffende, ihn berechtigende Werk aufweist und vorweist."

öelda autoriõiguse objekti kohta, mis on leidnud tunduvalt vähemat teoreetilist käsitlemist.¹⁸⁷ Ometi pole autoriõiguse objekti kindel ja pretsiisne määritlemine mitte vähese tähtsusega, kuna autoriõiguse ulatus sõltub just objekti ulatusest. Võiks öelda, et p r a k t i - l i s e s t seisukohast on objekti määritlemine isegi suurema tähtsusega, kui õiguse olemuse selgitamise küsimus, sest igal konkreetsel juhul autoriõigusliku kaitse võimaldamine sõltub just sellest, kas vastavat vaimse töö tulemust lugeda autoriõiguse objektiks ja seega kaitsmisele kuuluvaks või mitte. Osalt on selline tagasihoidlikkus autoriõiguse objekti käsitlemise suhtes kindlasti tingitud ka sellest asjaolust, et vastavate küsimuste põhjalikumaks haaramiseks on vajalikud pääle puhtjuriidiliste teadmiste ka vastavad teadmised kirjanduse, kunsti ja moodsal ajal üsna suurel määral ka tehnika alal.¹⁸⁸

Kuna autoriõiguse objekti täpne määritlemine on suurel määral praktilise tähtsusega küsimus, siis näib ebaotsustarbekohane, hakata siinkohal käsitlema üldist laadi küsimusi autoriõiguse objekti erilisest üllast iseloomust ja

¹⁸⁷ Vrd. F r i t z R e i n e r s, Das Bühnenwerk und sein urheberrechtlicher Schutz, Lucka i. Th. 1927, lk. 1 j.

¹⁸⁸ Nii ütleb Josef Kohler: "Der richtige Weg zur Erkenntnis des Autorrechts führt durch die Erkenntnis der Kunst hindurch." - Huvitav on siinkohal märkida, et see autoriõiguse vanameister on katsetanud ka luuletamise alal, nagu ta seda ise märgib oma teose "Das literarische und artistische Kunstwerk und sein Autorschutz" eessõnas. Võib olla on sellega mõningal määral ehk seletatavgi, et oma immateriaalvaraõigusliku teooriaga on ta õieti suuremal määral iseloomustanud autoriõiguse objekti kui õiguse olemust ennast.

esteetilistest väärtustest, mis võivad olla küll huvitavaid ja autoriõiguse objekti mõningast seisukohast tabavalt iseloomustadagi, kuid mis oma filosoofilise ja meta-juriidilise laadi tõttu ei suuda meid viia autoriõiguse objekti määritlemisele juriidilises mõttes nimetamisväärsele lähemale. Seetõttu pärast lühemat üldiste juriidiliste rekvisiitide vaatlust, mis on omased autoriõiguse objektide kõikidele liikidele, asume käsitlema neid objektide liike üksikult, pöörates suhteliselt suuremat tähelepanu just kõige hilisemal ajal esilekerkinud nähetele nagu film, raadio jne.

Õiguskord suudab indiviidi vaimse loomingu võtta oma kaitse alla vaid siis, kui ta on võtnud reaalses maailmas teatud konkreetse, tajutava kuju.¹⁸⁹ Kujutlused ja tunded kui välises maailmas mittetajutavad, ei kujuta endast mingil tingimusel autoriõiguse objekti, kuigi nad võivad olla võtnud vastava isiku psüühikas teatud kindla kuju. Samuti pole ideed veel iseendast kaitstavad, vaid nad peavad vaimse loovisiku sisemusest astuma välismaailma ja saama iseisva olemasolu, nii et nad on tajutavad ka teistele. Seega vaimne tegevus peab olema võtnud kindla välise kuju, ta peab olema objektiveerunud välismaailmas.¹⁹⁰

Vaimne tegevus võib leida väljendust sõnades, helides,

189 A l l f e l d, op. cit., lk. 6.

190 R e i n e r s, op. cit., lk. 4 j.

märkides, miimikas, kehaliigutustes, kirjas, joonistuses jne. Teatavail tingimusil need väljendusvahendid, kui vaimutegevuse avaldumisvormid välismaailmas, võivad leida õiguse poolt kaitset. Aga selline vaimne tegevus, kuigi ta kannab individuaalset iseloomu, ei ole iseendast veel aluseks, et temaga seonduks õiguslik kaitse. Vaimset tegevust avaldab ka liivakastis mängiv laps, diktaatikirjutav õpilane ja ülikondaõmblev rätsep, sääljuures nende tegevus on teatud individuaalse iseloomuga. Kuid vaatamata nende järelemõtlemisele ja vaimupingutamisele ei teki neil autoriõigust. Selleks on vaja, et see individuaalse vaimutegevuse tulemus seisneks u u t e s ü n t e e - s i d e e s i l e t o o m i s e s, s e e g a u u d - s u s e s j a o r i g i n a a l s u s e s, seisnegu see uuudsus siis sisus või vormis.¹⁹¹ Niisiis vaimsele loominguale autoriõigusliku kaitse andmise eeltingimuseks on see, et vastav looming oleks teataval määral originaalne, mitte vaid teiste loomingu plagiaat.

Siinkohal ei ole siiski ülearune märkida, et ikkagi vaid konkreetsed mõtteväljendused leiavad kaitset, mitte aga v o r m k u i s e l l i n e. Näiteks ei leia kaitset mingi uus kirjandusliik, uus värsimõõt, omapärane stiil jne. Kuivõrd aga vanade mõtete uude vormi valamise

191 I b i d., lk. 5: "Damit ein Schutz verdient sein soll, muss sich in dem geschaffenen Ausdruckgebilde mehr offenbaren als blosser geistige Tätigkeit: s c h ö p f e - r i s c h e Hervorbringung n e u e r Synthesen."

tagajärjel need saavad mõningal määral uue sisu, leiab kaitset kaudselt ka vorm.¹⁹²

Autoriõiguse tekkimine ei sõltu sellest, kas objekti loomine oli õiguslikult või kõlblalt lubatud või mitte. Nii nt. võõra teose omavoliline ümbertöötamine, niivõrd kui ta sisaldab originaalset vaimutööd, tekitab vastavale isikule autoriõiguse, kuigi see on saavutatud teisele isikule kuuluva autoriõiguse rikkumisega. Samuti eksisteerib autoriõigus teoste suhtes, mille sisu käib vastu seadustele või häädele kommetele (ebakõlblad kirjandusteosed, pildid, filmid jne.).¹⁹³

Autoriõiguse objekti määritlemisel pole mingit tähtsust asjaolul, kas vastava loominguga taotletakse mingeid praktilisi sihte või mitte. Nende olemasoluks piisab sellest, et nende sisu suudetaks haarata teiste isikute psüühika poolt. Vastupidi, töenduslike ainuõiguste alal on just oluline, et nad suudaks järgida teatavat praktilist sihti, mis seisneb päämiselt mingi tehnikaalalise küsimuse lahendamises.¹⁹⁴

Autoriõiguse objekt kui välismaailmas objektiveerunud algupärane vaimne looming võib väljendust leida mitmel viisil. Selliste vormivalamisvahenditena on kasutatavad keel (kirjanduslikud teosed), helid (muusikateosed), mii- mika ja pantomiimika (koreograafilised ja pantomiimilised teosed), kujutused ruumis (kujutava kunsti teosed, teadus- likud joonised, fotograafilised teosed) jne.

193 A l l f e l d, op. cit., lk. 6.

194 I b i d.

Olenevalt sellistest väljendusvahendite rohkusest on üsna raske, kui mitte peaaegu võimatu purgivald loendada autoriõiguse objekte. Eriti tehnika suurejoonelise arenguga viimasel ajal tekib selliseid uusi autori loomingu väljendamisviise, mis pole käsitlemist, vähemalt mitte küllaldast käsitlemist leidnud kehtivais autoriõiguse seadusis, nii et kohtupraktisisel jääb siin täita raske ja vastutusrikas ülesanne, võimaldada vastava loomingu kaitset praeter legem.¹⁹⁵

Need raskused on viinud mõttele, määritleda autoriõiguse objekti mitte enumeratiivsel teel, vaid üldklausliga, mis haaraks vastavad objektid jäägita oma alla. Kuigi teadlaste hulgas leidub sellise lahendamismooduse pooldajaid¹⁹⁶, pole see seadusandlustes üldiselt pooldamist leidnud, vaid on jäädud loendamismooduse juurde, mis pidavat praksises olema sobivam.

Osalt neist asjaoludest tingituna on ka vastavate objektide klassifikatsioon jäänud teoorias pisut segaseks ja mitmepalgeliseks, kuna üldtunnustatud fundamentum

195 Nii nt. ei maini meie kehtiv AÕS sõnagagi selliste tänapäeval suure tähtsusega küsimuste kui filmi ja radio autoriõigusliku kaitse vajadusest, kuigi nimetatud seadus on välja antud alles 1911. a-l.

196 D e r n b u r g, op. cit., lk. 93: "Das deutsche Literargesetz vom Juni 1901 bezeichnet das vom ihm beherrschte Gebiet nicht allgemein etwa als Recht an literarischen Schöpfungen. Solches befürwortete zwar vor allem Osterrieth. Doch bei der Beratung des Gesetzes verwarf man seinen Vorschlag, als für die Praxis zu unbestimmt und nicht deutlich genug. Statt dessen spezialisiert das Gesetz unter drei Nummern die Gegenstände seines Schutzes ...

divisionis puudub. Kuna aga autoriõiguse objekti küsimus on peamiselt praktilise tähtsusega, siis vastavate klassifikatoorseste mõistete pretsiisse väljatöötamise puudumine ei oma siin erilist suurt tähendust.

§ 11. Kirjanduslikud teosed.

Tuleb tähendada, et terminil "kirjanduslik teos" on autoriõiguses hoopis erinev tähendus, kui see on tal tavalises kõnes ja kirjandusteaduses. Siin ei taheta sellega väljendada milgil tingimusel teose sisemist väärtust ega stiilset viimistlust, vaid kirjandusliku teose all autoriõiguse objekti mõttes mõistetakse üldiselt keele abil teatavasse kindlasse vormi valatud *a l g u - p ä r a s e m ö t e t e k o m p l e k s i s i s u*, mida on võimalik kirjaliku ülestähendamise või suulise edasiandmise kaudu teistele teatavaks teha.¹⁹⁷

Seega kirjandusliku teose mõiste ei eelda, et ta oleks juba kirjalikult fikseeritud, vaid tähtis on, et teda oleks võimalik kirjamärkidega noteerida. Meie kehtiv AÕS § 1 p. 1 ütleb selgesõnaliselt, et kirjanduslik teos võib olla nii kirjalik kui ka suuline. Oluline on vaid, et ta oleks võtnud teatava individuaalse vormi ning kujutaks endast mõningal määral algupäraste mõtete väljendust. Tähtis ei ole igatahes temas peituva algupärase loomingu

Unseres Erachtens ist es nicht gelungen, in dieser Aufzählung die entscheidenden Punkte klar herauszuheben Zahlreiche Zweifel bleiben."

197 *A l l f e l d*, op. cit., lk. 6.

esiletoomiseks vajaliku vaimse tegevuse kvaliteet, s.o. mitte teose väärtus, nii et ka üsna tagasihoidliku sisulise väärtusega teosed, nagu kokaraamatud, lugemikud, sõiduplaanid, aga ka populaarteaduslikud kõned, loengud jne. kuuluvad autoriõigusliku kaitse alla.¹⁹⁸ Kus aga lõpeb autori iseseisev looming ning millest alates on tegemist vaid teiste mõtete plagieerimisega, selle määritlemine nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt, ja eriti just praktiliselt, pole sugugi lihtne.

Vaatleme kõigepäält suulisi kirjanduslikke teoseid, mis on autoriõigusliku kaitse all. Siia kuuluvad kõned, loengud, referaadid ja ettekanded, kusjuures pole üldreeglina oluline, mis otstarbel need on peetud. Nii võivad nad järgida teaduslikke, populaarteaduslikke, üldkultuurilisi, meelelahutuse, poliitilisi, õpetlikke, kasvatuslikke jne. eesmärke, kuid see loend, olgu ta kuitahes hoolikalt koostatud, ei võiks milgil juhul pretendeerida täiuslikkusele. Edasi kuuluvad kaitse alla ka jutlused ja muud vaimuliku sisuga ettekanded, siis reportaazid, improvisatsioonid jne.¹⁹⁹

Meie kehtiv AÕS kasutab suuliste kirjanduslike teoste määritlemiseks loendit, kuid see pole purgiv, vaid ainult näitliku iseloomuga, kuna loendi lõpus on lisand "ja muud sellesarnased".²⁰⁰ Tõepoolest osutubki purgiva loendi

198 Vrd. M ö l l e r - K l e p z i g, op.cit., lk.12.

199 Vrd. M o t h e s, op.cit., lk. 12 j.

200 AÕS § 1 p.1: "Avtorskoje pravo rasprostranjajetsja: 1) na literaturnõja proizvedenija kak pismennõja, tak i izustnõja (retši, lektsi, referatõ, dokladõ, soobštšeniya, propovedi i.t.p.);"

andmine võimatuks. Näitlik loendamine aga annab seaduse sätetele õpetliku iseloomu, seepärast näib, et oleks otstarbekohasem määritleda vastavat objektidekategoriat üldklausliga, kui üldse tunnustada autoriõiguse objekti määritlemist seadustehniliselt otstarbekohaseks tema lõhestamisega üksikuiks kategooriaiks.

Ei ole ka tähtis, kas kõne, loeng jne. on ette kantud isiklikult või on ta edasi antud mingi tehnilise vahendiga, nagu raadio teel, heliplaadilt etc.

Autoriõiguslikku kaitset ei võimaldata üldreeglina selliseile kõnedele, ettekannetele ja muudele suulistele kirjanduslikele teostele, mille levitamine on ühiskonna huves vajalik ning mille juures autori isiklike ja varaliste huvide kaitsmise idee vaevalt kõne alla saab tulla. Selliseiks osutuvad nt. kõned, mis peetud seadusandlikes asutis, kohtuistungitel, omavalitsuslike, kutseesinduslike ja muude sellesarnaste ühiskondlike koondiste esinduskogude koosolekuil jne. Kuid selgi puhul tavaliselt kitsendatakse nende kõnede, ettekannete jne. avaldamist, lubades seda teha vaid perioodilistes väljaannetes ning vastavate asutuste publikatsioonides.²⁰¹

Mis puutub kirjalikul kujul fikseeritud kirjandus-

²⁰¹ Vrd. A l l f e l d, op.cit., lk. 7. - B e l - j a t s k i n, op. cit., lk. 79 jj. - AÕS § 38: "Retši, proiznesennõja publitsõno v zakonodatelnõh utõõreõdenijah mogulõt bõt petõõatajemõ v povremennõh izdanijah, a takze v otdelnõh otõõtah o zasedanijah oznatõõennõh utõõreõdeni i sobrani, bez soglasija avtora. Za avtorom sohranja-jetsja, odnako, iskljutõõitelnoje pravo na izdanije kak otdelnõh retõõei, tak i sbornika ih."

likesse teoseisse, siis see grupp on oma koostiselt eriti mitnepalgeline. Üldreeglina igale originaalsele kirjanduslikule teosele tunnustatakse autoriõigus tema loomise momendist pääle.

Kuna seadusandlused ei määra täpsemalt, mida mõista kirjandusliku teose all, siis jääb siin kohtupraksisele ja õigusteadusele lai tegevusväli selle üksikasjalikumaks sisustamiseks. Lähtuda tuleb siin kaalutlusest, kas antud teos vastab neile m i n i m a a l s e i l e nõudeile, mis on eelduseks tema tunnustamisel autoriõiguse objektiks. Eriti tuleb siin jõuda selgusele, kas temas leidub autori algupärast loovat mõttekäiku, või ei paku ta selles mõttes midagi uut. Selleks, et ta muutuks kirjanduslikuks teoseks autoriõiguse mõttes, on nõutav, et vastav teos ületaks teatava "originaalsuse alammäära". Nii nt. t a v a l i s e l t reklaamplakatid, kuulutused, hinnakirjad, kalendrid jne. ei allu autoriõiguslikule kaitsele, kuigi neis peitub teataval määral nende koostaja algupärane mõttekäik.²⁰² Teoreetiliselt on siin võimatu tõmmata piiri, kus lõpeb autoriõigusliku kaitse vääriline loov tegevus, ning algab tavaline sabloonipärane vaimline "käsitöö".²⁰³

202 B e l j a t s k i n, op.cit., lk. 77. - Vrd. aga R u d o l f M e v e s, Das Urheberrecht, Leipzig 1907, lk. 1, kust nähtub, et Saksa Riigikohus on mõningail juhtudel andnud autoriõiguslikku kaitset ka hinnakirjadele ja reklaamile.

203 M o t h e s, op.cit., lk. 10: "Die Abgrenzung kann im einzelnen Falle schwierig sein. Auf der einen Seite braucht das Schriftwerk keinen literarischen Wert

Nii näeme, et kirjanduslikeks teoseiks autoriõiguse mõttes tulevad tunnustada niihästi sellised teosed, mis sisaldavad pöörettekitavaid ideid inimkonna ajaloos, kui ka kirjanduslik, teaduslik jne. "peenraha". Nii nagu kaitstakse mõne ülemaailmlise kuulsusega kirjaniku teoseid, niisamuti leiavad kaitset mõne provintsilehe joone all ilmunud tagasihoidlikud anonüümsed luuletused.

Teoses väljendatud mõte ei pruugi olla uus, kuid siiski leiab ta teatud tingimustel kaitset. Sama motiivi, mis esineb teatavas teoses, võib kasutada ka hiljem mõni teine kirjanik. Kui ta sääljuures selle valab uude vormi laiemas mõttes, annab tegelastele uue karakteristika, kujutab üldist miljööd erinevalt jne., siis tekib tal kaheldamatult autoriõigus oma teosele.²⁰⁴ Kirjanik, kes Schilleri näidendist "Röövliid" laenab motiive mõnele tänapäeva olustikku kujutatavale teosele, omandab oma loomingu suhtes autoriõiguse hoolimata sellest, et motiivistik on laenatud Schillerilt. Tähtis on siin vastava

zu besitzen ..., auf der anderen Seite wird ein gewisses Mass schöpferischer Tätigkeit verlangt So können Kataloge oder Kalender bald zu den schutzfähigen Schriftwerken gehören, bald nicht. Sogar Rennprogramme können unter Umständen bis zur Schutzfähigkeit sich ausbilden...!"

204 I b i d.: "Die meisten Gedanken literarischer Arbeiten werden aus dem domaine public geschöpft. Was das Urheberrecht begründet: ce n'est pas la composition, c'est l'exécution." - J. K o h l e r, Das literarische und artistische Kunstwerk und sein Autorschutz, Mannheim 1892, lk. 83: "Daher ist die äussere Fabel frei; sie muss frei sein: sie muss frei sein, wenn sie der Geschichte entnommen ist, sie muss frei sein, wenn sie der Romancier selbst ersonnen hat."

ainestiku iseseisev ümbertöötamine, tuntud motiivile isikupärase väljendusvormi andmine.

Kirjanduslikeks teoseiks autoriõiguse mõttes osutuvad nii ilukirjanduslikud kui ka teaduslikud ja populaarteaduslikud teosed, samuti teosed, mis järgivad teatavaid praktilisi sihte. Nii kuuluvad autoriõigusliku kaitse alla romaanid, novellid, jutustused, följetonid, näidendid, memuaarid, luuletused, rahvalaulude kogud, esseed, teaduslikud uurimused, traktaadid, monograafiad, artiklid, arutlused, aga ka laulu- ja palveraamatud, seaduste ja kohtuotsuste kogud, kommentaarid, koguteosed, antoloogiad, õpperaamatud, lugemikud, sõnastikud, kokaraamatud, mitmesugused käsiraamatud, telefoniabonentide nimestikud, sõiduplaanid, tabelid, formulaarid, aadressraamatud, mitmesugused leksikograafilised teosed nagu konversatsioonleksikonid, entsüklopeediad, biograafilised leksikonid, mitmesugused kataloogid, raadio saatekavad jne. jne. Loendamine saab olla ikkagi vaid illustreeriv, mitte purgiv, kuna elu oma mitmepalgelisusega toob esile järjest uusi liike.

Raskusi tekitab eriti mitmesuguste kompilatsioonide, nagu lugemike, sõnastike, aadressraamatute, kokaraamatute, antoloogiate jne. küsimus. Neid teoste liike iseloomustab üldiselt autori väike omalooming, kuna laenatud on mitte ainult võõrad mõtted, vaid suurel määral ka väline vorm. Ometi on neil teoseil mõnikord väga suur ühiskondlik, kasvatuslik ja praktiline tähtsus.²⁰⁵ Üld-

205 Vt. G. F. Š e r š e n e v i t š, Avtorskoje

reeglina tunnustatakse nendegi suhtes autoriõigust, kui-
võrd vastav kompilatsioon ei seisne ainult sabloonilises
materjali kokkulappimises, vaid ilmneb iseseisvas aine-
järjestuses ja isikupärases süsteemipaigutuses, mis annab
kompilatsioonile teataval määral algupärase ilme. Sel
puhul võib tekkida kompilaatoril autoriõigus, kuigi kompi-
latsioon koosneb osadest, millel üldse pole autoriõigus-
likus mõttes kaitset. Kas teataval konkreetjuhul tunnus-
tada vastav kompileeritud teos autoriõigusliku kaitse
alla kuuluvaks või mitte, oleneb lähematest asjaoludest,
mida peab kaaluma kohus.²⁰⁶

Ka võõra teose tõlkimine tekitab tõlkijale autori-
õiguse tõlkele, kuid see ei takista sama teose iseseisvat
tõlkimist teiste poolt. Tavaliselt kuulub teose autorile
endale teatava aja jooksul tõlkimise ainuõigus.²⁰⁷

Autoriõiguse tekkimiseks teatavale kirjanduslikule
teosele pole oluline, kas nimetatud teos eksisteerib
käsikirjana või trükitud kujul, samuti pole oluline, mis-
suguste kirjamärkidega ta on noteeritud, ega lõppeks ka,
millele ta on fikseeritud. Seega vastav teos võib olla
noteeritud paberile, pärgamendile, kivile, puule jne.,
kasutades sääljuures trükitähti, käekirja, kirjutusmasina
kirja, pimedate kirja, hieroglüüfe ja muid mõeldavaid
noteerimisvahendeid.²⁰⁸

pravo na literaturnõja proizvedeniya, Kasan 1891, lk.167 jj.

206 Vrd. M o t h e s, op. cit., lk. 10 j.

207 Vrd. AÕS §§ 36 ja 33. - Ei ole aga võimalik tõlki-
da tõlget tagasi algupärandi keelde, niikaua kuni kestab
autoriõigus algupärasele teosele - AÕS § 33 III l.

208 Vrd. E l s t e r, op. cit., lk. 18. - Schlittgen,
op.cit., lk.14.

Üldsuse huves ei tunnustata teatavaile kirjanduslikele teoseile autoriõigust. Nii võib üldreeglina vabalt reprodutseerida seadusi, määrusi ja muid seadusandlikke akte, materjale ja motiive nende aktide juure, samuti kohtuotsuseid, üldkehtivaid korraldusi jne.²⁰⁹

Teiselt poolt on kultuurilise arengu kindlustamise huves lubatud teha kirjanduslikest teoseist vähemaid väljavõtteid, ning isegi väiksemaid teoseid tervikuna paigutada uude iseseisvasse teosesse, märkides ära allika, kust vastav osa või teos on võetud. Siin mõeldakse tsitaatide paigutamist iseseisvasse teaduslikku uurimusse, laulude võtmist laulikuisse, vähemate teoste paigutamist lugemikesse jne.²¹⁰

Üksikuist huvitavaist küsimusist autoriõiguse objekti suhtes, mis on tekitanud vaidlusi, tuleks märkida teose päälkirja kaitse küsimust. Kuna teose päälkiri individuaalseerib vastavat teost nii, nagu inimese nimi teatud isikut, siis on autor oluliselt huvitatud, et ta teos leviks sama nime all ega leiaks lubamatut tarvitamist teiste isikute poolt.

Vastavalt seadusandlustes üldtunnustatud põhimõttele ei ole autoriõiguse üleandmise korral õiguse omandaja

209 AÕS § 37: "ne sostavlja jut predmeta avtorskago prava: zakonõ i pravitelstvennoõja rasporjaženi ja, postanovleni ja zakonodatelnõh utšreždeni" - Vrd. ka A l l - f e l d, op. cit., lk. 7. - Kui aga nimetatud seadusandlikud aktid on nende väljaandja poolt varustatud märkustega, samuti kui kohtuotsused on koondatud süstemaatilisse kogusse, seega kui esineb teatav aine ümbertöötamine, siis tekib vastaval isikul autoriõigus oma loomingule - vrd. S. G. Z a i m o v s k i, Avtorskoje pravo, Moskva 1914, lk. 29.

210 AÕS § 39. - Vt. E l s t e r, op. cit., lk. 54 jj. -

õigustatud autori loata tegema mingisuguseid muudatusi ja täiendusi ei teoses endas ega ka tema tiitlis ning autori nimetuses.²¹¹ Samuti on ka enamvähem tunnustatud autori õigus teose tiitlile, kui seda hiljem lubamatult tarvitatakse teiste autorite poolt, et publikut eksimusse viia teoste identiteedist. See põhjeneb üldisel arusaamisel, mis tunnustab lubamatuks teoste plagieerimise teiste poolt. Üksikuis seadusandluses on see küsimus erinevalt lahendatud, kuna mõningad seadused lähevad sellest vaikes mööda, nagu nt. meie AÕS.²¹²

Edasi tekib küsimusi k o g u t e o s t e suhtes, s.o. selliste teoste suhtes, mis koosnevad mitme autori poolt koostatud iseseisvaist osadest, nagu entsüklopeediad, leksikonid jne. Sellise teose kui terviku suhtes kuulub autoriõigus kirjastajale, kuna üksikute osade suhtes kuulub autoriõigus vastava osa koostajale.²¹³

A l l f e l d, op.cit., lk.17. - Z a i m o v s k i, op.cit., lk. 30.

211 Vrd. AÕS § 70: "Izdatel ne v prave, bez soglasija avtora ili jego naslednikov, vnosit kakia-libo dopolnenija, sokraštšeniija i vooštše izmeneniija ni v samoje proizvedeniije, ni v zaglavije jego, ni v oboznatšeniije v nem avtora"

212 Üksikasjalikumalt vt. H e r b e r t C a r o, Der urheberrechtliche Schutz des Schriftwerktitels, Charlottenburg 1930, lk. 6 jj., 66 jj. - nii on autoriõiguslik tiitlikaitse plagieerimise vastu puhtal kujul läbi viidud moodsa is autoriõiguse seaduses, nagu Itaalia 1925. a. ja Poola 1926. a. seaduses. Kõige varemalt pööras sellele tähelepanu austria seadusandlus 1895. a-l, kust see mõte levis mujale. Seadusandlikult reglementeerimata on see küsimus prantsuse ja anglo-ameerika õiguses. Vt. i b i d., lk.72 jj., 67 jj. - Vrd. ka M ö l l e r - K l e p z i g, op.cit., lk. 33 jj.

213 AÕS § 14. - M ö l l e r - K l e p z i g, op. cit.,

koguteose mõiste tekkimiseks on vajalik, et tema üksikud koostisosad oleksid omavahel teatavas sisulises seoses. Vastavate osade mehaaniline liitmine ei loo koguteost, samuti ei teki koguteos, kui vastavate osade järjestus teatavate asjaolude tõttu on täpselt ette kirjutatud. Ka täiesti meelevaldne osade kokkupaigutamine ei anna vasta-vaile osadele koguteose iseloomu, samuti mitte iseseisvate teoste väljaandmine ühe ühise päälkirja all.²¹⁴ Koguteose tekkimiseks on vajalik, et ta omas tervikus kujutaks endast iseseisva vaimse loomingu tulemust, mis oleks kaits- tud üldiste autoriõiguse sätete järgi kui originaalne autori looming.²¹⁵

Üksikud osad, millest koguteos koosneb, ei tarvitse tingimata just selleks otstarbeks kirjutatud olla, kuid igatahes on vajalik, et need osad autori või tema õigus- järglase loaga koguteoses ilmuksid. Osad peavad olema üksteisest eraldatud, kuid selleks ei ole nõutav, et iga osa juures oleks märgitud autori nimi. Sageli nimetatakse üksikuid autoreid vaid sissejuhatuses või erinimestikus. Kuid on vajalik, et üksikuil osadel oleks iseseisev ise- loom sel määral, et nad oleksid sobivad iseseisvalt repro- dutseerimiseks. Kui mitu autorit on koostanud ühiselt ühe

214 Raamatuturul esineb sageli sarjasid, mis koosnevad üksikute autorite iseseisvaist teoseist. Need seob sageli vaid asjaolu, et nad kuuluvad ühte teadusharru või samasse kirjandusliiki, või ka lihtsalt see asjaolu, et nad ilmuvad samas välises kujus. Sel juhul ei ole muidugi tegemist kogu- teosega. Nii ei kujuta endast koguteost Reclami universaal- biblioteek, Göscheni sari, kollased Ullsteini raamatud, Nobeli laureaadid jne. - Vrd. i b i d., lk. 14.

215 I b i d., lk. 13.

teose sel viisil, et nende tööd ei lase end üksteisest eraldada, siis on tegemist kaasautorlusega, mitte aga koguteosega.²¹⁶

Ühe tähtsa kategooria koguteostest moodustavad ajalehed ja ajakirjad. Nende teoreetiliseks eraldamiseks muudest perioodilisist trükitooteist ei ole erilist vajadust, kuna tavalises käibes vastavaist asjaoludest üsna selgelt ilmneb, kas on tegemist ajalehtede ja ajakirjadega või muude perioodiliste trükitoodetega. Üldiselt erinevad muud perioodilised trükitooted ajalehtedest resp. ajakirjadest suure ajavahemikuga üksikute numbrite ilmumise vahel (nt. kalendrid).²¹⁷ Mis puutub ajalehtede ja ajakirjade eristamisse, siis puudub siin üldkehtiv objektiivne kriteerium. Üldarvamuse järgi tehakse vahet sihi alusel, kusjuures ajalehe määravaks ülesandeks on lugejate võimalikult kiire ja otsene informeerimine kõigist päevasündmustest ilma spetsialiseerumiseta teatavale alale. Ülejäävalt on meil tegemist ajakirjadega.²¹⁸

Perioodilised trükitooted alluvad vaid piiratud ulatuses autoriõiguslikule kaitsele, kuna neist on üldiselt

216 Nt. kui mitu kirjanikku kirjutavad ühe näidendi nii, et ühe vaatuse kirjutab üks kirjanik, teise vaatuse teine jne. Ehk kui ühisel maalil maastik on maalitud ühe kunstniku poolt, figuurid aga on teise looming, siis on tegemist kaasautorlusega. - Vt. A l l f e l d, op. cit., lk. 12. - M ö l l e r - K l e p z i g, op.cit., lk. 15. - Vrd. AÕS § 15.

217 Vt. M ö l l e r - K l e p z i g, op.cit., lk. 28.

218 I b i d., lk. 31.

lubatud teatavaid osi ära trükkida, paigutades neid teistesse perioodilistesse väljaannetesse. Seega nende sisu jaguneb kahte ossa: ühe osa suhtes kehtib autoriõiguslik kaitse, kuna teine osa on antud teatud tingimustel vabaks kasutamiseks. Raske on anda üldist kriteeriumi, mille alusel selline sisu eristamine vastavaiks kategooriaiks toimub, kuid näib, et selleks on üldsuse ja üksikindiviidi huvide relatsioon - kus on mõõduandev üldsuse huvi, sääl on lubatud üldkasutamine, kus on aga üksikisiku oma, sääl on tunnustatud vastavale isikule autoriõiguslik kaitse.²¹⁹

Meie kehtiv õigus lubab ajalehtedel, ajakirjadel ja muudel perioodilistel väljaannetel ära trükkida teistest perioodilistest trükitoodetest päevauudiseid ja jooksvat informatsiooni, samuti ka telegraafilisi ja telefonilisi mittekohalikke teateid, kuigi need on saadud oma korrespondentidelt. Muid artikleid on lubatud ära trükkida vaid juhul, kui selleks pole autori keeldu. Igal juhul on aga keelatud alaline äratrükkimine ühest ja samast perioodilisest väljaandest, kuna see kujutaks endast juba kontrafaktsiooni.²²⁰

219 M a k s i m i l i a n d u P r e l, Zeitung und Zeitungsbeitrag im Urheberrecht, Straubing 1931, lk. 29: "Der grundsätzliche Gedanke, der den Gesetzgeber bei den Freigabebestimmungen geleitet hat, ist, wie Elster in Übereinstimmung mit der allgemeinen Auffassung bemerkt, "der Gesichtspunkt des Allgemeininteresses gegenüber dem schutzwürdigen Einzelinteresse"."

220 Meie AÕS näeb ette, et mittekohalikku telefonilist ja telegraafilist informatsiooni, mis on varustatud vastava keelumärkusega, ei tohi kohalikes ajalehis avaldada enne 18 tunni möödumist, arvates sellise informatsiooni ilmumisest trükitootes, kust äratrükk toimub - vt. AÕS § 40 III l.

Selline ulatuslik õigus trükkida ära teistest perioodilistest väljaannetest teatavaid osi on põhjustatud üldsuse huvist, saada päevasündmuste kohta võimalikult kiiret informatsiooni. Teiselt poolt ei riiva see ka just kuigi suurel määral selle trükitoote väljaandjate huve, kust vastav äratrükk toimub, sest selliste teadete juures on oluline, kes nad varem avaldab, kuna publikut vananenud informatsioon tavaliselt ei huvita.²²¹

Edasi väärivad tähelepanu autoriõiguse objektina kirjad. Ka neis ilmneb autori algupärane vaimne looming, mis mõnikord võib olla väga kõrgeklassiline - tarvitseb meenutada vaid kuulsate kirjanike omavahelist kirjavahetust. Kuigi kirja kirjutajal ei ole kirjale omandiõigust, mis läheb üle kirja saajale, siiski jääb talle autoriõigus kirja sisule. Arvestades aga asjaoluga, et kirja sisu tavaliselt puudutab ka adressaadi isiklikku sfääri, on üldreeglina lubatud selliste erakirjade; mis oma loomult juba algusest peale pole määratud avaldamisele, publitseerimine vaid autori ja adressaadi mõlemapoolsel nõusolekul. Kui aga vastavad isikud on juba surnud, siis on nõutav nende õigusjärglaste nõusolek.²²²

221 Vrd. A l e k s a n d r o v s k i, op. cit., lk. 116.

222 AÕS § 28: "... Po istetšeni pjatidesjati let so vremeni smerti poslednjago iz lits, kotorõja veli meždu soboju perepisku, dlja izdanija tšastnõh pisem trebujetsja soglasije liš pereživših suprugov i detei nasvannõh lits." - Vrd. M o t h e s, op. cit., lk. 11. - S c h l i t t g e n, op. cit., lk. 15 j. - Š e r š e n e v i t š, op. cit., lk. 185 jj.

Sellistest erakirjadest tuleb loomulikult eristada kirja, mis pole üldse määratud lähetamiseks adressaadile, vaid kujutavad endast teatavat kirjanduslikku vormi, mille autor annab oma teosele (nt. romaan kirjade vormis, ajalehes kirja vormis avaldatud artikkel jne.). Nende suhtes tekib autoriõigus üldalustel.

Eriseisundisse on asetatud ka p ä e v i k u d ja muud ülestähendused, mis pole määratud autori poolt avaldamisele. Kui autor ise pole selles suhtes korraldusi teinud, võib neid avaldada vaid õigusjärglaste nõusolekul.²²³

Edasi tekib huvitav probleem, kas m a l e m ä n g u suhtes eksisteerib autoriõigus. Tänapäeval elukutseliste malemeistrite kaadri tekkimisega on see kerkinud akuutselt päevakorraale.²²⁴ Eriti teravalt tuleb see esile kirjamärkidega ülestähendatud malepartiide ja teoreetiliste ülesannete (maleprobleemide) suhtes, kuna malekirjandus (õppe- raamatud jne.) üldiselt niigi allub autoriõiguslikule kaitsele. Seadusandlused selles küsimuses täpset vastust ei anna.

Analüüsides malemängu, näeme, et ta oma kombinatsiooni-

223 Vt. AÕS § 29.

224 Esmakordselt kerkis see probleem 1908. a. Düsseldorfis malekongressil, jäi aga eriliste tulemusteta. Laiemas ulatuses oli see aga arutusel Ülemaailmlise Maleliidu kongressil Londonis 1927. a-l, kus võeti vastu vastavaid resolutsioone, milles nõuti üldjoontes küsimuse lahendamist autoriõiguse tunnustamise mõttes. Üksikute maade esindajate seisukohad olid aga võrdlemisi erinevad. Vt. täpsemalt W a l t e r J u n g, Gibt es ein Urheberrecht am Schachspiel?, Kulmbach 1931, lk. 3 j.

rikkusega kujutab individuaalse loova vaimutegevuse avaldust, kuna mängijad käikude võimaluse üliküllusest vabalt võivad käike valida vastavalt oma võimetele, fantaasiale ja intuitsioonile. Seega teoreetiliselt esinevad tunnused, mis lubavad tunnustada malepartii autoriõiguse objektiks. Sama tuleb tunnustada ka maleülesande kohta, mis on koostatud loova vaimse tööga.²²⁵

Sellest järgneb, et malepartiide suhtes tuleb mõlemale mängijale tunnustada autoriõigus kaasautorluse alusel, maleülesannete suhtes aga autoriõigus tema koostajale. Ülesmärkimata partiide ja probleemide suhtes saab see praktiliselt kõne alla tulla sel juhul, kui keegi kolmas isik märgib üles mängitud partii või kujundatud probleemistiku. Ei oleks õige, kui vastav isik neid autorite nõusolekuta avaldab ja seega teenimatult nende kulul rikastub.²²⁶

Lõppeks puudutame lühidalt autoriõiguse küsimust v a n a d e l e k ä s i k i r j a d e l e, mis ise ei allu enam autoriõiguslikule kaitsele, kuna nende autor on juba ammugi surnud. Arvestades vaeva, mis on tarvis selleks, et neid tänapäevale loetavaks teha (nn. tekstiretsensioon), tunnustab kehtiv õigus nende väljaandjale autoriõiguse selle väljaande suhtes (editio princeps), mis aga ei takista sama käsikirja väljaandmist teiste

225 I b i d., lk. 13 jj., 21.

226 Võrdlemisi eitavalt suhtub malemängu suhtes autoriõiguse võimaldamisse aga eelpooltsiteeritud autor, leides selle olevat mitte üldsuse huvides ning praktiliselt raske teostada - i b i d., lk. 54 jj.

isikute poolt iseseisvas ümbertöötuses.²²⁷ Käsikirja avastaja kriitilised märkused alluvad igal juhul autoriõiguslikule kaitsele.²²⁸

§ 12. Helikunsti teosed.

Teise suurema grupi autoriõiguse objektidest moodustavad helikunsti teosed, s.o. sellised autori loova vaimse tegevuse väljendused, mis on vormi valatud helikunstile omaste vahenditega (meloodia, rütm ja harmoonia) ning on iseloomulikud selle poolest, et nad oma tundeväärtusega kuulajatele mõju avaldavad.²²⁹

Ka helikunsti teoste alal, nagu see esineb kirjanduslike teoste puhul, leiavad kaitset oma ulatuselt väga erinevad teosed. Nii nagu on kaitstud sümfooniad, oratooriumid ja operid, niisamuti leiavad kaitset ka marsid, slaagerid ja laulud. Selleks, et helitöö alluks kaitsele, on nõutav, et ta oleks teatava minimaalse ulatusega, kuid kindlat alammäära pole seadusandlused ses suhtes fikseerinud. Igatahes on nõutav helide mitmus. Seega on nt. võimalik autoriõiguslikku kaitset tunnustada ka teatavale algu-

227 AÕS § 30.

228 Teisiti suhtub küsimusse saksa õigus, kus vaid väljaandja poolt koostatud märkmed ja glossad alluvad autoriõiguslikule kaitsele - vt. A l l f e l d, op. cit., lk. 7, ja S c h l i t t g e n, op. cit., lk. 16.

229 Vrd. H a n n s H e u b e r g e r, Das Urheberrecht an Werken der Tonkunst nach schweizerischem Recht, Bern 1929, lk. 9: "Ein Werk der Tonkunst ist wie jedes andere literarische oder künstlerische Werk ein geistiges Erzeugnis, das aber nicht gegenständliche Vorstellungen

pärasele signaalile. Edasi kuuluvad kaitsmisele niihästi tänavaulud, laulu- ja sõrmeharjutused, leierkasti viisid jne., kui ka kõrgeväärtuslikud helitööd.²³⁰

Kuna heli ja sõna vahel on tunduv sugulus, siis on muusikateosed oma olemuselt ennem võrreldavad kirjanduslike teostega kui kujutava kunsti teostega. Nii muusikakui ka kirjandusteosed väljenduvad otseselt hääle kaudu, alles kaudselt märkide kaudu, mida tarvitatakse nende ülestähendamiseks. Vahe nende vahel seisneb aga selles, et kirjanduslike teoste sisu moodustub mitte sõnadest, vaid nende taga peituvast abstraktseist mõttest, muusikateoste sisu kujundavad aga meeleliselt tajutavad helid ise otseselt.²³¹

Helitöö koosneb kolmest peamisest faktorist - meloodiast, rütmist ja harmooniast. M e l o o d i a all mõistetakse ajaliselts üksteisele järgnevate mitmesuguse kõrgusega helide seondumist üheks tervikuks. R ü t m kujutab endast üksikute helide omavahelist suhet nende kestuse ja ajalise üksteisest eraldatuse mõttes. H a r - m o o n i a aga on mitmete erineva kõrgusega kooskõlavate

der Aussenwelt wiedergeben kann, sondern nur R e g u n g e n d e r I n n e n w e l t, also Gedanken und Empfindungen." - Vt. ka A l l f e l d, op. cit., lk. 7.

²³⁰ Vrd. M o t h e s, op. cit., lk. 13.

²³¹ Selline teatav sugulus kirjandus- ja muusikateoste vahel ilmneb mõnikord ka puhtväliselt - nii käsitleb seadusandlus tihti neid teoste liike ühes seadusandlikus aktis koos, kuna kujutav kunst ja fotograafia leiab kaitset eriseaduses (nt. saksa õiguses). Vrd. H e u b e r g e r, op. cit., lk. 10.

helide kombinatsioon. Neile päämisile faktoreile lisanduvad veel kõlavärvus, kõlatugevus ja ajamööot kui helitööd individualiseerivad kõrvaltegurid.²³² Niivõrd kui helitöö kujutab endast nende faktorite individuaalset ja uudset kombinatsiooni, tuleb ta autoriõiguse objektina kaitsmisele.²³³

Helitööks ei saa tunnustada muusikateoreetilisi töid, nagu harmooniaõpetusi, muusikaajaloolisi uurimusi jne., edasi muusikapedagoogilisi töid, mis järgivad praktilise õpetamise sihte, kuivõrd nad ei sisalda originaalseid kompositsioone (nn. klaveri- ja viiulikoolid jne.), samuti rahvalaulude, meloodiate jne. kogusid, kuna nad ei kujuta endast loovat muusikalist tegevust, ega lõppeks ka olemasolevate helikunsti teoste varustamist ettekandemärkidega (poognahoid, pedaali ja registrite tarvitamine, ajamööodu märkimine jne.). Sellega pole aga veel öeldud, et vastav tegevus ei kuuluks üldse autoriõigusliku kaitse alla. Nii on täiesti mõeldav, et sellised teosed leiaksid kaitset kui kirjanduslikud teosed.²³⁴

Helikunsti teosele autoriõigusliku kaitse andmise eelduseks on tema originaalsus, s.o. ta peab sisaldama individuaalset muusikalist loomingut. Originaalsus helitöö juures seisneb vormivalamises.²³⁵ Helitöö aluseks oleva

232 I b i d., lk. 10 j.

233 I b i d., lk. 11: "Soweit der Tonsatz das Gepräge eines individuellen Erzeugnisses besitzt, stellt er eine musikalische Komposition dar, kommt also urheberrechtlich in Frage."

234 I b i d., lk. 12 jj.

235 Vrd. G i e r k e, op. cit., lk. 774: "Eine musika-

id e e algupärasus pole nõutav, seepärast on täiesti mõeldav kaks iseseisvat ja algupärast helitööd, mis põhjenevad ühel ja samal ideel.

Mida lugeda originaalseks, seda pole praksises kerge lahendada. Ka silmapaistev komponist tarvitab oma loomingu mõnikord teatud määral teiste motiive. Mõõduandev on, kas teatav kompositsioon t e r v i k u n a kujutab endast oluliselt midagi uut.²³⁶

Autoriõiguse objektiks on muusikateos tervikuna. Kui võrd temast üksiku osa laenamine kujutab autoriõiguse rikkumist, on vaieldav. Üldiselt tunnustatakse lubamatuks helitööst teatava meloodia laenamine, et selle alusel kujundada uut teost.²³⁷ Mida aga mõista meloodia all käesolevas mõttes, selles suhtes esineb lahkarvamusi. Üldiselt näib, et selle all tuleb mõista helide järjestust, mis oma iseseisva, eripärase iseloomu tõttu ka siis on mõistetav ja naudingut pakkuv, kui teda kuuldakse väljaspool teost kui tervikut ilma saateta. Seega meloodia on teatav tervik, mida saab teosest eraldada, ilma et ta sääljuures kaotaks oma väärtust. Ta on teatava pikkusega,

lische Komposition ist ein durch Formgebung in Tönen individualisierter künstlerischer Gedankeninhalt."

236 Heub e r g e r, op. cit., lk. 16.

237 meloodiate laenamist teiste loomingu kasutatakse tihti uute (võib olla alaväärtuslikumate) teoste loomiseks, mis seetõttu omavad küllaldast külgetõmbejõudu - nt. vööra meloodia ümbertöötamine tantsumuusikaks. Seepärast määrab Saksa 1901. a. kirjanduse ja helikunsti teoste autoriõiguse seaduse § 13 II 1.: "Bei einem Werke der Tonkunst ist jede Benutzung unzulässig, durch welche eine Melodie erkennbar dem Werke entnommen und einer neuen Arbeit zugrunde gelegt wird."

kuid ei ole võimalik teda piiritleda teatava taktide arvuga.²³⁸

Muusikalise autoriõiguse objektiks ei ole mitte ainult iseseisvad, originaalsed helikunsti teosed, vaid ka võõraste teoste ümbertöötused on autoriõigusliku kaitse all. Ümbertöötus võib olla iseseisev või mitteiseseisev.

Iseseisev ümbertöötus esineb siis, kui võõrast helitööst võetakse mitteolulised osad ning luuakse neist uus iseseisev teos. Siia kuuluvad kõigepäält variatsioonid, mis seisnevad algupärase helitöö teema rütmilises, meloodilises ja harmoonilises ümbertöötuses, nii et see esineb terves reas erinevas kujus, kusjuures algupärandi muusikaline teema on ikka tunda. Edasi kuuluvad siia fantasiad, mis erinevad variatsioonidest seepoolt, et nad mitmeid teemasid ümber töötavad ja üheks tervikuks seovad. Samuti kuuluvad siia paroodiad, mis võtavad küll võõra teema lähtepunktiks, kuid oma humoristliku eesmärgi tõttu saavutavad teise mulje kui kasutatud teosed.²³⁹

Üldiselt iseseisev ümbertöötus, mis võib toimuda päälle eelmainitud viiside veel mitmel muul teel, on lubatud, ning seda ei saa tunnustada autoriõiguse rikkumiseks.²⁴⁰

238 Vrd. Heubeger, op. cit., lk. 18 jj.

239 I b i d., lk. 25 j.

240 AÕS § 43: "Ne priznajetsja narušeniem avtorskago prava na muzõkalnoje proizvedenije: 1) izdanije variatsi, transkripts, fantazi, etjudov na tseloje ili tšast tšuzõgõ muzõkalnago proizvedenija ili voobštše zaimstvovanije iz

Mitteiseseisev ümbertöötus esineb siis, kui võõrast kompositsioonist olulised osad üle võetakse, tehes nende juures vähemaid või suuremaid muudatusi. Siia kuuluvad nt. instrumentatsioonid, orkestratsioonid, adaptatsioonid, arranzemendid, klaverile ja koorile seadmised ja muud sarnased ümbertöötused. Ühine neile on üldjoontes see, et nad muudavad vaid kõlavärvust, jättes kompositsiooni kui sellise muutmata. Aga siia kuuluvad ka harmonisatsioonid, popurriid, olemasolevate helitööde lõpetamised ja täiendamised jne., mis üldjoontes suuremal määral aluseks-olevaid helitöid modifitseerivad.²⁴¹

Mitteiseseisvaile ümbertöötusile tunnustatakse autoriõigus, kuivõrd nad näitavad üles küllaldast originaalsust selleks, et nad kujutaksid endast teatavat iseseisvat muusikalist loomingut. Tavaliselt kuulub mitteiseseisva ümbertöötuse ainuõigus ümbertöötatavate teoste autoreile, mispärast selline loata ümbertöötus osutub autoriõiguse rikkumiseks.²⁴²

Helitöö on sageli ühenduses tekstiga (ooperid, operetid, koori- ja soololaulud). Tekstina võib komponist kasu-

nego, jesli vse eti sotšinenija nastolko uklonjajutsja ot originala, tšto dolžnõ bõt razsmatrivajemõ kak novoje i samostojatelnoje muzõkalnoje proizvedenije ..."

241 H e u b e r g e r, op. cit., lk. 26 jj.

242 AÕS § 42: "Avtorskoje pravo na muzõkalnoje proizvedenije zakljutsajet v sebe takže iskljutšitelnoje pravo kompozitora na sostavlenije i izdanije sokraštšeni, izvletseni i popurri iz jego muzõkalnago proizvedenija, na pereloženiije jego, v tšasti ili v tselom, na odin ili neskolko golosov, drugije tona, otdelnõje instrumentõ ili tselõi orkestr, na pereinstrumentovku proizvedenija ..."

tada juba ilmunud kirjanduslikke teoseid. Kui aga vastav tekst on kirjutatud just selleks, et leida kasutamist muusikateose tekstina, siis on selleks vaja vastava autori luba.

Juhul kui vastav tekst on kirjutatud komponisti enda tellimise pääle, siis kuulub autoriõigus terve teose suhtes komponistile, kuid ta pole siiski õigustatud teksti lahus muusikast välja andma.²⁴³

§ 13. Lavakunsti teosed.

Kuna lavakunsti teos kui autoriõiguse objekt sisaldab endas elemente, mis on ühelt poolt omased kirjanduslikele teoseile, teiselt poolt aga helikunsti teoseile, siis oleks mõeldav käesoleva aine käsitlemine mõlema nimetatud teoste kategooria raamides. See ei oleks aga päris otsustarbekohane, kuna lavakunsti teos kujutab endast tegelikus elus väljakujunenud kindlat mõistet, millel on omad eripärased iseloomujooned ka juriidilises mõttes. Seepärast näib õigem käsitleda teda eelnimetatud kategooriast lahus kui omaette iseseisvat üksust.

Lavateose all mõistame vaimset loomingut, mis on selleks määratud, et elava inimese kaudu kehastust leides avaldada mõju publiku nägemis- ja kuulmismeelele.²⁴⁴

243 AÕS § 45 j. - Vrd. M o t h e s, op. cit., lk. 14.

244 Vt. R e i n e r s, op. cit., lk. 18. - Lavateost on püütud määritleda ka kui teatava tegevuse (või käitumise) kunstilist järeleaimamist tõelikkude isikute poolt, aga see teaduslik-esteetiline määrang näib olevat vähem sobiv - vt. i b i d., lk. 17. - Nõue, et lavateost peaks

Lavateoste hulka kuuluvad kõigepeält sellised teosed, mille suhtes väljendusvahendiks osutub kõnelemine. Siia kuuluvad näidendid, tragöödiad, komöödiad, lustmängud, jandid, groteskid, naljamängud, muinasjutud, müsteeriumid, dramaatilised luuletused jne. Teiseks lavateoste liigiks on sellised teosed, kus kõnelemine ja muusika on võrdselt väljendusvahendeiks - nt. melodraamad. Kolmanda kategooria lavateosteist moodustavad sellised, mis leiavad kehastust laulus ja muusikas, kuigi neis vähemal määral võib esineda ka kõnet. Siia kuuluvad nt. ooperid, operetid, laulumängud ja muusikadraamad. Viimast kahte kategooriat nimetatakse sageli ühise nimetusega muusikalis-dramaatilisiks teoseiks. Nelja ja nnda kategooria kujundavad lavateosed, mille väljendusvahendiks on rütmilised kehaliigutused ja zestid. Sellesse kategooriasse kuuluvad koreograafilised ja pantomiimilised teosed, mis tavaliselt esinevad ühenduses muusikaga.²⁴⁵

Lavateos ei tarvitse olla tingimata kirjalikult või

kehastama tingimata elavad inimesed, pole absoluutne - nt. nukuteater on siin erandiks. Seega ülalmainitud ei saa võtta täpse definitsioonina juriidilises mõttes, kuna nukuteatri juures asendab elavat inimest tema fiktsioon.

²⁴⁵ Vt. i b i d., lk. 18 jj. - Vrd. ka W e i s s, op. cit., lk. 14 jj., samuti Friedrich Berthold Lothar H e b e r l e i n, Das Aufführungsrecht im schweizerischen Bundesgesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur und Kunst vom 7. Dezember 1922, Bern 1928, lk. 16 jj.

muul viisil noteeritud, vaid ta võib esineda ka mitte-noteeritud kujul. Nii on täiesti mõeldavad i m p r o - v i s e e r i t u d lavateosed - tarvitseb meenutada vaid vana-itaalia commedia dell'arte't oma tuntud kujude arlekiinide, pantaloonide ja truffaldiinidega, mille aluseks polnud kirjalik tekst. Vaimne looming toimus siin etenduse ajal improvisatsiooni teel. Aga ka tänapäeval esineb seda üsna suurel määral - nt. revüüde, pantomiimide, tantsutragöödiate jne. puhul. Ka üksiknäitleja improvisatsioonid ületavad sageli kaugelt kirjutatud teksti. Sellised improviseeritud lavateosed on samuti autoriõiguse objektiks kui ükskõik mil viisil noteeritud lavateosed.²⁴⁶

Kuna lavateos alles tegeliku ettekandmise teel publikule oma täielikkuse omandab, võimaldades autorile tema isiklike ja varaliste huvide realiseerimist, siis on arusaadav, et lavateose etendamise ainuõigus kuulub vastava teose autorile.²⁴⁷ Tegelikuses näeme aga üsna harva, et autor oma vahenditega lavateose ise ette kannaks. Tavaliselt loovutab ta etendamisõiguse teistele - kas üksikuile isikuile või teatreile, kel selleks on vastavad võimalused.

Siin tuleb aga märkida, et vastav lavateos tema tege-

246 R e i n e r s, op. cit., lk. 14 jj.

247 AÕS § 47: "Avtorskoje pravo na dramatišeskoje, muzõkalnoje i muzõkalno-dramatišeskoje proizvedeniye zakljutšajet v sebe takže iskljutšitelnoje pravo na publišnoje ispolneniye ~~sasih~~ proizvedeni."

likul etendamisel harva täpselt samal kujul ette kantakse, nagu ta autori poolt on koostatud.²⁴⁸ Paratamatult on vajalikud vähemad või suuremad muudatused, et teda sobitada teatavate lavastuslike nõuete ja eritingimustega.

Jättes siinkohal kõrvale küsimuse, kui suurel määral sellised muudatused on lubatud ning millest alates nad osutuvad autoriõiguse rikkumiseks, milline küsimus muide meie kehtivas õiguses selgesõnalist lahendamist pole leidnud²⁴⁹, vaatleme lähemalt, kas ja kui suurel määral sellised lavastamisest tingitud muudatused, sobitused ja täiendused kujutavad endast autoriõiguse objekti ning alluvad seega autoriõiguslikule kaitsele.

Selliseiks isikuiks, kes oma tegevusega lavastusele individuaalse joone annavad, ilma sääljuures ise avalikkuse ette astumata, osutuvad rezissöörid, dekoraatorid, tantsujuhid, muusikajuhid, dramaturgid jne. Nende tegevusest ja võimeist oleneb lavastuse õnnestumine. Nendest on sõltuvad lavateose lõplik sõnastus, lavaline liikumine, tantsud, stseeniline korraldus, lavapildid, dekoratsioonid, osakandjate miimika, osakujundus, deklamatsiooni-

248 Tihti esineb isegi selline nähe, et teatav jutustav teos töötatakse ümber dramaatilisse vormi. Selline dramatiseering on lubatud vaid autori nõusolekul - vt. AÕS § 31.

249 Meie kehtiva AÕS § 8 nõuab vaid, et teose avaliku ettekandmise õiguse andmine peab toimuma kirjaliku lepinguga. Tavaliselt sellised etendamise lubamise lepingud sisaldavad ise täpsemaid eeskirju poolte õiguste kohta. Saksa õiguses on see üksikasjalikumalt sätitud nii seaduses

sioonid, valgustusefektid, muusikalise saate koordineerimine solistidega ja kooriga jne. Seega vastavate isikute tegevus iseendast on kahtlemata teatava kujundusliku, loova iseloomuga. Kuivõrd seda aga arvestada autoriõiguslikus mõttes, s.o. kuivõrd tunnustada sellisele loomingule kaitset, selles küsimuses lähevad teadlaste arvamused lahku. Üldiselt ollakse tagasihoidlik vastavate isikute loomingule autoriõigusliku kaitse tunnustamisel. Ainult E l s t e r asub täielikult jaataval seisukohal.²⁵⁰

Lavastaja tavaliselt kannab teatava teose lavastamisel tehtud märkmed nn. reziiraamatusse. See on oma ulatuselt ja sisult väga erinev, olenevalt iga rezissööri individuaalsest omapärist. Mõnikord sisaldab ta vaid märkmeid teksti muudatuste kohta, teinekord aga on ta üsna ulatuslik, sisaldades täpselt iga näitleja kohta tema osa suhtes vajalikuks leitud korraldusi ja märkmeid, andmeid lavalise liikumise kohta jne. Kaheldamatult kujutab selline reziiraamat endast kirjanduslikku teost autoriõiguse mõttes ning peab seepärast alluma ka autoriõiguslikule kaitsele. Nii on tema järeletrükkimine tingimata keelatud. Kuivõrd aga ta järelelavastamise vastu on

kui ka nn. normaaletendamislepings ühes selle juurde kuuluvate "üldiste äritingimustega" - vt. W a l t e r P o r s t e n d o r f e r, Urheberrechte an Inszenierungen, Dresden 1933, lk. 10.

250 I b i d., lk. 28 jj.

kaitstud, on vaieldav.²⁵¹

Näib, et vastavaid reziimärkmeid tuleb omakorda liigitada. Ühelt poolt on nad stseenilised korraldised, puudutades nt. lavapildi kujundamist, etteastete kindlaks-määramist, dekoratsioonesemete paigutust jne. Sellised märkmed ei kujuta endast lavakunsti teose täiendamist otseses mõttes, vaid nad on puhtakujulised juhendid. Näib, et nende suhtes järeleaimamise keeld ei ole õigustatud.²⁵²

Teisiti on aga lugu ülejäänud reziimärkmetega, mis sisuliselt sisalduvad mängus endas ning tulevad näitlejate osakujunduse kaudu ilmsiks. See on rezii otseses mõttes, seisnedes lavastaja koostöös näitlejatega, et kujundada lavateosest mängulises mõttes tervikut. Selleks töötab lavastaja teose kallal, hoolitseb selle eest, et esineks elav ja usutav mäng, aitab kaasa, niivõrd kui teosest endast ei selgu vastavad üksikasjad, lavalise liikumise, osakandjate miimika suhtes jne. Selles avaldub lavastaja loov töö, moodustades lisandi autori poolt loodud lavateose kõrval, arendades seda edasi. Selle omaloomingulise ja edasiarendava lisandi suhtes näib õige tunnustada vastavale isikule - lavastajale autori-õigus.²⁵³

251 I b i d., lk. 33 jj. - Vrd. aga i b i d., lk.34: "Elster ... sagt: Ganz abwegig ist die Ansicht, dass das Regiebuch nur gegen Nachdruck, nicht gegen Nachinszenierung geschützt sei ..."

252 I b i d., lk. 34.

253 I b i d., lk. 40 jj., 44.

§ 14. Kujutava kunsti teosed.

Kujutava kunsti teoste all mõistetakse algupärase loomingulise tegevuse tulemusi, mis on leidnud väljenduse pinnalises või ruumilises kujutuses ning on määratud selleks, et avaldada esteetilist mõju vaatajaile.²⁵⁴ Ka kujutava kunsti teoste suhtes ei ole autoriõiguse tekkimisel oluline vastava teose kunstiline väärtus. Nii nt. allub autoriõiguslikule kaitsele ka teatud kunstiteose väheväärtuslik ja ebaõnnestunud koopia.²⁵⁵ Samuti allub kaitsmisele ka teos, mille sisu käib vastu kõlblusele ja häädele kommete.²⁵⁶

Kujutava kunsti teose otstarve võib olla niihästi puhtesteetiline - äratada vaatajas ilumeelt, kui ka esteetilis-praktiline - nt. kaunistada igapäevaseid tarbeesemeid.

Kujutava kunsti teosed, mis väljenduvad p i n n a - l i s e s kujutuses, on nt. maalingud, joonistused, gravüürid, ofordid, puulõiked ja teised graafilise kunsti tooted. R u u m i l i s e s kujutuses esinevaist kunstiteoseist on mainida skulptuure, rakenduskunsti tooteid ja ehituskunsti teoseid.

254 A l l f e l d, op. cit., lk. 7. - Vrd. Schlittgen, op. cit., lk. 86.

255 I b i d., lk. 8. - Vrd. F r i e d r i c h B o r g e s, Das Urheberrecht an Werken der Baukunst, Würzburg 1936, lk. 1.

256 C r o m e, op. cit., lk. 71 j.

Autoriõiguse seisukohast ei ole oluline, missugust materjali on tarvitatud kujutava kunsti teose loomiseks - kas lõuendit, värve, puud, marmorit, pronksi, savi jne. Samuti pole oluline, mida kunstnik on kujutanud.

Autoriõiguslikku kaitset leiab kunstiteose väline, nähtav vorm, mitte aga vastava teose aluseks olev idee. Idee leiab kaitset vaid niipalju, kui ta on nähtavalt kehastunud vormis, ülejäävalt allub ta aga vabale kasutamisele kolmandate isikute poolt.²⁵⁷

Kaitset leiavad põhimõtteliselt ainult "omapärased" teosed. Kunstiline looming moodustab terviku, milles sisalduvad omaloomingulised ja vabad elemendid. Vabade elementide hulka kuulub stiil, kuna ta on üldise tarvitamise tõttu muutunud nagu üldsuse ühisvaraks. Siiski võib iseseisev kunstiteos koosneda ka eranditult tuntud stiilivormidest, kui ta need on omapäraselt ühendanud. Siin on autoriõiguse kaitse all vaid teos kui tervik, mitte aga tema üksikud osad, mis ei avalda ju mingisugust algupärasust.²⁵⁸

Ka ehitusteosed on teatud tingimustel autoriõiguse objektiks, kuivõrd nad omavad kunstilist laadi. Ehituskunsti teoseiks on päälle majade veel võiduvärvavad, obeliskid, tornid ja teised sellised mitte elamiseks määratud ehitised. Autoriõiguse objektiks ei tarvitse olla

257 B o r g e s, op. cit., lk. 3.

258 I b i d.

terve ehitis, vaid selleks võib olla ka ehitise osa, mis kunstipäraselt kujundatud - nt. fassaad, portaal, torn jne.²⁵⁹

Pääle ehitiste välisvormi võib oma kunstipärasuse tõttu kaitset leida ka siseruumide kujundus. Sisearhitektuuri avaldistest võib leida kaitset nt. kunstipärane kamin, trepikoda, sammaskäik jne.²⁶⁰

Ka rakenduskunsti esemed võivad olla autoriõigusliku kaitse all. Neid iseloomustab asjaolu, et nad on sobivad esteetilise tunde rahuldamiseks ning pääle selle on kasutatavad veel tarbeesemeina. Siia kuuluvad nt. kunsti-pärased kullassepa tooted, keraamika, valgustuskehad jne.²⁶¹

Huvitav on lõppeks märkida, et autoriõiguse objektiks ei ole mitte ainult originaalsed kujutava kunsti teosed, vaid ka nende koopiad seisavad autoriõigusliku kaitse all.²⁶²

§ 15. Teaduslikud ja tehnilised kujutused.

Teaduslikku ja tehnilist laadi kujutustena moodustavad autoriõiguse objekti geograafilised, astronoomilised ja topograafilised kaardid, plaanid, loodusteaduslikud joonis-

259 A l l f e l d, op. cit., lk. 8.

260 vt. B o r g e s, op. cit., lk. 7 j.

261 A l l f e l d, ibid.

262 AÕS § 55: "Priznajetsja narušenijem avtorskago prava na hudožestvennoje proizvedenije povtorenije, pazmnoženije ne tolko s podlinnika, no i s kopi."

tused, ehitiste, masinate, tööriistade ja seadmete tehnilised joonised, moejoonised jne. Siia kuuluvad aga ka mitmesugused plastilised kujutused, nagu reljeefkaardid, ehitiste rekonstruktsioonid, mullaazid jne.²⁶³

See teaduslikku ja tehnilist laadi kujutuste kateooria ei ole oma sisemiselt ehituselt ühtlane. Osalt iseloomustavad neid samad jooned, mis kirjanduslikke teoseidki, osalt on neil suur analoogia kunstiteostega. Üldiselt kehtib nendegi kohta põhimõte, et autoriõiguslikku kaitset leiab ikkagi vaid teatav algupärane loov vaimne töö, niivõrd kui ta kehastub vastavas objektis.²⁶⁴

Meie kehtiv õigus käsitleb eraldi vaid tehnilist laadi kujutisi. Niikaua kui vastavad arhitektuursed ja muud tehnilist laadi plaanid ja joonised ei ole avaldatud, on nad autoriõiguslikult kaitstud igasuguse kasutamise vastu. Nende publitseerimisest alates on aga igäüks õigustatud teostama nende järgi ehitisi ja seadmeid, kui- võrd autor ei ole publitseerimisel endale selgesõnaliselt reserveerinud seda õigust. Kui teatav isik omandab autorilt vastava plaani või joonise, siis on ta vastu- pidise kokkuleppe puudumisel õigustatud selles kujutatud objekti ehitama või looma, kuid ta ei saa seda õigust edasi anda.²⁶⁵

²⁶³ Vt. A l l f e l d, op.cit., lk.7. - M o t h e s, op.cit., lk. 14.

²⁶⁴ Vrd. E l s t e r, op.cit., lk. 24 j. - S c h l i t t - g e n, op.cit., lk.18 j. - M o t h e s, ibid., lk. 14 j.

²⁶⁵ AÕS § 57.

§ 16. Fotograafilised teosed.

Fotograafiliste teostena osutuvad autoriõiguse objektiks kõik pildid ja kujutused, mis saadakse kiirgava energia mõju kasutamise läbi, nt. valguse ja röntgenikiirte mõjutusel. Seega kaitse alla kuuluvad fotod, röntgeni ülesvõtted, heliogravüürid jne. Teaduse ja tehnika arenguga tekib siin üha uusi võimalusi juurde.²⁶⁶

Fotograafilisile teoseile autoriõigusliku kaitse andmise eelduseks ei ole asjaolu, kas nende loomisel ilmneb individuaalne kunstiline loovtegevus või mitte, kuna selline tegevus asja loomuse tõttu on võimalik vaid üsna piiratud ulatuses. Teadlaste peres valitsevad lahkavamu- sed selle kohta, kas lugeda fotograafiat kunstiks või käsitööks. Fotograafiat kunstiks tunnustaval seisukohal asub nt. Josef Kohler.²⁶⁷

Näib nii, et fotograafilises teoses võib mõningal määral tõepoolest avalduda individuaalne loovtegevus, kuid ometi on suur vahe fotograafi ja kunstniku loomingu vahel. Fotograaf jäädvustab välismaailmast tehnilis-mehaanilisel teel teatava objekti või motiivi ikkagi nii, nagu ta on tõelikult pildistamise momendil. Kui aga kunstnik jäädvustab sama objekti või motiivi, siis ei ole see

²⁶⁶ Seepärast määrabki AÕS § 1 p. 4, et autoriõigus levib "na fotografitšeskija i podobnõja im proizvedeniija".

²⁶⁷ Vt. W e r n e r H o e n i s c h, Photographisches Urheberrecht und Urhebervertragsrecht, Zeulenroda 1934, lk. 38 jj. - Vrd. A l l f e l d, op. cit., lk. 7.

kaugeltki mehaaniline reproduktsioon, vaid teos sisaldab suurel määral autori kunstilist elamust, osa tema vaimsest minast.²⁶⁸

See vahetegemine pole aga praktiliselt oluline, kuna fotograafilised teosed leiavad kaitset vaatamata sellele, kas nad sisaldavad autori kunstilist isetegevust või mitte.

Et säilitada autoriõigust fotograafilisile tööle, tulevad nad kehtiva õiguse sätete kohaselt signeerida fotograafi nime, elukohta ja nende valmimise aastaga.²⁶⁹

§ 17. Film autoriõiguse objektina.

Ühenduses tehnika kiire arenguga viimasel ajal on tegelikus elus esile kerkinud mitmeid vaimse loominguga seosesolevaid uusi nähteid, mis oma tähtsuse tõttu ühiskondlikus käibes vajavad tingimata reglementeerimist autoriõiguse poolt. Üheks selliseist uudseist küsimusist on f i l m.²⁷⁰ Kuna film oma tekkelt on suhteliselt

²⁶⁸ H o e n i s c h, op. cit., lk. 41 jj. teeb vahet ühelt poolt kutselise fotograafia ja teiselt poolt amatöör-fotograafia vahel, omistades teisele kategooriale suurema kunstilise isetegevuse, milline asjaolu peab tingima nende erineva käsitlemise seadusandluses.

²⁶⁹ AÕS § 60.

²⁷⁰ Tänapäeval kujutab filmitööstus endast tähtsat majandusharu, kus on tegevuses hulgaliselt vastavaid funktsionääre, alates filmi käsikirja autoriga ja lõpetades lavatöölisestega. Lähemalt filmi majandusliku tähtsuse ja olemuse kohta vt. F r i t z K a n z o w, 'Das Urheberrecht in der Herstellung des Spielfilms, Berlin 1936, lk. 7-12.

veel üsna hilise aja nähtus - vanemad autoriõiguse seadused, nende hulgas ka meie AÕS, ei maini teda üldse - siis on arusaadavalt temaga seosesolevad õiguslikud küsimused veel kristalliseerumata, olles alalises ja pidevas arengus.

Filmil kui autoriõiguse objektil on ühelt poolt sarnasust fotograafiliste teostega, arvestades tema saabumise tehnilist menetlust, teiselt poolt sisaldab ta tugeval määral elemente, mis on omased lavakunsti teoseile. Nii märkame siin esiteks staatilist momenti, mis laseb filmi võrrelda fotograafiliste teostega, kuigi siin leidub ka tunduvaid erinevusi, olenevalt heli ülekande tehnilisest menetlusest, teiseks ilmneb aga dünaamiline moment, mis seisneb teatud tegevuse sisulises kujundamises terviklikuks teoseks, mille taastamise jälgimine pakub publikule esteetilist naudingut.²⁷¹ Selle alusel eristame filmi mõistet kahes mõttes. Esiteks mõistame filmi all päämiselt tselluloidist valmistatud perforeeritud linti, millel on järjestatud üksikud pildid, seega materiaalselt eset, millega on kaheldamatult seotud teatavad üsna suured õigused. Teiselt poolt mõistame filmi all filmiteost, mis kujutab endast teatavate lavaliste sündmuste ja juhtumuste ühendamist tervikuks, mis kannab algupärase vaimse loomingu iseloomu.²⁷²

271 Vrd. i b i d., lk. 13, 24 jj.

272 Vrd. A l b e r t S t e n z e l, Die Film-Verwertungsverträge in ihren Beziehungen zum Urheberrecht, Coburg 1931, lk. 4. - A l l f e l d, op. cit., lk. 8.

Film esineb kahes peämisses kujus - tummfilmina ja helifilmina. T u m m f i l m, nagu nimetus juba näitab, seisneb teatava sündmustiku kinematograafilisel teel edasiandmises vaid visuaalseks vastuvõtuks. Kui vastava filmi ettekandele juures esineb muusikaline saade, siis ei ole siin muusika filmiga sisemiselt seotud, vaid akustiline element on juhuslikult ühendatud filmi sündmustikuga.²⁷³ H e l i f i l m i all aga mõistame nähtavate sündmuste ja muusika või helide fikseerimist samaaegseks taastamiseks nägemis- ja kuulmismeelele kinematograafilisel teel. Siinjuures pole oluline, kas akustilise ja optilise osa fikseerimine toimub üheaegselt (sünkroniseeritult) või mitte, tähtis on vaid, et ta publikule reprodutseeritaks üheaegselt.²⁷⁴

Filmiteose autoriõiguse objektiks tunnustamise eelduseks on need üldised põhimõtted, mis kehtivad ühiselt muudegi objektide suhtes. Ka filmiteos peab kujutama endast algupärast vaimset loomingut. Paljas idee ja aine ei leia kaitset, vaid ainult kindel sisu ja vorm. Seejärel on täiesti mõeldav, et sama filmiidee leiab kasutamist teiste poolt, ilma et selles peituks autoriõiguse rikkumine.²⁷⁵

273 Vt. J o h a n n e s R o g g e, Urheberrechtliche Studien zum Ton-Bildfilm unter besonderer Berücksichtigung des Entwurfs, Leipzig 1936, lk. 45. - W e r n e r H o l z h e r r, Der Tonfilm in seinen Beziehungen zum Urheberrecht, unter Berücksichtigung des deutschen und schweizerischen Rechts, Bern 1934, lk. 17.

274 H o l z h e r r, op.cit., lk.3. - Vrd. Rogge, op.cit., lk. 45.

275 H o l z h e r r, ibid., lk. 18.

Film võib saabuda kõigepäält originaarse loomingu teel. Originaarse loomingu on tegemist siis, kui vastav film ei toetu juba olemasolevale vaimuteosele (romaanile, filmi käsikirjale jne.), vaid on filmi autori poolt iseseisvalt loodud. Sel juhul autor valib aine, annab sellele sisu ja valab individuaalsesse vormi. Teiselt poolt võib film saabuda ka olemasoleva loomingu ümber-töötamise teel, kusjuures uue teose autor ehitab oma loomingu teise autori poolt juba kujundatud materjalile. See moodus esineb filmide juures üsna tihti. Autoriõigusliku kaitse all on nii originaarselt loodud kui ka ümber-töötuse teel saabunud filmiteosed.²⁷⁶

Harva esineb aga juhtum, kus üksainus inimene on filmi autor. Peaaegu alati on ta väga mitme loova isiku koostöö. Nii nt. üks autor kirjutab käsikirja, teine loob muusika jne. Tekib küsimus, mis on siin õieti autoriõiguse objektiks.

Ettekandeks küps filmiteos on väga suure arvu isikute ühise töö vili. Selle loomisest on võtnud osa käsikirja koostaja, filmioperaator, komponist, režissöör, filmi-produtsent, näitlejad, tehniline personaal jne. Nende sobivast koostööst oleneb filmi õnnestumine. Vastavad isikud moodustavad selles mõttes teatud tööühisuse, kelle püüded on suunatud ühisele sihile - tervikliku teose loo-

misele. Seega sulavad nimetatud isikute panused kokku üheks terviklikuks teoseks - filmiteoseks, mis nii oma tervikus kui ka üksikuis osades osutub autoriõiguse objektiks ja allub kaitsele, kuivõrd ta kujutab endast originaalset vaimset loomingut.²⁷⁷

Autoriõigusliku kaitse objektiks on samuti film kui eriilmeline fotograafiline teos, mis koosneb pikast reast üksikuist ülesvõtteist, mida vastavaid tehnilisi vahendeid kasutades on võimalik publikule ette kanda, kujutades endast seega majanduslikult suurt väärtust.²⁷⁸ Samuti osutub autoriõiguse objektiks ka filmi käsikiri, mis sisaldab filmi sündmustiku ja sisu.²⁷⁹

§ 18. Raadioalane autoriõiguslik kaitse.

Teiseks uudseks küsimustekompleksiks autoriõiguses on raadioalase autoriõigusliku kaitsega seosesolevad probleemid. Kuna raadio massilise levimisega laiades rahvakihtides on muutunud tähtsaks ühiskondlikuks teguriks, siis ei pääse õigus vastavate küsimuste käsitlemisest mööda.

Raadiosaate all mõistetakse kaugülekande teel muusikaliste, teaduslike, kirjanduslike jne. ettekannete ja teadete levitamist elektrilainete abil ühest saatekeskusest üheaegselt arvu ja kauguse poolest määramata vastuvõtukohtadele.²⁸⁰

277 Vrd. R o g g e, op.cit., lk. 51 j. - H o l z - h e r r, op.cit., lk. 17 jj.

278 Vt. S t e n z e l, op.cit., lk. 15.

279 I b i d., lk. 9.

280 Vrd. A l f r e d E s c h e b a c h, Urheber-

Raadiosaate olemuse kohta on püstitatud rida teoori-aid. Kõigepäält on teadlaste poolt esitatud nn. ü m b e r - t ö ö t u s t e o o r i a, mille järgi seisneb raadio- saade vastava teose ümbertöötuses. Ümbertöötus eeldab kõigepäält teost, mida ümber töötatakse, ning teiseks teataval määral originaalist erinevat ümbertöötuse tule- must. Kuna on täiesti mõeldav, et vastav teos luuakse esmakordselt raadiosaate hetkel, olgu improviseerides või lühikeste märkmete põhjal, siis tuleb see teooria tunnistada vastuvõetamatuks.²⁸¹

P a l j u n d a m i s t e o o r i a järgi kujutab raadiosaade endast vastava teose paljundamist, milline õigus kuulub teose autorile. Paljundamise all mõistetak- se tavaliselt teosest vähemalt ühe kehalise eksemplari järeletegemist. Kuna aga raadiosaate puhul selliseid materiaalseid eksemplare ei teki, siis tuleb nentida, et ka see teooria osutub ebasobivaks.²⁸²

Levinenum on nn. l e v i t a m i s t e o o r i a, mille pooldajad näevad raadiosaates vastava teose levi- tamist publiku hulgas. Levitamise on lai mõiste, kuid tavaliselt mõistetakse selle all autoriõiguses sisse- juurdunud kombe kohaselt kehalise asja levitamist. Ei ole aga mõeldamatu, et levitamine võiks esineda ka laie- mas tähenduses, arvestades nt. kõnekäändu "kuulujuttude

rechtsschutz im Rundfunk, Leipzig 1932, lk. 14.

281 I b i d., lk. 16 jj. - R o b e r t S c h e f e, Urheberrechtsschutz bei der Rundfunksendung, Jena 1935, lk. 5 jj.

282 E s c h e b a c h, op.cit., lk. 18 jj. - S c h e f e, op. cit., lk. 10 jj.

levitamine". Teiselt poolt aga eeldab levitamine objekti, mida levitatakse, seega eeldatakse midagi juba olemasolevat. Raadiosaate puhul võib see aga täiesti puududa, kui selleks mitte lugeda autori psüühikas leiduvat ideed. Nii pole ka see teooria päriselt etteheideteta.²⁸³

Seega näeme, et mitte ükski eelpooltoodud teooriaist ei suuda täiel määral raadiosaate olemust selgitada. Selle üle ei ole väga palju imestada, kui arvestada raadio leviku lühikest aega.

Näib, et raadiosaade on autoriõiguse objekt sui generis, mis sisaldab osalt eeltoodud teooriaist mainitud jooni, osalt aga uusi. Oma ulatuselt on ta laiem kui autoriõiguse senituntud objektid - kirjanduslikud teosed, helikunsti teosed jne.

Suurt analoogiat osutab ta lavakunsti teoste suhtes, erinedes aga järsult optilise momendi puudumise poolest. Aga see erinevus on põhimõtteliselt üsna suhtelise tähendusega, kui arvestada neid suuri edusamme, mis pildiraadio juba tänaseni on teinud ja kaheldamatult ka edasi teeb. Sel korral esineks raadiosaate puhul ka optiline moment, mis oleks väga tähtis, kui arvestada asjaolu, et juba praegu esinevad raadiosaate osalised tihti kostüümides ja vastavas lavalises ümbruses, et võimaldada kunstilist sisseelamist osadesse.²⁸⁴

283 E s c h e b a c h, op. cit., lk. 23 jj. -
S c h e f e, op. cit., lk. 15 jj.

284 Vt. E s c h e b a c h, op. cit., lk. 47.

Raadiosaatega ühenduses on autoreil teatavad õigused, mis üksikuis seadusandluses on erinevad. Üldiselt on tunnustatud autorile ainuõigus oma teose raadiosaateks kasutada andmiseks. See õigus leidis tunnustamist ka 1928. a. autoriõiguse kongressil Roomas, kus ta lisandati Berni konventsioonile art. 11 bis näol, kuid reservatsiooniga, et üksikud riigid võivad selles suhtes teha piiramisi.²⁸⁵

Üksikuis riiges on pilt ses suhtes kirju, olles osalt määratud otseselt seadusandluse teel (Itaalia, Soome), osalt aga tuletub see õigus üldisest autori isikuõigusest (Belgia, Poola), ehk jälle seaduse analoogiast (Inglismaa, Šveits, Saksamaa).²⁸⁶ Meie kehtivas AÕS-is pole see küsimus käsitlemist leidnud.

Raadiosaate kaudu toimuva loomingu enese kaitse on veel puudulikumat käsitlemist leidnud. Ainult Inglise seadus 1925. a-st keelab raadiosaate fikseerimise. Reformipüüdlusi ses suunas aga esineb.²⁸⁷

285 I b i d., lk. 57. - S c h e f e, op. cit., lk.41.

286 E s c h e b a c h, op. cit., lk. 58 jj. - Vrd. ka H e i n z D a w i d, Der Rundfunk und das Urheberrecht, Bochum 1935, lk. 3 jj.

287 D a w i d, op. cit., lk. 76 j., 83 j.

Kasutatud kirjandus.

- Aleksandrovski, I. V., Avtorskoje pravo, S.-Peterburg 1911.
- Allfeld, Philipp, Urheber- und Erfinderrecht, Berlin 1929.
- Ambur, P., Märkmeid Autoriõiguse kaitse seaduse projekti kohta i. Õigus 1939, nr. 9.
- Aussy, Charles, Du droit moral de l'auteur sur les oeuvres de littérature et d'art, Auxerre 1911.
- Beljatskin, S. A., Novoje avtorskoje pravo v jego osnovnõh printsipah, S.-Peterburg 1912.
- Bluntschli, Dr., Deutsches Privatrecht, München 1860.
- Borges, Friedrich, Das Urheberrecht an Werken der Baukunst, Würzburg 1936.
- Brandt, Rudolf, Das "droit moral" als Faktor im künftigen deutschen Urheberrecht, Düsseldorf 1934.
- Caro, Herbert, Der urheberrechtliche Schutz des Schriftwerktitels, Berlin 1930.
- Copyright in Denmark i. Danish Foreign Office Journal 1938, nr. 204.
- Crome, Carl, System des Deutschen Bürgerlichen Rechts, Vierter Band, Tübingen 1908.
- Dawid, Heinz, Der Rundfunk und das Urheberrecht, **Bechum** 1935.
- Dernburg, Heinrich, Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens, Sechster Band, Halle 1910.
- Elster, Alexander, Das deutsche Urheber- und Verlagsrecht, Berlin und Leipzig 1923.
- Enneccerus, Ludwig - Kipp, Theodor - Wolff, Martin, Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, Erster Band, erste Abteilung, Marburg 1923.
- Eschebach, Alfred, Urheberrechtsschutz im Rundfunk, Leipzig 1932.

- Gertung, Ludwig, Soziale Bindungen urheberrechtlicher Befugnisse, Halle-Saale 1934.
- Gierke, Otto, Deutsches Privatrecht, Erster Band, Leipzig 1895.
- Heberlein, Friedrich Berthold Lothar, Das Aufführungsrecht im schweizerischen Bundesgesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur und Kunst, Bern 1928.
- Heuberger, Hanns, Das Urheberrecht an Werken der Tonkunst nach schweizerischem Recht, Bern 1929.
- Hoenisch, Werner, Fotografisches Urheberrecht und Urhebervertragsrecht, Zeulenroda 1934.
- Holzherr, Werner, Der Tonfilm in seinen Beziehungen zum Urheberrecht, unter Berücksichtigung des deutschen und schweizerischen Rechts, Bern 1934.
- Jung, Walter, Gibt es ein Urheberrecht am Schachspiel? Kulmbach 1931.
- Kantorovič, J. A., Avtorskoje pravo, S.-Peterburg 1911.
- Kanzow, Fritz, Das Urheberrecht in der Herstellung des Spielfilms, Berlin 1936.
- Kohler, J., Autor-, Patent- und Industrierecht i. Archiv für Theorie und Praxis des Allgemeinen Deutschen Handels- und Wechselrechts, 47. Band, Berlin 1887.
- Kohler, J., Das literarische und artistische Kunstwerk und sein Autorschutz, Mannheim 1892.
- Maas Geesteranus, Henry G.-J., Le droit moral de l'auteur dans la législation moderne i. Bulletin de la Société de législation comparée, tome soixante et unième, Paris 1932.
- Masse, Pierre, Le droit moral de l'auteur sur son oeuvre littéraire ou artistique, Paris 1906.
- Melliger, Alphons, Das Verhältnis des Urheberrechts zu den Persönlichkeitsrechten, Bern 1929.
- Meves, Rudolf, Das Urheberrecht, Leipzig 1907.

- Michaelis, Robert, Persönlichkeitsrechtliche Befugnisse im deutschen Urheberrecht und droit moral des französischen Rechts, Berlin 1926.
- Mothes, Rudolf, Das Recht an Schrift- und Kunstwerken, Leipzig und Berlin 1913.
- Möller-Klepzig, Karl-Heinz, Das Urheberrecht an Sammelwerken nach deutschem und französischem Recht, Leipzig 1934.
- Osterrieth, Albert, Altes und Neues zur Lehre vom Urheberrecht, Leipzig 1892.
- Piip, A., Kaubandusõigus ja -protsess, Tartu 1939.
- Porstendorfer, Walter, Urheberrechte an Inszenierungen, Dresden 1933.
- du Prel, Maximilian, Zeitung und Zeitungsbeitrag im Urheberrecht, Straubing 1931.
- Reiners, Fritz, Das Bühnenwerk und sein urheberrechtlicher Schutz, Lucka 1927.
- Rogge, Johannes, Urheberrechtliche Studien zum Ton-Bildfilm unter besonderer Berücksichtigung des Entwurfs, Leipzig 1936.
- Schefe, Robert, Urheberrechtsschutz bei der Rundfunk-sendung, Jena 1935.
- Schlittgen, J., Das Urheberrecht, Leipzig 1908.
- Zaimovski, S. G., Avtorskoje pravo, Moskva 1914.
- Sinaiski, V. I., Osnovõ graždanskogo prava, võpusk 1., Riga 1931.
- Stenzel, Albert, Die Film-Verwertungsverträge in ihren Beziehungen zum Urheberrecht, Coburg 1931.
- Šersenevitš, G. F., Avtorskoje pravo na literaturnõja proizvedenija, Kazan 1891.
- Šersenevitš, G. F., Utšebnik russkago graždanskago prava, Moskva 1912.
- Tabašnikov, Literaturnaja, muzõkalnaja i hudožestvennaja sobstvennost, Tom pervõi, S.-Peterburg 1878.

Tjutrumov, I. M., Graždanskoje pravo, Tartu 1927.

Trinklein, Gottfried, Der Musikveranstalter und seine Stellung im Urheberrecht, Eisfeld 1937.

Troeltsch, Gabriele, Wirtschaftliche und soziale Gestaltungselemente im Urheberschutz, Wertheim a. M. s. a.

Tuor, P., Das neue Recht, Eine Einführung in das Schweizerische Zivilgesetzbuch, Zürich 1912.

Weiss, Rudolf Theodor, Das Urheberrecht an dramatisch-musikalischen Werken, Altstätten 1933.